

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Rigorózní práce
Státní zástupce v přípravném řízení

JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.
Mgr. Karolina Hájková
říjen, 2006

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Hájlová

Obsah

Úvod	1
1. Historický vývoj veřejné žaloby	3
1.1. geneze těchto orgánů od svého počátku do roku 1848	3
1.2. porevoluční vývoj a nastolení absolutismu	4
1.3. rakousko-uherské vyrovnání	5
1.4. období první Československé republiky	5
1.5. období druhé Československé republiky	6
1.6. poválečný vývoj do roku 1948	6
1.7. prokuratura v letech 1948 – 1989	7
1.8. státní zastupitelství v České republice	8
2. Veřejná žaloba	9
3. Základní zásady tr. řízení charakteristické pro veřejnou žalobu	11
3.1. zásada oficiality	11
3.2. zásada legality	13
3.3. zásada obžalovací	14
3.4. zásada vyhledávací	15
3.5. zásada presumpce nevinny	16
4. Postavení státního zástupce dle právního řádu České republiky	18
5. Úloha státního zástupce v trestním řízení	20
5.1. přípravné řízení	20
5.2. řízení před soudem	21
5.3. výkon dozoru nad dodržováním právních předpisů	22
6. Státní zástupce v přípravném řízení	24
6.1. dozor nad zachováním zákonnosti v přípravném řízení	26
6.2. práva a povinnosti st. zástupce v dozoru v přípr. řízení	28
6.2.1. práva a pov. st. zástupce při dozoru v prověřování	29
6.2.2. práva a pov. st. zástupce při dozoru při vyšetřování	34
6.2.3. příslušnost st. zástupců k dozoru v přípr. řízení	40
6.3. Dozor ve zvláštních případech přípravného řízení	41
6.3.1. zvláštnosti dozoru ve zkráceném přípravném řízení	41

6.3.2. zvláštnosti dozoru u trestných činů, u kterých je v prvním stupni věcně příslušný krajský soud (§17 TrŘ)	47
6.3.3. zvláštnosti dozoru u trestných činů, kde vyšetřování obligatorně vede státní zástupce	49
6.3.3.1. dozor u trestných činů, o nichž obligatorně koná vyšetřování státní zástupce	50
6.3.3.2. dozor nad zkráceným přípravným řízením o trestných činech příslušníků Policie ČR a příslušníků BIS a ÚZSI	54
6.4. zvláštnosti dozoru v řízení ve věcech mládeže	55
6.4.1. dozor nad zachováním zákonnosti v prověřování u dětí mladších patnácti let	57
6.4.2. zvláštní povinnosti státního zástupce při výkonu dozoru nad zachováním zákonnosti v přípravném řízení vůči mladistvému	58
6.4.3. dozor ve zkráceném přípravném řízení proti mladistvému	60
6.4.4. k ostatním zvláštním případům přípravného řízení ve věcech mládeže	61
6.4.5. příslušnost státních zástupců k dozoru nad přípravným řízením a zkráceným přípravným řízením ve věcech mládeže	62
6.5. meritorní rozhodnutí státního zástupce v přípravném řízení	63
6.6. obžaloba	67
7. Dohled nad postupem státního zastupitelství v trestních věcech	69
7.1. vnitřní dohled	70
7.2. vnější dohled	71
7.3. zvláštní oprávnění nejvyššího státního zástupce	72
7.3.1. oprávnění nejvyššího státního zástupce nařídit kontrolu skončených věcí	73
7.3.2. mimořádné kasační oprávnění nejvyššího státního zástupce	74
8. Stručný srovnávací pohled na postavení veřejného žalobce v přípravném řízení ve vybraných evropských státech	76
Závěr	79
Seznam použité literatury	81

Seznam zkratk

TrŘ - Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

ZSZ - Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů.

JŘSZ - Vyhláška č. 23/1994 Sb., o jednacím řádu státního zastupitelství, zřízení poboček některých státních zastupitelství a podrobnostech o úkonech prováděných právními čekateli, ve znění pozdějších předpisů.

ZSM - Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.

POP - Pokyn obecné povahy nejvyššího státního zástupce.

Vykls - Výkladové stanovisko nejvyššího státního zástupce.

ZPPP - Závazný pokyn policejního prezidenta ze dne 30. listopadu 2001, kterým se upravuje postup Policie České republiky při plnění úkolů v trestním řízení.

BIS - Bezpečnostní informační služba.

ÚZSI - Úřad pro zahraniční styky a informace.

TZ - Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Ú v o d

Snahou mé rigorózní práce, která se vám dostává do rukou, je postihnout základních rysů postavení státního zástupce v přípravném řízení. Při zpracování jsem vycházela zejména z právní úpravy obsažené v trestním řádu, v zákoně o státním zastupitelství a v neposlední řadě i v jednacím řádu státního zastupitelství. Vzhledem k charakteru zaměření této práce, která se na mnoha místech dotýká i základních lidských práv, nemohu opominout stěžejní dokumenty, jakými jsou Listina základních práv a svobod, na mezinárodní úrovni pak Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Podrobné poznatky k postupu státního zástupce v přípravném řízení jsou čerpány především z pokynů obecné povahy nejvyšší státní zástupkyně. V mnoha ohledech jsem strohá ustanovení výše zmíněných norem doplnila teoretickým výkladem odborných publikací a časopisů, neopomněla jsem ani poznatky a případné návrhy *de lege ferenda* státních zástupců z praxe, které jsou uvedeny v závěru celé práce.

Dané téma mě zaujalo hned z několika pohledů. Jedním z nich je zájem o hlubší proniknutí do problematiky vzhledem k budoucímu směru své praxe, kterým bych se chtěla ubírat. Úprava výkonu funkce státního zástupce v přípravném řízení je však velmi podstatná zejména vůči dalšímu vývoji celého trestního řízení. V přípravném řízení je státní zástupce tzv. „*dominus litis*“, neboť autoritativně vystupuje vůči obviněnému i ostatním osobám zúčastněným na řízení a rozhoduje v podstatě o všech zásadních otázkách s výjimkou rozhodnutí svěřených i v přípravném řízení soudci či soudu.¹ Díky tomuto dominantnímu postavení a oslabení pozice bývalých vyšetřovatelů se dá říci, že státní zástupce nese z největší části břímě odpovědnosti za hladký průběh přípravného řízení.

Státní zástupce uplatňuje v průběhu přípravného řízení svá jednotlivá oprávnění, aby si s přihlédnutím k závažnosti a povaze trestní věci zajistil přehled o stavu a výsledcích přípravného řízení a měl možnost účinně působit na jeho průběh a neprodleně odstraňovat zjištěné nedostatky [čl. 9a, odst. 1 pokynu obecné povahy (POP) poř.č. 9/1994]. Dozor vykonává státní zástupce v podstatě komplexně nad postupem policejního orgánu, ať už z vlastní iniciativy nebo

¹ Šámal, P., Král, V. Trestní řád – komentář, I. Díl, 4. vydání, C. H. Beck, Praha 2002, str. 1120.

na základě podnětů. Přitom se nezaměřuje pouze na otázky dostatečného provedení přípravného řízení z hlediska procesního, které je předpokladem a podmínkou pro další postup, kdy se věc dostává před nestranný a nezávislý soud. Jeho pozornost by se měla bezesporu upírat i k osobě obviněného (podezřelého), tak aby mu bylo umožněno uplatnění jeho práv a v co možná největší míře šetřeno jeho osobnosti. Státní zástupce pak v tomto ohledu vystupuje jako grant spravedlivého procesu v přípravném řízení.

V případě, že přípravné řízení končí podáním obžaloby, je řádný dozor podmínkou pro činnost státního zástupce v projednání trestní věci v řízení před soudem, kde státní zástupce zastupuje veřejnou žalobu.² V řízení před soudem je státní zástupce stranou a zastupuje zde veřejnou žalobu. S ohledem na tuto skutečnost se předvídá jeho vysoká aktivita co se týče navrhování i provádění důkazů. V přípravném řízení je tak při výkonu dozoru státní zástupce povinen zajišťovat dodržování základních zásad trestního řízení, které se vztahují k dokazování³ tak, aby bylo možno uplatnit důkazy získané v řízení přípravném v řízení před soudem. Je třeba také učinit poznámku, že státní zástupce obsahovým vymezením obžaloby určuje předmět dalšího řízení.

Z toho, co jsem v obrysech nastínila vyplývá, že úloha státního zástupce je stěžejní ne jen pro samotné přípravné řízení a pro projednání věci před soudem, ale s ohledem na nastavení české úpravy, je jedním z hlavních článků v boji s kriminalitou a tak se stává nepostradatelným i pro celou společnost.

² Šámal, P. a kol. Přípravné řízení trestní, C. H. Beck, Praha 2003, str.709.

³ Šámal, P. a kol. Přípravné řízení trestní, C. H. Beck, Praha 2003, str.793.

1. Historický vývoj veřejné žaloby

Vývoj a formování orgánů veřejné žaloby lze rozdělit do několika stěžejních etap, za které lze považovat:

1.1. geneze těchto orgánů od svého počátku do roku 1848

Pokud mluvíme o počátcích vývoje orgánů veřejné žaloby, máme tím současně na mysli vývoj soudního řízení a soudní organizace jako takové. V tomto období má úprava procesních pravidel podobu práva obyčejového, významnou úlohu zde hrála i soudní praxe a zákonodárná činnost panovníka. Zpočátku jediná možná soukromoprávní žaloba, a to i v trestních věcech, byla postupem desetiletí nahrazována nám známou zásadou oficiality. Bylo oslabeno chápání trestného činu jako činu protispolečenského a naproti tomu byl vyzdvižen jeho soukromoprávní charakter, jako útok proti soukromé osobě. Ústnost, zásada projednací, soukromá iniciativa stran, veřejnost a ordálové dokazování byly hlavními rysy předhusitského řízení. Prvním významným kodexem zmiňujícím zahájení soudního řízení z úřední povinnosti jsou Dekrety Břetislavovy z první poloviny 11. století. Zlomem ve vývoji trestání z úřední povinnosti byl vznik úřadu popravců a krajských hejtmanů ve 13. století. Další rozmach této zásady přinesly husitské Čtyři pražské artikuly a následná husitská reakce ve formě úřadu královského prokurátora jako veřejného žalobce. Ten zřídil roku 1437 císař Zikmund za účelem zastupování panovníka v soudním řízení. Přes zastupování krále v majetkových věcech (fiskální pravomoc) se jeho působnost rozšířila ke stíhání trestných činů, které nebyly stíhány soukromým žalobcem. S nástupem Habsburků se jeho úloha modifikuje na ochránce veřejného zájmu. S nárůstem agendy narůstaly i personální nároky a vznikl úřad v čele s prokurátorem. V 16. století vzniká institut zajištění výkonu eventuálního trestu, ve formě předběžného uvěznění pachatele, do okamžiku podání obžaloby poškozeným. Ačkoli Koldínova Městská práva hovoří o maximální době takového zadržení v délce tří dnů, v praxi to mohlo být i několik let. V této době byla též potlačena odvěková zásada „oko za oko, zub za zub“ a tato svévolná odvěta byla považována za trestný čin. Stavovská rozvrstvenost obyvatelstva se odrážela v různých pravidlech pro dokazování totožné věci. Do pozice obdobné státnímu zástupci postavilo královského prokurátora Obnovené zřízení zemské z roku 1627, které rozšířilo jeho působnost

na stíhání všech trestných činů. Zároveň však byla jeho úloha výrazně oslabena široce se uplatňujícím řízením inkvizičním, typickým pro absolutismus. Úloha žalobce, soudce i obhájce se zde spojuje v jediné osobě – inkvizičním soudci. Úřad prokurátora se formuje spíše do podoby fiskálního úřadu. Roku 1850 zaniká.

1.2. porevoluční vývoj a nastolení absolutismu

Důvodem přetržení dosavadního vývoje byla protifeudální revoluce v roce 1848, spojená se vznikem nové soustavy správních orgánů, včetně orgánů územně samosprávných a zejména s výrazným omezením vlivu státu na soudnictví. Soudnictví bylo odděleno od správy, inkviziční proces byl nahrazen procesem obžalovacím. Více než samosoudci rozhodovaly soudy porotní za přítomnosti veřejnosti. Nová instituce státního zastupitelství byla ustavena roku 1849 březnovou ústavou a podrobně upravena nařízením č. 290/1849 ř.z. pro Čechy a nařízením č. 291/1849 ř.z. pro Moravu a Slezsko. Jejich pravomoc, působnost a organizace byla vymezena císařským patentem č. 266/1850, tzv. organickým zákonem pro státní zastupitelství.⁴ Na rozdíl od úřadu prokurátora, tvořilo agendu státního zástupce převážně právo trestní. Státní zastupitelé působili u okresních sborových a zemských soudů, vrchní státní zástupci pak na vrchních zemských soudech a také u kasačního soudu ve Vídni. Dle prozatímního trestního řádu č. 25/1850 ř.z. bylo hlavní povinností státních zástupců stíhat ex offo všechny trestné skutky o nichž se dozví s výjimkou skutků, které mohou být stíhány pouze na návrh postiženého.⁵ Pouze státní zástupce mohl podat veřejnou obžalobu, zastupoval stát v trestním řízení, dohlížel nad dodržováním zákonnosti při vyšetřování i v soudním řízení, mohl nahlížet do spisů, podávat návrhy atd. Jeho působnost dále zasahovala do soudního řízení občanského, kde se účastnil například jednání o ztrátě státního občanství, jednání ve věcech opatrovnictví a adopce. Zatímco soudcům byla v této době garantována nezávislost, nesesaditelnost a nepřeložitelnost⁶, státní zástupci takové postavení neměli. Hierarchická koncepce státního zastupitelství byla charakteristická podřízeností

⁴ Nedorost, L., Schelle, K. a kol. Státní zastupitelství – historie, současnost a perspektivy, Eurolex Bohemia Praha 2002, str.20.

⁵ Nedorost, L., Schelle, K. a kol. Státní zastupitelství – historie, současnost a perspektivy, Eurolex Bohemia Praha 2002, str.21.

⁶ Nedorost, L., Schelle, K. a kol. Státní zastupitelství – historie, současnost a perspektivy, Eurolex Bohemia Praha 2002, str.24.

státních zástupců u soudu nižšího stupně státním zástupcům u soudu vyššího stupně. Na vrcholu této pyramidy stálo ministerstvo spravedlnosti. Takto konstituované státní zastupitelství mělo svůj předobraz ve francouzském Ministerstvu věcí veřejných⁷.

Demokratické rysy porevolučního vývoje však neměly dlouhého trvání. Namísto zrušené březnové ústavy byly vydány 31.12.1851 tzv. silvestrovské patenty, znamenající nástup absolutismu. Opět bylo zavedeno inkviziční řízení, a to v prvním stupni v řízení před samosoudcem. Poroty byly zrušeny. Víceodvětvová působnost státních zástupců byla omezena téměř výhradně na trestní řízení nařízením č. 27/1852 ř.z. Co se týče organizační struktury, došlo ke zrušení Vrchního státního zastupitelství ve Vídni. Nový trestní řád č. 151/1853 zavedl pravidla pro organizaci a působnost státních zastupitelství. Státní zástupci napříště podávali žalobu ex offio, pokud zákon nestanovil jinak. Subordinace orgánů veřejné žaloby zůstala téměř totožná s rokem 1850. Úřad státního zástupce byl zrušen u okresních soudů sborových. Co se působnosti státních zástupců týče, mohli napříště pomáhat při vyšetřování přestupků u vybraných soudů, navrhopvat zajišťovací vazbu, zabavení pošty, vykonávali dohled nad místními věznicemi, atd.⁸ Významná úloha připadla státnímu zástupci v tiskových věcech. Svou funkci nesměl vykonávat, pokud v trestním řízení figuroval jako soudce, obhájce, svědek či znalec. Nové geografické uspořádání státních zastupitelství i soudů přineslo císařské nařízení č. 63/1855 ř.z.

1.3. rakousko-uherské vyrovnání

Potřebnou stabilizaci stále se měnícího postavení veřejné správy a soudnictví přinesla až prosincová ústava po rakousko-uherském vyrovnání v roce 1867, i když do organizační struktury a působnosti zasáhla jen minimálně. Soudnictví bylo ústavně a ve všech instancích odděleno od veřejné správy. Tato úprava přetrvala až do pádu monarchie.

1.4. období první Československé republiky

⁷ Fenyk, J. Veřejná žaloba, díl první – Historie, současnost a možnost vývoje veřejné žaloby, Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, Praha 2001, str. 170.

⁸ Nedorost, L., Schelle, K. a kol. Státní zastupitelství – historie, současnost a perspektivy, Eurolex Bohemia Praha 2002, str.30.

Problémy a nejistota při vzniku samostatné Československé republiky byly překlenuty zákonem č. 11/1918 Sb., tzv. recepčním zákonem na jehož základě fungovalo soudnictví a orgány veřejné žaloby i nadále dle rakouské právní úpravy v Čechách, na Slovensku a Podkarpatské Rusi dle úpravy uherské. Nepatrné organizační úpravy se projeví zejména ve vzniku úřadu generálního prokurátora a vytvořivšího se Nejvyššího soudu, který stál však mimo soustavu státních zastupitelství, a dále přejmenování přednostů vrchních státních zastupitelství a přednostů státních zastupitelství na vrchního prokurátora a prokurátora. Další změny se týkaly spíše územní působnosti jednotlivých státních zastupitelství. Správní a kontrolní pravomoc vrchního státního zastupitelství nad věznicemi byla přenesena na ministerstvo spravedlnosti. Agenda činnosti státních zastupitelství se vládním nařízením č. 198/1922 rozšířila o vedení rejstříku trestů. Do pravomoci státních zástupců se dále dostalo navržení zahlazení odsouzení ve výši do jednoho roku, výjimečně až do výše pěti let. Do pozice tzv. žalobce mládeže⁹ ustavil vybraného státního zástupce zákon č. 48/1931 Sb. Ve věcech trestných činů mladistvých svěřil tomuto žalobci mládeže dohled nad státními zástupci v obvodu krajského soudu, u něhož působil.

1.5. období druhé Československé republiky

Vznik Protektorátu Čechy a Morava byl doprovázen potíráním demokratických prvků v celé soustavě státních orgánů. Zatímco v předchozích obdobích docházelo převážně k organizačním změnám, za Protektorátu se změnil spíše charakter veřejné žaloby a soudnictví. Tyto se napříště staly nástrojem nacistického útlaku českého národa. Organizační struktura státních zastupitelství a soudů byla rozštěpena na soudnictví autonomní, které si ponechalo původní charakter a jeho pravomoc byla omezena na úkor tzv. soudnictví říšskoněmeckého, zastoupeného soudy úředními, zemskými a Vrchním zemským soudem v Praze včetně příslušných státních zastupitelství. Spory o tuto pravomoc rozhodoval již zmíněný Vrchní zemský soud. Činy proti okupační moci byly projednávány v podobě zkráceného řízení u tzv. zvláštních soudů. Toto řízení se vyznačovalo neexistencí předběžného vyšetřování a okamžitou vykonatelností

⁹ Nedorost, L., Schelle K. a kol. Státní zastupitelství – historie, současnost a perspektivy, Eurolex Bohemia Praha 2002, str. 47.

rozsudku bez možnosti opravných prostředků.¹⁰ Trestní právo se nařízením č.143/1942 Sb. Přizpůsobilo právu říšskému, což přineslo zpřísnění trestů.¹¹ Do kompetence státních zástupců přešly i některé otázky rodinného práva.

1.6. poválečný vývoj do roku 1948

Dekret prezidenta republiky č. 11/1944Úř. Věstníku čs. o obnově právního pořádku přemostil období nesvobody právní kontinuitou s právním řádem první Československé republiky, zrušil právní předpisy pomnichovského útlaku a obnovil prvorepublikovou soustavu orgánů veřejné žaloby a soudnictví. Odchylným řešením poválečného právního stavu na Slovensku, kdy zůstaly v platnosti ty zákony, které neodporovaly demokratickému charakteru Státu, došlo k prohloubení nejednotnosti v organizaci soudnictví, kdy i nadále působil Slovenský Nejvyšší soud a Nejvyšší správní soud v Bratislavě. Nově zřízené mimořádné lidové soudy a národní soudy měly za úkol opětovné počestění státních úřadů a potrestání válečných zločinců a zrádců. Opět se zde lišila organizace i způsob ustavování v Čechách a na Slovensku. Dekretem č. 17/1945 Sb. byl zřízen Národní soud, u něhož působil národní prokurátor. Rok 1948 však předznamenal konec státního zastupitelství

1.7. prokuratura v letech 1948 - 1989

Přetvoření orgánů Státního zastupitelství na ústavně zakotvené samostatné orgány prokuratury předznamenal již zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví. Svůj předobraz našla prokuratura komunistického Československa v sovětském modelu. Přes rozšíření působnosti prokurátora, zavedené novým občanským soudním řádem, umožňující jeho vstup do kteréhokoliv zahájeného občanského soudního řízení a podávání taxativně vymezených návrhů, začlenění orgánů vojenské prokuratury do jednotné organizace, směřoval vývoj k zavedení všeobecného dozoru prokuratury.¹² Tento proces byl dokončen již zmíněným ústavním zákonem č. 64/1952 Sb., provedeného zákonem č. 65/1952 Sb., který

¹⁰ Nedorost, L., Schelle K. a kol. Státní zastupitelství – historie, současnost a perspektivy, Eurolex Bohemia Praha 2002, str. 50.

¹¹ Nedorost, L., Schelle, K. a kol. Státní zastupitelství – historie, současnost a perspektivy, Eurolex Bohemia Praha 2002, str. 51.

¹² Nedorost, L., Schelle, K. a kol. Státní zastupitelství – historie, současnost a perspektivy, Eurolex Bohemia Praha 2002, str. 62.

koncipoval prokuraturu jako orgán samostatný, centralizovaný, celistvý a monokratický, v čele s generálním prokurátorem, který dohlíží na to, aby ministerstva a jiné úřady, soudy, národní výbory, orgány, instituce, úřední osoby i jednotliví občané zachovávali zákony a jiné právní předpisy. Postavení generálního prokurátora odpovídalo postavení představitele nejvyššího státního orgánu. Prokurátorovi byl svěřen dohled nad dodržováním zákonnosti ve vazebních věznicích, věznicích, výchovných ústavech a ve zdravotnických zařízeních, kde se vykonávalo ochranné léčení. Nová ústava z roku 1960 a navazující zákon č. 60/1965 Sb. zasáhly výrazně do územního členění prokuratury a prokuraturu podřídily Národnímu shromáždění. Působnost prokuratury byla dále rozšířena na otázky týkající se odpovědnosti za škodu způsobenou rozhodnutím orgánu státu nebo jeho nesprávným úředním postupem. Je nasnadě, že se prokuratura stala mocnou zbraní mocenské zlovůle a jako taková se stala primární otázkou porevolučních přeměn.

1.8. státní zastupitelství v České republice

Úvahy o pouhé úpravě postavení a pravomocí prokuratury byly potlačeny se vznikem samostatné České republiky, kdy zásadní přeměnu přinesla nová ústava a nový zákon o státním zastupitelství č. 283/1993 Sb. Přes snahy o samostatnost bylo státní zastupitelství zařazeno do moci výkonné a podřízeno ministerstvu spravedlnosti. Byl zrušen všeobecný dozor a kvůli tlaku na omezení pravomoci v netrestní oblasti pozbylo státní zastupitelství téměř všechny pravomoci zasahovat do občanského soudního řízení. Vzhledem neúnosnosti tohoto stavu došlo zákony č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a novelou občanského soudního řádu č. 30/2000 Sb., k rozšíření oprávnění v občanském soudním řízení. Detailnímu pohledu na současnou organizaci, působnost a pravomoc státního zastupitelství, zvláště s ohledem na novelu se věnuje tato práce.

2. Veřejná žaloba

Potřeba existence veřejné žaloby vychází dle mého názoru ze samotného chápání trestného činu jako činu postihujícího nejen jednotlivce, ale hlavně činu hrubě narušujícího lidské soužití a zájmy celé společnosti (např. bezpečnost). Jako ochránce osob na svém státním území, v zájmu celé společnosti a jejím jménem, je pak legitimován stát ke stíhání pachatelů těchto činů, popř. k uložení trestu. Orgánem vykonávajícím státní trestní nárok je právě veřejný žalobce. Jedná se o projev vnitřní svrchovanosti státu. O vyjádření jeho suverenity.

Předchozí kapitola se zaměřuje na historický vývoj orgánů veřejné žaloby. Je zřejmé. Že v proměnách času se měnily a vyvíjely pravomoci a organizační uspořádání včetně různých označení těchto orgánů. Od počátku se však již začíná rýsovat jejich význam a účel ve společnosti, který se dále upravuje a rozvíjí v závislosti na stupni vyspělosti nastupujících státních zřízení.

I v moderních právních státech (vůbec se již nezmiňují o státech nedemokratických) nejsou orgány veřejné žaloby koncipovány jednotně. Nejmarkantněji se liší v závislosti na jednotlivých právních systémech, v Evropě pak konkrétně rozdílný model francouzský (vyšetřovací systém), stavějící na monopolu trestního stíhání, a model anglosaský (obžalovací systém)¹³, kde mohou trestní stíhání zahájit jak orgány státu, tak osoby poškozené. Dlužno dodat, že se čím dál větší měrou uplatňují mezinárodní harmonizační tendence v této oblasti, například na půdě Evropské unie nebo Rady Evropy.

I přes výše nastíněné rozdíly však existují hlavní společné rysy charakteristické pro orgány veřejné žaloby.

Pod veřejnou žalobou je třeba rozumět státní orgán zastupující v oblasti trestního práva veřejný zájem jako určitou směřovanou aplikaci úvah o ochraně jednotlivých zájmů lidské společnosti, které se v trestním řízení dotýkají zejména nutnosti trestat některá nedovolená jednání.¹⁴ Pokud v dané době platné zákony reflektují veřejný zájem, odpovídá tento zájmu státu. V případě, že se zájem veřejný nekryje se zájmem státním, vyvstává otázka, do jaké míry má státní

¹³ Fenyk, J. Veřejná žaloba, díl první - Historie, současnost a možný vývoj veřejné žaloby, Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, Praha 2001, str. 121.

¹⁴ Fenyk, J. Veřejná žaloba, díl první - Historie, současnost a možný vývoj veřejné žaloby, Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, Praha 2001, str. 160.

zástupce hájit zájem veřejný na úkor státního zájmu. Pokud by byl veřejný žalobce představitelem zájmu státu, znamenalo by to, že by se jeho činnost zaměřovala ve prospěch jediného orgánu a došlo by k porušení rovnosti účastníků a popření postavení jedince ve státě.¹⁵

V kontinentálním systému má veřejný žalobce, jako představitel veřejného zájmu, trestním řízením postavení procesní strany. Tam, kde se podle zjištěných okolností případu jednostranný soukromý zájem obviněného, popř. obžalovaného na zastavení stíhání nebo zproštění obžaloby dostane do shody se zájmem veřejným, mění se postavení veřejného žalobce z odpůrce obžalovaného na ochránce jeho jednostranného zájmu. Má tak povinnost zajistit, aby nebyl obžalovaný nezákonně odsouzen.

¹⁵ Fenyk, J. Veřejná žaloba, díl první - Historie, současnost a možný vývoj veřejné žaloby, Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, Praha 2001, str. 163.

3. Základní zásady trestního řízení charakteristické pro veřejnou žalobu

Z pojmového hlediska jsou základní zásady trestního řízení považovány za právní principy vůdčí právní ideje, jimiž je ovládáno trestní řízení.¹⁶ Tvoří základ, na kterém je vybudována organizace trestního řízení a úprava činnosti jeho orgánů.¹⁷ Jsou odrazem právně politických a právně filozofických představ o zásadních rysech trestního řízení. Některé základní zásady mají svůj předobraz v základních lidských právech, tak jak jsou zaručeny Ústavou, Listinou základních práv a svobod (LZPS), Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (EÚLP) a Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (MPOP).

Účelem a funkcí těchto základních zásad je především dodržování smyslu zákona, zajištění práv a oprávněných zájmů občanů a tím i zajištění ochrany celé společnosti, poskytnutí záruky ochrany práv osob, proti kterým trestní řízení směřuje. Bez znalosti základních zásad nelze pochopit podstatu a vůbec smysl trestního řízení. Přispívají k pochopení smyslu jednotlivých ustanovení trestního řádu (TrŘ) a k jejich správné interpretaci a aplikaci v praxi. Výklad vlastních zásad má směřovat k naplnění účelu trestního řízení ve smyslu § 1 TrŘ. V neposlední řadě jsou základní zásady, jako právně politické postuláty, vodítkem pro legislativní činnost zákonodárského sboru.

Jak již název napovídá a s ohledem na zaměření této práce, není účelné zabývat se všemi zásadami trestního řízení, jak jsou vyjmenovány v § 2 TrŘ nebo plynoucími z jiných právních předpisů (zejména zákona o soudnictví ve věcech mládeže (ZSM)). Pozornost zaměřím na základní zásady nejužší spojené s výkonem funkce státního zástupce, tj. zásadu oficiality, legality, zásadu obžalovací, vyhledávací a konečně i zásadu presumpce nevinoty.

3.1. zásada oficiality

Zásadu oficiality není možno přesně oddělit od zásady legality. Tvoří jakýsi obecnější rámec, v němž se uplatňuje v užším smyslu vymezená zásada legality. Zásada legality tedy z této zásady vychází a na ní navazuje.

Zásada oficiality je projevem státního trestního materiálněprávního nároku

¹⁶ Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní, 3. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2003, str. 75.

¹⁷ Císařová, D. a kol. Trestní právo procesní, 3. aktualizované a rozšířené vydání, Linde, Praha 2004, str. 57.

spojeného s trestněprocesním monopolem státu.¹⁸

Zásada oficiality je vyjádřena v § 2, odst.4 TrŘ, který ji uvádí následně: „Jestliže tento zákon nestanoví něco jiného, postupují orgány činné v trestním řízení z úřední povinnosti.“

Ze zásady oficiality vyplývá povinnost orgánů činných v trestním řízení provést určitý procesní úkon, jsou-li dány zákonné podmínky pro jeho provedení, bez ohledu na stanovisko a postavení dotčených osob (například obviněného, svědka či poškozeného)¹⁹, tj. bez ohledu na to, zda si tyto subjekty provedení takového úkonu přejí či nikoliv. Tato zásada vyjadřuje povinnost orgánů činných v trestním řízení aktivně postupovat při objasňování trestných činů a jejich pachatelů a tím přispívat k naplnění účelu trestního řádu.

Obecný rámec této zásady vyjádřený v § 2 odst. 4 TrŘ se dále pro jednotlivé fáze trestního řízení rozpadá na konkrétní povinnosti jednotlivých orgánů.

V přípravném řízení je pro státního zástupce a policejní orgán v jejím důsledku stanovena povinnost organizovat svou činnost tak, aby účinně přispívali k včasnosti a důvodnosti trestního stíhání (§ 157 odst. 1 TrŘ), Vzhledem k institutu dozoru státního zástupce ještě stojí za zmínku i povinnosti policejního orgánů vycházející ze zásady oficiality stanovené v § 158 odst. 1 a § 164 odst. 1 TrŘ. Podle těchto ustanovení je policejní orgán povinen na základě vlastních poznatků, trestních oznámení i podnětů jiných osob a orgánů, na jejichž podkladě lze učinit závěr o podezření ze spáchání trestného činu, učinit všechna potřebná šetření a opatření k odhalení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin a směřující ke zjištění jeho pachatele a při vyšetřování postupovat z vlastní iniciativy tak, aby byly co nejrychleji v potřebném rozsahu vyhledány důkazy k objasnění všech základních skutečností důležitých pro posouzení případu, včetně osoby pachatele a následku trestného činu. Při provádění procesních úkonů v řízení proti mladistvému, musí orgány činné v trestním řízení postupovat v souladu s § 41 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a změně některých zákonů (ZSM), tedy jednat s osobami na úkonu zúčastněnými tak, jak to vyžaduje význam a výchovný účel řízení, přičemž musí šetřit jejich osobnosti tak, aby byl jejich

¹⁸ Pipek, J. Oficiální nebo dalekosáhlé privatizované trestní řízení, Právník č. 12/2000 str. 1154.

¹⁹ Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní, 3. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2003, str.85.

duševní vývoj ohrožen co nejméně.

Trestní řád však zná ze zásady oficiality řadu výjimek, kdy je postup orgánů činných v trestním řízení podmíněn návrhem, podnětem nebo žádostí oprávněného subjektu. Nejvýraznější výjimkou směřující do přípravného řízení jsou § 163 a § 163a TrŘ, které vyjmenovávají trestné činy, u kterých lze zahájit a v již zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného. Průlomem je bezesporu i další zásada trestního řízení, zásada obžalovací, kdy se může soud zabývat konkrétní věcí až po podání obžaloby státním zástupcem.

Pro úplnost dodávám, že trestní řád v § 2 odst. 4 spojuje zásadu oficiality s požadavkem na co nejrychlejší projednání věci, se zásadou šetření práv a svobod zaručených Listinou základních práv a svobod a mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, kterými je Česká republika vázána a dále se zákazem přihlížení k obsahu petic zasahujících do plnění jejich povinností.

3.2. zásada legality

Rozdíl mezi touto zásadou a zásadou oficiality je v rozsahu, ve kterém se vztahují na trestní řád. Bylo již nastíněno, že zásada oficiality je v trestním řádu rozvedena na konkrétní orgány činné v trestním řízení s ohledem na danou fázi procesu. Zásada legality z toho v užším rozsahu kontinuálně vychází stanovením povinnosti státnímu zástupci ve fázi zahájení trestního řízení.

Zásadu legality zakotvuje § 2 odst. 3 TrŘ, dle něhož je státní zástupce povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, pokud zákon nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví jinak. Tato povinnost vyplývá pro státního zástupce i z ustanovení § 4 odst. 1 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství (ZSZ). Povinnost státního zástupce stíhat trestné činy však musí naplňovat zákonné důvody takového postupu, musí být tedy v souladu s další zásadou trestního řízení podle § 2 odst. 1 TrŘ. zásadou stíhání jen ze zákonných důvodů.

Zásada legality tedy vyjadřuje povinnost státního zástupce dbát zákonem stanovenými prostředky, aby byl řádně a včas stíhán každý pachatel každého trestného činu. Dále zakládá obecnou odpovědnost státního zástupce za stíhání ve všech případech, kdy jsou pro to zákonem dané důvody. Zásada legality v sobě obsahuje jak funkci iniciační (odhalování trestných činů a zahájení jejich stíhání),

tak funkci akuzační (předání k rozhodnutí o vině a případně o trestu k tomu oprávněnému orgánu, kterým je soud).²⁰

Zákon stanoví výjimky ze zásady legality které lze rozdělit do třech skupin. První skupinu tvoří případy, ve kterých státní zástupce stíhat nesmí (§ 10, 11, 163 a 163a TrŘ, zúžení jurisdikce státu mezinárodními smlouvami). Druhou skupinu představují případy, kdy státní zástupce stíhat může, ale nemusí (§ 172 odst. 2 nebo jsou-li splněny podmínky pro použití odklonů podle § 307 a 309 TrŘ). Třetí skupinou jsou případy dočasného odložení trestního stíhání dle § 159b TrŘ.

Opakem zásady legality je zásada oportunity, (účelnosti, která umožňuje v konkrétním případě státnímu zástupci z důvodu neúčelnosti nezačít trestní stíhání, i když jsou pro takové stíhání splněny obecné podmínky. Tento princip, který se uplatňuje v plné míře v systému anglosaského práva se u nás i v jiných evropských zemích projevuje ve formě tzv. odklonů (viz. výše uvedená druhá skupina výjimek).

3.3. zásada obžalovací

Zásadu obžalovací upravuje § 2 odst. 8 TrŘ („Trestní stíhání před soudy je možné jen na základě obžaloby nebo návrhu na potrestání, které podává státní zástupce. Veřejnou žalobu v řízení před soudem zastupuje státní zástupce.“). Na rozdíl od zásad předcházejících se v českém trestním řízení uplatňuje bezvýjimečně. Své uplatnění nachází především v řízení před soudem, avšak zasahuje i do řízení přípravného. Podle obžalovací zásady (akuzačního principu) jsou odděleny nejvýznamnější procesní funkce, tj. funkce žalobce, funkce obhajoby, funkce soudce a výkon každé z nich svěřuje zvláštnímu subjektu.²¹ Tím má vliv na celkovou strukturu trestního procesu.

Rozdělení funkcí vyvozené z této zásady je nezbytným předpokladem kontradiktorního procesu. Jeho opozitem je pak nejen církvi zneužitý proces inkviziční, kdy jsou funkce žalobce, obhajoby i rozhodovací koncentrovány v rukou soudce.

Funkci žalobce vykonává státní zástupce, který obžalobu nebo návrh

²⁰ Pipek, J. Oiciální nebo dalekosáhle privatizované trestní řízení. Právník č. 12/2000. str. 1152.

²¹ Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní, 3. vydání. EurolEX Bohemia, Praha 2003. str. 102.

na potrestání podává a před soudem zastupuje proti obžalovanému (příp. zastoupenému obhájcem), přičemž je čl. 37 odst. 3 LZPS těmto proti sobě stojícím subjektům přiznáno rovnoprávné postavení. Jejich spor rozhoduje nezávislý a nestranný soud, přičemž samosoudce, popř. předseda senátu zároveň jednáni řídí. Oddělení funkce žalobce a funkce soudce (úloha rozhodovací) zároveň posiluje pilíře zákonnosti a spravedlnosti a posiluje důvěru veřejnosti v ně.

Právo podat obžalobu přísluší výlučně státnímu zástupci (český trestní řád nezná soukromou žalobu, jde o vyjádření principu *nemo iudex sine actore*²², bez žalobce není soudce a státní zástupce je tak postaven do role tzv. *dominus litis* (pána sporu)).

Zásadu obžalovací nenacházíme v trestním řádu pouze v obecné rovině § 2, nýbrž i konkrétních ustanoveních, např. § 176, 177, 179c, 179d, 180, 220 TrŘ.

Z ustanovení vycházejících ze zásady obžalovací je nejlépe patrná opodstatněnost a nepostradatelnost funkce státního zástupce, který z velké části určuje předmět trestního procesu a má na jeho průběh značný vliv.

3.4. zásada vyhledávací

Zásadu vyhledávací obsahuje trestní řád v § 2 odst. 5 věta druhá a následující, když stanoví, že orgány činné v trestním řízení jsou povinny přezkoumat všechny podstatné okolnosti případu (a vyhledal o nich důkazy). Této povinnosti je nezbavuje ani doznání obviněného. V přípravném řízení orgány činné v trestním řízení objasňují způsobem uvedeným v tomto zákoně i bez návrhu stran stejně pečlivě okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch osoby, proti níž se řízení vede. Z výše uvedeného je patrné, že trestní řád stanoví orgánům činným v trestním řízení povinnost konat bez nutnosti návrhu nebo podání od třetích osob. Z toho tedy lze dovodit a je tak i všeobecně přijímáno, že zásada vyhledávací je konkrétním projevem zásady oficiality v důkazním řízení. Zásada vyhledávací má také úzký vztah k zásadě materiální pravdy, tedy zásadě zjištění skutkového stavu věci bez důvodných pochybností (§ 2 odst. 5 TrŘ, věta první), jejímuž naplnění přispívá.

Největšího významu tato zásada nabývá v přípravném řízení. Tak např. v § 164 odst. 1 TrŘ ukládá policejnímu orgánu povinnost postupovat

²² Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní, 2. přepracované vydání, C.H.Beck, Praha 2003, str. 126 .

při vyšetřování z vlastní iniciativy tak, aby byly co nejrychleji v potřebném rozsahu vyhledány důkazy k objasnění všech základních skutečností důležitých pro posouzení případu, včetně osoby pachatele a následku trestného činu bez ohledu na to, zda svědčí ve prospěch či neprospěch obviněného. Státní zástupce naplňuje zásadu vyhledávací v přípravném řízení zejména dozorem policejních orgánů ve smyslu § 174 TrŘ. Je také povinen v obžalobě a návrhu na potrestání uvést důkazy, jejichž provedení v řízení před soudem navrhuje a má dále povinnost, z vlastní iniciativy nebo na žádost předsedy, opatřovat i další důkazy, které nebyly opatřeny či provedeny v přípravném řízení (§ 177 písm. d, 179d a 180 odst. 2 TrŘ).

Jak vyplývá ze samotného § 2 odst. 5 TrŘ, počítá trestní řád i se součinností procesních stran (toto rozvádí i § 89 odst. 2 TrŘ). Pro obviněného je dále zdůrazněna v § 33 odst. 1, § 92 odst. 2 a § 166 odst. 1 TrŘ. Právo navrhnout důkazy je doplněno právem tyto se souhlasem soudu provést (§ 215 TrŘ).

Průlom do zásady vyhledávací přinesla až novela trestního řádu č. 265/2001 Sb., zavádějící tzv. nesporné skutečnosti, tedy skutečnosti, o kterých mezi stranami není sporu, a proto nemusí být předmětem dokazování.²³ Tento institut se však uplatňuje pouze ve zjednodušeném řízení na základě § 314b odst. 2 TrŘ.

3.5. zásada presumpce nevinny

Zásada presumpce nevinny není jen zásadou demokratického trestního řízení, ale jako stěžejní prvek spravedlivého procesu i ústavně zaručeným základním lidským právem, jak jej vymezuje čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, čl. 11 odst. 1 Všeobecné deklarace lidských práv, čl. 6 odst. 2 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 14 odst. 2 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

§ 2 odst. 2 TrŘ charakterizuje zásadu presumpce nevinny tak, že na toho, proti němuž se vede trestní řízení, nelze hledět, jako by byl vinen, dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena.

Význam této zásady tkví v zajištění ochrany cti a dobré pověsti osoby, proti níž se trestní stíhání vede a tím má přispívat k zachování postavení jedince ve společnosti, a to až do okamžiku, kdy je pravomocným rozsudkem soudu

²³ Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní, 3. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2003, str.95.

vyslovena jeho vina. V praxi se však setkáváme s tendencemi k nedůvěře a různým stupňům společenského zatracení, které mají nejednou na svědomí média, hlásící se k jiným, ústavně zaručeným právům svobody projevu a práva na informace. Výslovně je trestním řádem stanovena povinnost řídit se touto zásadou při poskytování informací jen orgánům činným v trestním řízení. Restriktivnější úpravu zavádí § 53 a 54 zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládež.

Ze zásady presumpce nevinny se odvíjejí další důležité principy :

- pravidlo *in dubio pro reo*, tzn. v pochybnosti ve prospěch obžalovaného, které vyjadřuje, že vyskytují-li se o otázce viny obviněného nebo obžalovaného pochybnosti a nelze-li tyto pochybnosti rozptýlit dalším prováděním a zkoumáním důkazů, je třeba rozhodnout ve prospěch obviněného nebo obžalovaného²⁴, konkrétně v přípravném řízení zastavit trestní stíhání (§ 172 odst. 1 písm. c TrŘ). Toto pravidlo se týká pouze otázek skutkových a nevztahuje se tak na otázky právní, kde se toto pravidlo stýká se zásadou *iura novit curia* (soud zná právo).
- pravidlo, podle něhož je možné obžalovaného odsoudit pouze v případě, že mu byla vina prokázána. Obviněný není povinen dokazovat svoji nevinu a není ani povinen spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení při dokazování. Na vinu nelze usuzovat například z toho, že obviněný úmyslně vypověděl nepravdu, zastíral určité skutečnosti apod. Nedokázaná vina má stejný význam jako dokázaná nevinu.
- orgány činné v trestním řízení jsou na základě presumpce nevinny povinny postupovat vůči obviněnému nestranně a nezaujatě. I bez návrhu jsou povinny vyhledávat důkazy ve prospěch i neprospěch obviněného a poučit obviněného o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby (§ 2 odst. 13 TrŘ).
- v průběhu procesu mohou orgány činné v trestním řízení obviněnému (obžalovanému) ukládat jen taková omezení, která jsou nezbytná k úspěšnému provedení trestního řízení, naplnění jeho účelu a šetřit jeho osobnosti a ústavou zaručených práv (§ 52 TrŘ).

²⁴ Císařová, D. a kol. Trestní právo procesní, 3. aktualizované a rozšířené vydání, Linde, Praha 2004, str. 77.

4. Postavení státního zástupce dle české úpravy

Existenci státního zastupitelství zakotvuje ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky v čl. 80. Odstavec první zmiňovaného článku charakterizuje státní zastupitelství jako státní orgány zastupující veřejnou žalobu v trestním řízení. Zařazení těchto orgánů do moci výkonné předznamenává i jejich podřízenost ústředním orgánům státu v oblasti organizačního, materiálního i personálního zajištění. Tomu odpovídá i jmenování a odvolání státních zástupců ministrem spravedlnosti a jmenování Nejvyššího státního zástupce vládou, na základě návrhu ministra spravedlnosti. Správa státního zastupitelství je svěřena Ministerstvu spravedlnosti ČR (v podrobnostech srov. § 13a až 13j zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství - ZSZ). Ministerstvo je také příslušné, aby vyhláškou stanovilo jednací řád státního zastupitelství a upravilo postup při výběru právních čekatelů a při jejich přijímání do pracovního poměru, stejně jako obsahovou náplň čekatelské praxe, její organizaci a podrobnosti o závěrečné zkoušce, včetně okruhu úkonů, které mohou být prováděny právními čekateli (srov. § 40 odst. 1 ZSZ).

Podrobnou úpravu pravomoci a působnosti těchto orgánů a to nejen v trestním řízení, svěřuje Ústava zákonu. V praxi je pak toto zmocnění vyjádřeno zejména v obecných rysech zákonem o státním zastupitelství, konkrétní pravomoc a postavení státního zastupitelství vyplývá z trestního řádu.

Státní zastupitelství je koncipováno jako orgán, který ve prospěch společnosti a ve veřejném zájmu zajišťuje aplikaci práva v oblasti výkonu spravedlnosti ve věcech, které zákon státnímu zastupitelství svěřuje.²⁵ K tomu jsou státnímu zastupitelství svěřeny pravomoci, zejména v trestním řízení, jako orgánu veřejné obžaloby s navazujícím postavením strany v řízení před soudem a dále pravomoci k výkonu dozoru v přípravném řízení.

Další velmi důležitou oblastí v níž státní zastupitelství působí, je dozor nad dodržováním právních předpisů v místech, kde se vykonává vazba, trest odnětí svobody, ochranné léčení, ochranná nebo ústavní výchova a v jiných místech, kde je podle zákonného oprávnění omezována osobní svoboda (§ 4 odst. 1 písm. b) ZSZ).

²⁵ Šámal, P. a kol. Přípravné řízení trestní, C.H.Beck, Praha 2003, str.549.

Novela zákona o státním zastupitelství č. 14/2002 Sb. posílila působnost státního zastupitelství v oblasti mimo trestní řízení (§ 4 odst. 1 písm. c) ZSZ) a doplnila tak ustanovení § 5 ZSZ, které stanoví, že je státní zastupitelství oprávněno podat návrh na zahájení občanského soudního řízení, anebo vstoupit do již zahájeného občanského soudního řízení jen v případech, které stanoví zákon. Konkrétní případy, kdy je at' už okresní státní zástupce nebo krajský státní zástupce oprávněn podat návrh na zahájení řízení nestanoví pouze občanský soudní řád, ale např. i zákon o rodině, trestní zákon, zákon o státním zastupitelství. Vstoupit do řízení může okresní státní zastupitelství nebo krajské státní zastupitelství např. na základě občanského soudního řádu, obchodního zákoníku, zákona o rodině. Ve zvláštních zákonech jsou dále upraveny případy, kdy je návrh na zahájení řízení oprávněn podat pouze nejvyšší státní zástupce (srov. § 62 a § 62a zákona o rodině, § 66 odst. 2 soudního řádu správního). V případě soudního řádu správního vykonává státní zastupitelství působnost na úseku státní správy a znamená průlom do jinak zrušeného všeobecného dozoru původní prokuratury.

Zvláštními zákony ve smyslu § 4 odst. 1 písm. d) ZSZ, kdy je oprávněno státní zastupitelství vykonávat další úkoly, je např. zákon č. 148/1998 Sb., o ochraně utajovaných skutečností.²⁶

Státní zastupitelství se má také podílet na prevenci kriminality, tedy i tímto způsobem napomáhat k naplnění účelu trestního řízení ve smyslu § 1 odst. TrŘ, a na poskytování pomoci obětem trestných činů, kde v podrobnostech hovoří zákon č. 209/1997 Sb., o poskytování peněžité pomoci obětem trestné činnosti. Je nasnadě, že státní zastupitelství jako úřad disponuje personálním obsazením, které je pověřeno výkonem jemu svěřené působnosti. Těmito osobami mohou být pouze státní zástupci, jak plyne z dikce ustanovení § 1 odst. 2, § 3 odst. 1 ZSZ a tomu také odpovídá znění § 12 odst. 1 TrŘ, které mezi orgány činnými v trestním řízení zmiňuje ne státní zastupitelství, nýbrž státního zástupce.

²⁶ Šámal, P. a kol. Přípravné řízení trestní, C.H.Beck, Praha 2003, str. 555.

5. Úloha státního zástupce v trestním řízení

Působnost státního zastupitelství v trestním řízení tvoří páteř činnosti tohoto orgánu, což vyplývá nejen z § 4 ZSZ, ale i ze samotného čl 80 Ústavy. Postavení a působnost státního zástupce v trestním řízení upravuje v rovině obecné zákon o státním zastupitelství v podrobnostech pak trestní řád.

Je třeba poznamenat, že zásadní posílení úlohy státního zástupce v trestním řízení přinesla novela trestního řádu č. 265/2001 Sb. V přípravném řízení se toto projevilo v samotném naplnění poslání státního zástupce jako tzv. dominus litis této fáze řízení, kterou až do té doby praxe, ale i právní úprava příliš neakceptovaly. Největší vliv na průběh přípravného řízení byl tak přenesen na státního zástupce na úkor doposud převažujícího vlivu vyšetřovatelů.²⁷

Stěžejní postavení státního zastupitelství spatřujeme v jeho úloze orgánu veřejné žaloby v trestním řízení. Svou působnost vykonává ve veřejném zájmu. Pouze státní zástupce je oprávněn k podání obžaloby nebo návrhu na potrestání, přičemž soud je pak tímto žalobním návrhem vázán, tj. může rozhodovat jen o skutku, který je v něm uveden. Jeho postavení, coby veřejného žalobce, je zcela nezávislé na soudu i na stranách. § 12 odst. 6 TrŘ reflektuje zvláštní důležitost veřejného žalobce a řadí státního zástupce mezi strany trestního řízení. Úlohu státního zástupce v trestním řízení lze rozdělit na několika charakteristických okruhů činností, vážících se na jednotlivé procesní fáze:

5.1. přípravné řízení

Státní zástupce dbá o to, aby všechny trestné činy byly zjištěny a podle ustanovení trestního řádu stíhá osoby, které je spáchaly.²⁸ Ze zásady legality vyplývá státnímu zástupci povinnost stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví. Tato povinnost je naplňována zejména v přípravném řízení. Zde má dominantní postavení zejména jako orgán zabezpečující výkon spravedlnosti v tomto předsoudním stádiu, kdy je oprávněn k výkonu dozoru nebo k samostatnému provedení úkonů, namísto policejního orgánu, dále rozhoduje o použití některých operativně pátracích prostředků (§ 158c, 158d a 158e TrŘ), zadržení, záměně a sledování zásilky. Předchozího souhlasu státního zástupce je třeba při zajištění

²⁷ Růžička, M. Zásadní posílení úlohy státního zástupce po novele trestního řádu, *Trestně procesní revue*, č. 1, 2001, str. 12.

²⁸ Jelínek, J. a kol. *Trestní právo procesní*, 3. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2003, str.146.

peněžních prostředků na účtu u banky, u spořitelního a úvěrového družstva nebo jiných subjektů a také při zajištění zaknihovaných cenných papírů (§ 79a, § 79b a 79c TrŘ). Předchozího souhlasu je také třeba k zadržení podezřelého podle § 76 odst. 1 TrŘ, k odnětí věci dle § 79 odst. 1 TrŘ a k dočasnému odložení trestního stíhání (§ 159b TrŘ). Na základě novely provedené z. č. 253/2006, který nabyl účinnosti dne 1.7.2006, policejní orgán v přípravném řízení potřebuje předchozího souhlasu státního zástupce i k zajištění nemovitosti dle § 79d TrŘ, nejedná – li se o naléhavý případ, který nesnese odkladu. I v případě naléhavého případu je však policejní orgán povinen do 48 hodin své rozhodnutí předložit státnímu zástupci, který s ním buď vysloví souhlas nebo jej zruší. Stejný postup policejního orgánu a státního zástupce vyžadují i novelou přidaná ustanovení § 79e, týkající se zajištění jiné majetkové hodnoty a § 79f zajištění náhradní hodnoty. Dále vykonává většinu závažných úkonů v přípravném řízení, pokud nejsou tyto vyhrazeny soudci. Státní zástupce vede v přípravném řízení policejní orgány k tornu, aby prováděly důkazy v rozsahu nezbytném pro podání obžaloby nebo pro jiné rozhodnutí státního zástupce.²⁹

Sám státní zástupce obligatorně vyšetřuje trestné činy spáchané příslušníky Policie České republiky a příslušníky BIS (§161 odst. 3 TrŘ).

Státní zástupce činí meritorní rozhodnutí v přípravném řízení, má výlučnou pravomoc rozhodovat o všech způsobech skončení přípravného řízení (vyjma odložení nebo odevzdání věci), tj. o postoupení věci jinému orgánu. o zastavení trestního stíhání, o přerušení trestního stíhání. o podmíněném zastavení trestního stíhání a o schválení narovnání. Pouze státní zástupce je oprávněn podat obžalobu a návrh na potrestání.

Státní zástupce dále rozhoduje o prodloužení vazby, ponechání ve vazbě a propuštění z vazby.

Přísluší mu také rozhodovat o žádostech proti průtahům v přípravném řízení nebo proti závadám v postupu policejního orgánu (§ 157a TrŘ). U stížností proti usnesení policejního orgánu plní funkci instančního orgánu.

²⁹ Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní, 3. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2003, str.148.

Státní zástupce je jakožto zcela dominující orgán přípravného řízení, za jeho průběh plně odpovědný.³⁰

5.2. řízení před soudem

Tato fáze řízení nastává pouze v případě, že státní zástupce podal obžalobu nebo návrh na potrestání. Jak již bylo uvedeno výše, státnímu zástupci přísluší v řízení před soudem postavení strany. Účast státního zástupce je možná i při předběžném projednání obžaloby, avšak pouze tehdy, pokud se koná formou veřejného zasedání. U hlavního líčení je jeho přítomnost povinná (§ 202 odst. 1 TrŘ). Přednáší nejen obžalobu, ale i závěrečnou řeč. Trestní řád předpokládá vysokou aktivitu státního zástupce, zejména v průběhu dokazování, kdy na základě zásady presumpce nevinny musí obžalovanému vinu dokázat. K tomu zejména opatřuje důkazy z vlastní iniciativy nebo na výzvu předsedy senátu a s jeho souhlasem nebo na jeho výzvu důkazy provádí. Proti rozsudku může státní zástupce podat odvolání jak v neprospěch, tak i ve prospěch obžalovaného, zúčastněné osoby a poškozeného, proti usnesení soudu může podat stížnost a to i ve prospěch obviněného.³¹ V případech, kdy rozhodl soud v druhém stupni a zákon to připouští, může Nejvyšší státní zástupce podat dovolání. Zároveň je stanovena povinnost státního zástupce činného u Nejvyššího státního zastupitelství k účasti na veřejném zasedání, které koná Nejvyšší soud o dovolání nebo o stížnosti pro porušení zákona.

5.3. výkon dozoru nad dodržováním právních předpisů v místech, kde se vykonává vazba, trest odnětí svobody, ochranné léčení, ochranná nebo ústavní výchova a v jiných místech, kde je podle zákonného oprávnění omezována osobní svoboda

K výkonu dozoru nad dodržováním právních předpisů při výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody je oprávněn pověřený státní zástupce krajského státního zastupitelství, v jehož obvodu se vazba nebo trest odnětí svobody vykonávají (§ 29 zák. č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby a § 78 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody). Výkon dozoru nad dodržováním právních

³⁰ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva: trestní právo procesní, 2. přepracované vydání, C.H.Beck, Praha 2003, str.201.

³¹ Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní, 3. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2003, str.149.

přepisů při výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy v zařízeních provádí pověřený státní zástupce státního zastupitelství, v jehož obvodu se zařízení nachází (§ 39 odst. 1 zák. č.. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů). K výkonu takového dozoru je státní zástupce oprávněn zejména navštěvovat zařízení, kde se výkon vazby, trestu odnětí svobody, ústavní výchovy a ochranné výchovy provádí a to kdykoliv, hovořit s těmito osobami bez přítomnosti třetích osob nebo nahlížet do dokladů, dle nichž byly tyto osoby zbaveny osobní svobody. Podrobnosti a konkrétní postup státních zástupců při výkonu tohoto dozoru obsahuje Pokyn obecné povahy Nejvyššího státního zástupce (POP) poř. č. 14/2001.

6. Státní zástupce v přípravném řízení

Přípravné řízení je předsoudním stádiem trestního řízení. Jeho definici nacházíme přímo v trestním řádu. Podle něho rozumíme přípravným řízením úsek řízení od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, a nebyly-li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, postoupení věci jinému orgánu nebo zastavení trestního stíhání, anebo do rozhodnutí či vzniku jiné skutečnosti, jež má účinky zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby, zahrnující objasňování a prověřování skutečnosti nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin a vyšetřování. Účelem přípravného řízení je zjistit trestné činy a odhalit jejich pachatele, zajistit provedení neodkladných, neopakovatelných a dalších úkonů, vyhledání nezbytných důkazů, popř. jejich provedení, jež jsou vždy nezbytné pro rozhodnutí státního zástupce o tom, zda ve věci podá obžalobu, nebo bude učiněno jiné rozhodnutí ve věci (např. o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci, příp. o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo schválení narovnání), opatřit podklady potřebné pro projednání věci v líčení před soudem.³² Dalším z úkolů přípravného řízení je rychlá a efektivní reakce na spáchaný trestní čin, kdy je důležité zabránit ztrátě důkazů, zajistit pachatele pro další průběh řízení a znemožnit mu pokračování v trestné činnosti, tedy rychlá reakce k naplnění účelu trestního řádu.

S ohledem na výše uvedené je zřejmé, že ve vztahu k hlavnímu líčení plní přípravné řízení předběžnou, filtrační a přípravnou funkci, neboť zajišťuje, aby před soud byly postaveny osoby, u nichž je dáno důvodné podezření, že spáchaly žalovaný trestný čin, a shromažďuje důkazní materiál pro hlavní líčení.³³

Zvláštní charakter této fáze trestního procesu je patrný i ve vztahu k základním zásadám trestního řádu. Jak bylo již uvedeno v třetí kapitole první části této práce, základní zásady vymezené v § 2 TrŘ se neuplatňují ve všech fázích trestního řízení stejnou měrou. V přípravném řízení tak některé z nich dominují, a jiné jsou naopak potlačeny. Tak se v plném měřítku uplatní zásada

³² Šámal, P., Král V. Trestní řád – komentář, I.díl, 4. vydání, C.H.Beck, Praha 2002, str. 912.

³³ Šámal, P. Ke vztahu přípravného řízení a hlavního líčení po novele trestního řádu, Právní rozhledy, č. 10, 2001, str.463.

oficiality a legality. Naproti tomu se téměř neuplatní zásada veřejnosti (přípravné řízení je neveřejné) a také zásada obžalovací v tom smyslu, v jakém rozděluje úlohy v kontradiktorním procesu. Neexistují zde alespoň dvě strany, jejichž spor by rozhodovala nezávislá třetí strana. Charakteristický je naopak dvoustranný procesní vztah mezi orgánem provádějícím řízení a obviněným. Průlom do zásady neveřejnosti přípravného řízení představuje ustanovení § 165 odst. 2 TrŘ (obhájce je již od zahájení trestního stíhání oprávněn být přítomen při vyšetřovacích úkonech, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem), § 165 odst. 1 TrŘ (policejní orgán může připustit účast obviněného na vyšetřovacích úkonech a umožnit mu klást otázky vyslychaným svědkům) a § 158 odst. 4 TrŘ (při podání vysvětlení má každý právo na právní pomoc advokáta).

Po mnoha desetiletí u nás převládal tzv. silný typ přípravného řízení v kombinaci se slabým hlavním líčením, který byl chápán jako „generální zkouška“ hlavního líčení, kde se zpravidla pouze opakovaly důkazy provedené v přípravném řízení. Výrazný posun ke slabému typu přípravného řízení přinesly novelizace trestního řádu přijaté po roce 1989, kde zásadní význam měly novely č. 292/1993 Sb. a č. 265/2001 Sb., které zeslabily váhu přípravného řízení v koncepci českého trestního procesu ve spojení s markantním přenesením jádra trestního řízení do hlavního líčení (srov. zásady ústnosti a bezprostřednosti). Přesto však má přípravné řízení pro průběh hlavního líčení velký význam. Řízení před soudem se zahajuje na podkladě obžaloby a k ní připojených spisů přípravného řízení. Výsledky přípravného řízení je tak určen v podstatě obsah a rozsah řízení před soudem. V některých případech smí soud provést důkaz přečtením protokolu o výslechu obviněného, svědka nebo znalce provedeném v přípravném řízení místo bezprostředním výslechem těchto osob i když by byl jejich výslech možný. Dále v určitých případech nelze v hlavním líčení provádět důkaz jinak nebo zpravidla jinak, než přečtením protokolu o jeho provedení v přípravném řízení, což se týká např. ohledání, prohlídky těla nebo výslechu svědka nebo spoluobviněného který již zemřel. Výsledky dokazování v přípravném řízení mají tak velký význam pro výsledek dokazování v hlavním líčení a tím i pro rozhodnutí v něm.³⁴

³⁴ Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní, 3. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2003, str.347.

Novela trestního řádu č. 265/2001 Sb. přinesla kromě výše nastíněné problematiky i dělení přípravného řízení do třech forem (přičemž termín standardního a rozšířeného přípravného řízení používá pouze nauka a aplikační praxe), které se navzájem odlišují podmínkami, za kterých je lze konat, rozsahem dokazování a způsobem jejich ukončení:

- standardní přípravné řízení
- rozšířené přípravné řízení, které se koná při vyšetřování trestných činů, u kterých je pro řízení v prvním stupni příslušný krajský soud (§ 168 odst. 1 TrŘ),
- zkrácené přípravné řízení o nejméně závažných trestných činech s cílem postavit obviněného v co nejkratší době před soud (§ 79a TrŘ).

U prvních dvou jmenovaných forem přípravného řízení, tedy standardního a rozšířeného, je dále možné lišit:

- postup před zahájením trestního stíhání směřující k objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, včetně zjištění jeho pachatele (§ 158 ad. TrŘ) (zjišťuje existenci podmínek pro zahájení trestního stíhání), jde o fázi prověřování a
- vyšetřování, zahrnující úsek od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, postoupení věci jinému orgánu, zastavení trestního stíhání nebo podmíněného zastavení trestního stíhání a schválení narovnání před podáním obžaloby.³⁵

Přípravné řízení v obou úsecích probíhá pravidelně, nikoli však vždy. Jednak může dojít k odložení věci nebo odevzdání věci jinému orgánu dle § 159 TrŘ a pak skončí již v první fázi, anebo může nastat případ, kdy je podezření spáchání trestného činu takového druhu nebo je trestní oznámení doloženo takovým způsobem, že lze ihned zahájit trestní stíhání a odpadá první úsek přípravného řízení.³⁶

6.1. dozor nad zachováním zákonnosti v přípravném řízení

Přípravné řízení je první stadium řízení trestního. Zahrnuje prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin (dále jen „prověřování“), a vyšetřování. Účelem přípravného řízení je zjistit trestné činy a odhalit jejich pachatele, zajistit provedení neodkladných, neopakovatelných a

³⁵ Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní, 3. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2003, str. 347, 348.

³⁶ Šámal, P., Král, V. Trestní řád – komentář, I. díl, 4. vydání, C.H.Beck, Praha 2002, str. 912.

dalších úkonů, vyhledání nezbytných důkazů, popř. jejich provedení, jež jsou vždy nezbytné pro rozhodnutí státního zástupce o tom, zda ve věci podá obžalobu, nebo bude učiněno jiné rozhodnutí ve věci (např. o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci, o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo schválení narovnání) a opatřit podklady nutné pro projednání věci v líčení před soudem.³⁷

Dozor státního zástupce nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení (dále „dozor státního zástupce“ nebo jen „dozor“) je specifická činnost státního zástupce zaměřená na zjištění stavu přípravného řízení, kontrolu zákonnosti postupu policejního orgánu a neprodlené odstraňování zjištěných nedostatků. Cílevědomě a systematicky směřuje k tomu, aby postup policejního orgánu splňoval kritéria zákonnosti, věcné správnosti, úplnosti a rychlosti. Dozor se vyznačuje soustavností a je vykonáván průběžně od počátku přípravného řízení, tedy již od fáze prověřování. Dozor směřuje také k tomu, aby nikdo nebyl bezdůvodně trestně stíhán či bezdůvodně nebo nad nezbytnou míru omezován na svých právech v přípravném řízení.

Dozor státního zástupce představuje souhrn prostředků, kterými si státní zástupce opatřuje dostatek podkladů pro podání obžaloby nebo jiné rozhodnutí v přípravném řízení a tím realizuje veřejný zájem. Jen bezchybný výkon funkce dozorové umožní úspěšné naplnění funkce obžalovací. Státní zástupce stanovuje nutný rozsah a objem důkazů, které budou vyhledávány a opatřovány. Je věcí odpovědnosti každého dozorového státního zástupce, jak kvalitně a intenzivně vykonává dozor nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení a jakým způsobem prosadí v konkrétním trestním řízení svoji pozici „dominus litis“.³⁸

Obsahem funkce dozorové jsou i četná nařizovací oprávnění, která směřují k žádoucímu ovlivnění policejního orgánu a konstituují vztah státního zástupce a policejního orgánu jako vztah subjektu dominantního a subjektu specificky podřízeného. O specifické podřízenosti mluvím proto, že policejní orgán je pokyny státního zástupce vázán při provádění úkonů v trestním řízení. V ostatních věcech se řídí pokyny svých nadřízených.

Podle čl. 11 odst. 1 a 2 POP poř. č. 12/2003 státní zástupce uplatňuje v průběhu přípravného řízení svá oprávnění, aby si s přihlédnutím k závažnosti a povaze trestní věci zajistil přehled o stavu a výsledcích přípravného řízení a měl

³⁷ Šámal, P. a kol. Přípravné řízení trestní, C.H.Beck, Praha 2003, str.13.

³⁸ věta z odůvodnění Výkladového stanoviska nejvyššího státního zástupce, poř. č. 28/2002 Sb v.s.

možnost účinně působit na jeho průběh a neprodleně odstraňovat zjištěné nedostatky. V závažných věcech, zejména ve věcech vazebních, nebo ve věcech skutkově, důkazně či právně náročných, státní zástupce pravidelně prověřuje stav přípravného řízení, účastní se důležitých úkonů, popřípadě si vyžádá protokoly o takových úkonech, a svými pokyny usměrňuje průběh přípravného řízení a jeho zaměření.

I když státní zástupce v přípravném řízení autoritativně vystupuje také vůči obviněnému, není stranou ve smyslu § 12 odst. 6 TrŘ a zákon mu ukládá i bez návrhu stran objasňovat okolnosti svědčící ve prospěch i neprospěch osoby, proti níž se řízení vede.

6.2. práva a povinnosti státního zástupce v dozoru v přípravném řízení

V přípravném řízení provádí prověřování policejní orgán podle § 12 odst. 2 TrŘ a vyšetřování zpravidla koná služba kriminální policie a vyšetřování Policie České republiky (§ 161 odst. 2 TrŘ) nebo v rámci svého dozorového oprávnění podle § 174 odst. 2 písm. c) TrŘ státní zástupce. Státní zástupce také může podle § 174 odst. 2 písm. c) TrŘ provádět jednotlivé úkony v prověřování i vyšetřování, ale neprovádí celé prověřování.

Práva a povinnosti státního zástupce při výkonu dozoru v přípravném řízení vyplývají především z trestního řádu, z vyhlášky č. 23/1994 Sb., z pokynů obecné povahy nejvyššího státního zástupce, zejména z POP poř. č. 12/2003 a dalších předpisů.

Úprava oprávnění a povinnosti státního zástupce při výkonu dozoru je roztříštěná, nesystémová a může být důvodem pro vznik komplikovaných problémů. Její jádro se nachází ve dvou, z historického hlediska neustále měněných, obsahově a původním účelem odlišných ustanovení trestního řádu – v § 157 odst. 2 TrŘ a v § 174 odst. 2 TrŘ.³⁹ Novelou č. 265/2001 Sb., která rozšířila rozsah přípravného řízení, došlo k výraznému posílení postavení státního zástupce v dozoru nad zachováním zákonnosti v tomto řízení. Počátek přípravného řízení (a tedy i počátek výkonu dozoru) se posunul hluboko do předprocesního

³⁹ Srov. Růžička, M. Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR, Praha: C.H.Beck, 2005, str. 504 a str. 705.

stadia a některé dílčí kompetence státního zástupce (§ 157 odst. 2 TrŘ), původně určené pro stádium řízení předcházející přípravnému řízení, se staly použitelné v celém přípravném řízení, tedy vlastně obecnými pravomocemi státního zástupce v dozoru v přípravném řízení. O jejich použitelnosti nejen ve fázi prověřování, na kterou dopadají zejména, ale v celém přípravném řízení, vypovídá jejich zařazení v systematice trestního řádu a též slova „kromě oprávnění uvedených v § 157 odst. 2“ v návěti § 174 odst. 2 TrŘ. Dozorové pravomoci obsažené v § 174 odst. 2 TrŘ jsou zase obecně použitelné (pokud to jejich slovní obsah – dikce dovoluje) i ve fázi prověřování.

Při výkladu budu postupovat tak, že pojednám nejprve o pravomocích státního zástupce při dozoru ve fázi prověřování výkladem oprávnění státního zástupce podle § 157 odst. 2 TrŘ. Během rozboru pravomocí ve fázi vyšetřování se zaměřím na pravomoci podle § 174 odst. 2 TrŘ. U každého oprávnění, které není použitelné v celém přípravném řízení, se k tomuto vyjádřím. Cílem uvedeného postupu je zpřehlednit podávaný výklad.

6.2.1. práva a povinnosti státního zástupce při dozoru v prověřování

Prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, je pojem zavedený novelou trestního řádu č. 265/2001 Sb. Zpravidla se zkracuje na prověřování. Prověřování chápu jako úsek přípravného řízení, který začíná sepsáním záznamu o zahájení trestního řízení podle § 158 odst. 3 TrŘ anebo provedením neodkladných nebo neopakovatelných úkonů bezprostředně předcházejících sepsání záznamu.⁴⁰ Prověřování může skončit zahájením trestního stíhání nebo jiným vyřízením věci (odevzdáním věci, odložením věci nebo dočasným odložením trestního stíhání).

Záznam o zahájení úkonů trestního řízení plní dvě základní funkce, a to jednak funkci iniciační (počátku přípravného řízení a zároveň celého trestního řízení), jednak funkci informační. Informuje státního zástupce o tom, že je povinen zahájit dozor. Výkon dozoru státního zástupce v prověřování začíná doručením záznamu o zahájení úkonů trestního řízení. Dozor se týká i neodkladných či neopakovatelných úkonů, které byly provedeny bezprostředně

⁴⁰ Srov. Růžička, M. Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR, Praha: C.H.Beck, 2005, str. 390 – 402, Musil, J. Schémata k novele trestního řádu. Trestní právo, 2002, č. 1, str.15,16, s přihlédnutím k opravě v č.3.

před vydáním tohoto záznamu. Právě přezkoumávání záznamů o zahájení úkonů trestního řízení a protokolů o neodkladných a neopakovatelných úkonech provedených v bezprostřední souvislosti s ním (§ 158 odst. 3 věta třetí TrŘ), lze považovat za jedno z nejvýznamnějších nových oprávnění státního zástupce při výkonu dozoru.⁴¹

Státní zástupce poté, co mu byl doručen opis záznamu policejního orgánu o zahájení úkonů trestního řízení, posoudí, zda nejsou důvody pro využití některého z oprávnění podle § 157 odst. 2 TrŘ nebo § 174 odst. 2 TrŘ. Zjistí-li státní zástupce, že záznam neobsahuje náležitosti podle § 158 odst. 3 věty první TrŘ, upozorní na tuto skutečnost policejní orgán a uloží mu provedení opatření k nápravě. Podle povahy věci přichází v úvahu oprava nebo doplnění záznamu podle § 131 odst. 1 a § 138 TrŘ per analogiam, vydání pokynu k odložení věci podle § 159a odst. 1 až 4 TrŘ nebo její odevzdání jako přestupku, jiného správního deliktu nebo ke kázeňskému či kárnému projednání (§ 159a odst. 1 písm. a), b) TrŘ) anebo jiné vhodné opatření. Státní zástupce může ve výjimečných případech zrušit takový záznam postupem podle § 174 odst. 2 písm. e) TrŘ. Opatřením takto však nelze postupovat, byly-li již provedeny neodkladné nebo neopakovatelné úkony.⁴²

Dojde-li státní zástupce k závěru, že záznam o zahájení úkonů trestního řízení byl vydán policejním orgánem, který k jeho vydání nebyl věcně příslušný, učiní opatření, aby věc byla neprodleně předána příslušnému policejnímu orgánu. Může rozhodnout o odejmutí věci policejnímu orgánu a vydat opatření, jímž se věc přikazuje jinému policejnímu orgánu; záznam zůstává v platnosti.⁴³

K výkonu dozoru podle § 157 odst. 2 TrŘ je státní zástupce oprávněn:

a) uložit policejnímu orgánu provedení takových úkonů, které je tento orgán oprávněn provést a jichž je třeba k objasnění věci nebo ke zjištění pachatele (§ 157 odst. 2 věty první TrŘ)

Pokyny směřují zejména k tomu, aby policejní orgán opatřil nezbytné podklady, nezbytná vysvětlení a zajistil místo, předměty a stopy trestného činu. Může také jít o některé úkony podle trestního řádu a zákona o Policii ČR, které

⁴¹ Růžička, M. In Šámal, P. a kol. Přípravné řízení trestní, 2. vydání, C.H.Beck, Praha 2003, str.682.

⁴² Srov. čl. 20 odst. 1 a 4 POP poř.č.12/2003

⁴³ Srov. čl. 20 odst. 3 POP poř.č.12/2003

splňují výše uvedené podmínky. Jestliže zjištěné a odůvodněné skutečnosti nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin, a je-li dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala určitá osoba, může státní zástupce vydat policejnímu orgánu i pokyn k zahájení trestního stíhání proti určité osobě.⁴⁴

b) vyžadovat od policejního orgánu spisy, včetně spisů, v nichž nebylo zahájeno trestní řízení, dokumenty, materiály a zprávy o postupu při prověřování oznámení (§ 157 odst. 2 písm. a) TrŘ)

Vyžadování těchto písemností je nutné k tomu, aby státní zástupce mohl po jejich prostudování ukládat policejnímu orgánu provedení dalších pro prověřování nezbytných úkonů. Státní zástupce si může vyžádat i operativní svazky policie a policejní orgán mu nemůže jejich vydání odepřít. Státnímu zástupci, který je určen pro styk s utajovanými skutečnostmi, nemůže odepřít ani vydání spisů podléhajícím utajení.

Státní zástupce v případě výkonu svého oprávnění využívá následujících metod: prověrek, dotazů na stav prověřování, vyhrazení si předkládání opisů protokolů o úkonech v přípravném řízení a úředních záznamů (zejména dle § 158 odst. 3 písm. a) a odst. 5 TrŘ), nahlížení do plánu prověřování nebo vyžadování informace policejního orgánu o jeho obsahu konzultací stavu prověřování s policejním orgánem.

c) odejmout kteroukoli věc policejnímu orgánu a učinit opatření, aby věc byla přikázána jinému policejnímu orgánu (§ 157 odst.2 písm.b) TrŘ)

Státní zástupce odnímá věc policejnímu orgánu usnesením, proti němuž není stížnost přípustná. Poté ji opatřením podle § 174 odst. 2 písm. a) TrŘ přikáže jinému policejnímu orgánu. Postupuje tak zejména tehdy, byl-li zjištěn důvod vyloučení policejního orgánu nebo osoby v něm služebně činné a nebude neprodleně vydáno odpovídající rozhodnutí podle § 31 odst. 1 TrŘ, nesprávný nebo nezákonný postup policejního orgánu při vyšetřování nebo neprovedení

⁴⁴ Zde se objevuje i názor, že státní zástupce může v takovém případě postupovat i podle §174 odst. 2 písm. a) TrŘ (resp. podle obou těchto ustanovení). Lze usuzovat, že pokyn k zahájení trestního stíhání bude dáván spíše podle § 157 odst. 2 věty první TrŘ a v souladu s §174 odst. 2 písm. a) TrŘ budou udělovány policejnímu orgánu pokyny k dalšímu vyšetřování. Růžička, M. Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR, Praha: C.H.Beck, 2005, str. 551

pokynu státního zástupce.⁴⁵ O odejmutí věci může státní zástupce rozhodnout jak na návrh, tak z vlastní iniciativy.

Věc odejme také v případě, že prověřováním vznikne spor o funkční příslušnost u policejního orgánu nebo věcnou příslušnost mezi policejními orgány různého druhu (§ 158 odst. 10 TrŘ, § 12 odst. 2 TrŘ) nebo dojde-li k závěru, že záznam o zahájení úkonů trestního řízení byl sepsán policejním orgánem, který k jeho sepsání nebyl věcně příslušný a neučiní jiné opatření, aby věc byla neprodleně předána příslušnému policejnímu orgánu. Miroslav Růžička prezentoval názor, že státní zástupce nemůže věc odejmout, pokud by vyvstala pochybnost nebo spor o místní příslušnost mezi policejními orgány.⁴⁶

Místní příslušnost policejního orgánu se neřídí přímo trestním řádem, ale je upravena interními normami Policie ČR, resp. čl. 4 ZPPP. Státní zástupce by měl respektovat tuto interní normu, a způsob řešení sporů o příslušnost mezi policejními orgány⁴⁷, který z ní vyplývá, byť jím není vázán. V odůvodněných případech však státní zástupce může využít dozorového oprávnění § 157 odst. 2 písm. b) TrŘ policejnímu orgánu věc odejmout a přikázat ji jinému.

d) dočasně odložit zahájení trestního stíhání (§ 157 odst.2 písm. c) TrŘ)

Státní zástupce trestní stíhání odloží, jestliže to je třeba k objasnění trestné činnosti spáchané ve prospěch zločinného spolčení, nebo jiného úmyslného trestného činu, anebo zjištění jejich pachatelů a policejní orgán trestní stíhání sám dočasně neodloží a vzhledem k nebezpečí z prodlení by nesplnilo účel vydání pokynu policejnímu orgánu k takovému postupu.

Státní zástupce také sám dočasně odloží trestní stíhání, byl-li by po zahájení trestního stíhání příslušný konat vyšetřování v případech uvedených v § 161 odst. 3, 4 TrŘ nebo vyhradí-li si podle § 174 odst. 2 písm. c) TrŘ provedení celého vyšetřování.

⁴⁵ Srov. čl. 27 odst. 1 a 3 POP poř.č.12/2003.

⁴⁶ Růžička, M. In Šámal, P. a kol. Přípravné řízení trestní, 2. vydání, C.H.Beck, Praha 2003, str.687.

Opačný názor ohledně odejmutí věci ve sporu o místní příslušnost zastává Šámal, P. In Šámal a kol. Trestní řád: Komentář I. díl, 5. vydání, Praha: C.H.Beck, 2005, str.1114 a 1115 vyjádřený slovy „tímto postupem lze zasahovat nejen do místní, ale i do věcné příslušnosti, neboť zde není omezení uvedené v §25 TrŘ“ a dále „může jít o odnětí a přikázání věci od jednoho policejního orgánu téhož druhu a stupně k druhému.“

⁴⁷ Čl. 5 odst. 1 ZPPP. „Vznikne-li mezi policejními orgány spor o příslušnost, který není možné odstranit dohodou mezi jejich vedoucími pracovníky, rozhodne o něm po projednání se státním zástupcem, který ve věci vykonává dozor, jejich nejbližší nadřízený vedoucí pracovník, o čemž učiní záznam v trestním spise.“

Dočasné odložení trestního stíhání lze uplatnit jedině ve věci, v níž byl vydán záznam o zahájení úkonů trestního řízení (§ 158 odst. 3 věty první TrŘ), protože samotné dočasné odložení trestního stíhání zpravidla nebude možno považovat za úkon neodkladný nebo neopakovatelný, který by předcházel vydání uvedeného záznamu.⁴⁸

Dočasné odložení trestního stíhání provádí státní zástupce opatřením. Trestní stíhání lze dočasně odložit nejdéle o dva měsíce. Budou-li nadále dány důvody pro tento postup, lze lhůtu prodlužovat nejvýše o další dva měsíce, a to i opakovaně. Pominou-li důvody pro dočasné odložení, trestní stíhání se neprodleně zahájí.

Z povahy tohoto dozorového oprávnění vyplývá, že jako jedině z výše uvedených není využitelné v přípravném řízení ve fázi vyšetřování.

Jsou-li splněny zákonné podmínky, může státní zástupce vydat kterékoli z rozhodnutí uvedených v § 159a odst. 1 až 4 TrŘ. K takovému rozhodnutí, popřípadě i opatření podle § 159a odst. 1 písm. a) nebo b) TrŘ, může státní zástupce vydat pokyn policejnímu orgánu (§ 157 odst. 2 věta první TrŘ) nebo může s takovým zamýšleným rozhodnutím nebo opatřením vyslovit souhlas.

Vyslovení souhlasu (dále jen „souhlas“) může mít dost problematické následky. Souhlas je „opatření“, které nelze definovat. Nikde není dané, jak by měl vypadat. V praxi se pohybuje od zcela neformálních souhlasných zvuků do telefonu až po písemné souhlasy, které se formou blíží pokynu státního zástupce.

Písemný souhlas, který je dán výslovně, způsobem nevzbuzujícím pochybnosti o obsahu k určitému úkonu nebo rozhodnutí policejního orgánu, má právní následek předpokládaný v § 146 odst. 1 větou druhou TrŘ a § 146 odst. 2 písm. a) TrŘ.⁴⁹

Neformální souhlas, který tyto požadavky nesplňuje, nemá v praxi následky pokynu pro případnou stížnost. Pokud bude proti opatření policejního orgánu podána stížnost, státní zástupce, který k opatření vydal takový souhlas, bude o této stížnosti rozhodovat. Aby se této situaci předešlo, je žádoucí, aby souhlas nebyl státními zástupci využíván.

⁴⁸ Růžička, M. In Šámal, P. a kol. Přípravné řízení trestní, 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 2003, str. 688.

⁴⁹ Srov. Vykl. poř. č. 9/2005 Sb. v. s.

Policejní orgány většinou znají své úkoly a nepotřebují ke svým běžným úkonům souhlas státního zástupce nebo dokonce „popostrkování“ pokyny. Pokyn je namísto využít tam, kde je policejní orgán nečinný nebo odlišného názoru než státní zástupce. Právní následky pokynu jsou jasné. Jeho vydáním státní zástupce koriguje činnost policejního orgánu a vyjádří svůj právní názor na věc. Tím se vyloučí z případného rozhodování o stížnosti.

6.2.2. práva a povinnosti státního zástupce při dozoru při vyšetřování

Vyšetřováním se označuje úsek trestního stíhání⁵⁰ před podáním obžaloby, postoupením věci jinému orgánu nebo zastavením trestního stíhání, včetně schválení narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby (§ 161 odst. 1 TrŘ). Vyšetřování začíná vydáním usnesení o zahájení trestního stíhání podle § 160 TrŘ. Zásadně navazuje na stadium prověřování, ale může nastat situace, že policejní orgán získá k dispozici takové podklady, které mu umožní přímo zahájit trestní stíhání.

Vyšetřování končí, kromě způsobů, které vyplývají z jeho zákonné definice, také právní mocí usnesení o odstoupení od trestního stíhání mladistvého podle § 70 odst. 1 a 2 ZSM.

Opis usnesení o zahájení trestního stíhání je třeba doručit do 48 hodin od vyhotovení státnímu zástupci. V případě, že trestní stíhání nenavazuje na stadium prověřování, začíná dozor státního zástupce doručením usnesení podle § 160 odst. 1 TrŘ. I když účinky zahájení trestního stíhání ve vztahu k osobě, která má být obviněna, nastávají až oznámením usnesení podle § 160 odst. 1 TrŘ,⁵¹ státní zástupce může využívat svých dozorových oprávnění již bezprostředně poté, co bylo doručeno jemu. Ihned po doručení usnesení o zahájení trestního stíhání ho z úřední povinnosti přezkoumá. Zaměřuje se zejména na ověření příslušnosti policejního orgánu, jímž bylo vydáno, na správnost popisu skutku a jeho právní kvalifikace, bezchybné vyjádření znaků skutkové podstaty a přípustnost trestního stíhání.

⁵⁰ Jako časový úsek zde také pojem vyšetřování pojímám. Též může označovat určitou činnost zpravidla policejního orgánu (Srov. Musil, J. – Kratochvíl, V. – Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání. Praha : C. H. Beck, 2003, str. 585) nebo formu přípravného řízení (Císařová, D. -Fenyk, J. a kol. Trestní právo procesní, 3. aktualizované a rozšířené vydání, Praha : Linde Praha, a. s., 2004, str. 416).

⁵¹ Vykl. poř. č. 13/2002 Sb. v. s

Kromě oprávnění rozebraných v předchozí subkapitole,⁵² disponuje státní zástupce ve vyšetřování těmito pravomocemi:

a) dávat závazné pokyny k vyšetřování trestných činů (§ 174 odst. 2 písm. a) TrŘ)

Oprávnění podle § 174 odst. 2 písm. a) TrŘ je zaměřeno na usměrňování vyšetřování. Vztahuje se na vyšetřování, popř. postup bezprostředně předcházející zahájení trestního stíhání. Oprávnění dávat závazné pokyny k vyšetřování trestných činů a oprávnění uložit policejnímu orgánu provedení takových úkonů, které je tento orgán oprávněn provést a jichž je třeba k objasnění věci nebo ke zjištění pachatele (§ 157 odst. 2 věty první TrŘ) se mohou ve fázi vyšetřování prolínat.

Státní zástupce vydává v průběhu přípravného řízení pokyny formou opatření. Případy, kdy je povinen vydat písemný pokyn upravuje § 19 JŘSZ. Jde o pokyny, které státní zástupce vydává k zahájení trestního stíhání, ke kvalifikaci trestného činu, k rozsahu obvinění, ke způsobu vyřízení věci v přípravném řízení, k přibrání znalce, při vrácení věci k doplnění, po vrácení věci státnímu zástupci soudem k došetření a u odnětí a přikázání věci. Písemný pokyn může vydat také za situace, kdy to vzhledem k důležitosti věci nebo k přístupu policejního orgánu považuje za potřebné. Ústně dané pokyny státní zástupce stvrzuje písemně, považuje-li to podle povahy věci za nutné. O každém pokynu učiní záznam do dozorového spisu.

Státní zástupce vydává pokyn zpravidla tehdy, když je jeho názor na postup ve věci rozporný s názorem policejního orgánu. Vydávat pokyny nemá smysl, pokud policejní orgán postupuje bezchybně, bez průtahů, opatřuje potřebné důkazy a má řádně zpracovaný plán vyšetřování, kterým se řídí a pravidelně jej aktualizuje.

Pokyny státního zástupce policejnímu orgánu k vydání usnesení, proti němuž je přípustná stížnost, se zařadí vždy do prvopisu vyšetřovacího spisu. Ostatní pokyny se zakládají do prvopisu vyšetřovacího spisu, stanoví-li tak státní zástupce (§ 19 odst. 3 JŘSZ). Neprovede-li policejní orgán úkon, k němuž dostal od státního zástupce pokyn, upozorní na to státní zástupce jeho příslušného

⁵² Již bylo naznačeno, že toto tvrzení neplatí pro § 157 odst. 2 písm. c) TrŘ.

nadřízeného, nebo mu věc usnesením odejme (§ 19 odst. 4 JŘSZ). Tomuto ustanovení odpovídající „zrcadlovou“ úpravu pro postup policejního orgánu obsahuje § 17 odst. 1 a 2 ZPPP.

b) vyžadovat od policejního orgánu spisy, dokumenty, materiály a zprávy o spáchaných trestných činech za účelem prověrky, zda policejní orgán včas zahajuje trestní stíhání a řádně v něm postupuje (§ 174 odst. 2 písm. b) TrŘ)

Ustanovení § 174 odst. 2 písm. b) TrŘ se vztahuje na vyšetřování a postup, který mu bezprostředně předchází. Tímto postupem mám na mysli provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, pokud předcházejí vydání usnesení o zahájení trestního stíhání v případě, že trestní řízení nebylo zahájeno sepsáním záznamu podle § 158 odst. 3 TrŘ. Není proto možné využít toto oprávnění ve fázi prověřování.

V prověřování se uplatní obdobné oprávnění § 157 odst. 2 písm. a) TrŘ. Pokud si představíme možnost užití tohoto oprávnění na časové ose, můžeme konstatovat, že je „širší na obě strany“. Lze ho použít k vyžádání spisů ve věcech, v nichž nebylo zahájeno trestní řízení, i těch, ve kterých už probíhá vyšetřování.

Ustanovení § 157 odst. 2 písm. a) TrŘ lze proto hodnotit jako obecné a ustanovení § 174 odst. 2 písm. b) TrŘ jako speciální, z něhož nad rámec obecného vyplývá hlavně oprávnění státního zástupce přezkoumávat usnesení o zahájení trestního stíhání. Státní zástupce musí usnesení o zahájení trestního stíhání přezkoumat neprodleně po jeho doručení. Zjistí-li, že usnesení je nezákonné nebo neodůvodněné, je povinen ho zrušit.

Státní zástupce má k výkonu oprávnění podle § 174 odst. 2 písm. b) TrŘ následující prostředky:

a) může si předem vyhradit předkládání opisů protokolů o procesních úkonech (§ 18 odst. 1 věta první JŘSZ).

b) může vyžadovat předložení spisů nebo může prověrku spisového materiálu provádět přímo u policejního orgánu (§ 18 odst. 1 věta druhá JŘSZ).

Prověrky spisových materiálů u policejního orgánu provede státní zástupce zejména ve vazebních věcech, ve věcech, v nichž koná v prvním stupni řízení krajský soud (§ 17 TrŘ) a ve věcech skutkově, důkazně či právně náročných, a to podle povahy konkrétní věci a poznatků o práci policejního orgánu zpravidla

nejméně jedenkrát za dva měsíce, nestanoví-li vedoucí státní zástupce svým opatřením (§ 12e odst. 1 věta druhá ZSZ) odchylně zásady, v jakých věcech a v jakých lhůtách mají být prověrky prováděny, např. s rozlišením věcí, v nichž probíhá prověřování, a věcí, v nichž je již konáno vyšetřování.⁵³

Ve věcech, kde není vyšetřování skončeno ve lhůtě podle § 167 odst. 1 TrŘ nebo § 170 odst. 1 TrŘ, musí státní zástupce prověrku provést nejméně jednou za měsíc, v těchto případech není možné pouze sepsat záznam o prostudování (přezkoumání) spisu.

Od provedení prověrky lze upustit, pokud již státní zástupce přezkoumal veškerý obsah spisového materiálu z jiného důvodu⁵⁴ (např. pokud byla podána ve věci stížnost) a provedení prověrky by bylo pouze formální. Takto lze upustit vždy pouze od jedné ze dvou prověrek po sobě následujících, které měly být v rozhodné době provedeny. O prostudování spisu v těchto případech státní zástupce pořídí záznam.

Záznam o prověrci a záznam o prostudování (přezkoumání) spisu podle státní zástupce založí do dozorového spisu; jeden stejnopis záznamu o prověrci zašle na vědomí policejnímu orgánu k založení do konceptu vyšetřovacího spisu.⁵⁵

Smyslem zavedení pravidelných povinných prověrek bylo zintenzívnit dozor a zabránit průtahům ve věcech. Tento účel se nepodařilo zcela naplnit, protože nutnost konání prověrek působí někdy kontraproduktivně a v řadě případů existuje pro průtahy objektivní důvod. Může se jednat např. o případ, kdy státní zástupce marně čeká na vyřízení dožádání z ciziny. Nutnost dělat prověrky v těchto případech nemá smysl a pouze zatěžuje státní zástupce.

c) Považuje-li to státní zástupce v zájmu úplnosti skutkových zjištění a zajištění všech důkazů pro věc důležitých za potřebné, je oprávněn nahlížet do plánu vyšetřování nebo požadovat informaci policejního orgánu o jeho obsahu (§ 18 odst. 2 JŘSZ).

d) Stav prověřování a vyšetřování může státní zástupce zjišťovat rovněž na podkladě ústních informací, které vyžaduje od policejního orgánu. O jejich

⁵³ Čl. 13 odst. 1 POP poř. č. 12/2003.

⁵⁴ Demonstrativní výčet těchto důvodů obsahuje čl. 13 odst. 3 POP poř. č. 12/2003.

⁵⁵ Srov. čl. 13 odst. 4 POP poř. č. 12/2003.

obsahu podle povahy věci učiní stručný záznam do dozorového spisu. Tento postup nezabavuje státního zástupce povinnosti vykonávat ve věcech prověrky anebo přezkoumání (prostudování) spisu.⁵⁶

e) zúčastnit se provádění úkonů policejního orgánu, osobně provést jednotlivý úkon nebo i celé vyšetřování a vydat rozhodnutí v kterékoliv věci : přitom postupuje podle ustanovení trestního řádu pro policejní orgán a proti jeho rozhodnutí je přípustná stížnost ve stejném rozsahu jako proti rozhodnutí policejního orgánu (§ 174 odst. 2 písm. c) TrŘ). Účast státního zástupce při provádění úkonů policejního orgánu a jejich provedení státním zástupcem je možná jak ve vyšetřování, tak i v prověřování. Do provádění úkonů v obou fázích přípravného řízení zasahuje jen výjimečně, pokud je to nutné k zajištění správného a zákonného provedení úkonu. Státní zástupce nemůže provést celé prověřování.

V prověřování zváží svou účast při provádění neodkladných a neopakovatelných úkonů a dále při ohledání místa činu, vyšetřovacím pokusu, rekonstrukci, prověrce na místě nebo výslechu dalších důležitých svědků, nejde-li v tomto případě o neodkladný či neopakovatelný úkon, popřípadě při výslechu znalce.

Při vyšetřování se státní zástupce účastní zejména takových úkonů, které jsou rozhodné pro správné a úplné objasnění závažnější věci, a to především tehdy, jestliže je vzhledem k jejich povaze nelze opakovat.

Celé vyšetřování podle § 174 odst. 2 písm. c) TrŘ provede státní zástupce sám jen výjimečně. Postupuje pak podle pokynu obecné povahy upravujícího postup státních zastupitelství při trestním stíhání a ve zkráceném přípravném řízení ve věcech příslušníků Policie ČR, příslušníků BIS a příslušníků ÚZSI.⁵⁷

f) vracet věc policejnímu orgánu se svými pokyny k doplnění
(§ 174 odst. 2 písm. d) TrŘ)

Státní zástupce vrátí věc policejnímu orgánu se svými pokyny k doplnění v případech závažnějších procesních vad a při nedostatcích v objasnění věci, jestliže policejní orgán předložil státnímu zástupci návrh na podání obžaloby

⁵⁶ Srov. čl. 13 odst. 5 POP poř. č. 12/2003.

⁵⁷ Tj. podle POP poř. č. 5/2001, který upravuje vyšetřování v případech uvedených v § 161 odst. 3 a 4 TrŘ. K tomuto vyšetřování srov. kap. 6.3.3.1.

nebo na jiné rozhodnutí.⁵⁸ Jinými rozhodnutími se rozumí návrh na postoupení věci, návrh na zastavení trestního stíhání a návrh na podmíněné zastavení trestního stíhání. Z výčtu vyplývá, že tohoto oprávnění lze využít výlučně ve stadiu vyšetřování.

Pokyn vydá státní zástupce písemně, formou opatření. V pokynu konkrétně uvede, v jakých směrech, popřípadě kterými důkazy, má být řízení doplněno a stanoví k tomu přiměřenou lhůtu. Pokud vady v návrhu na rozhodnutí nelze tímto postupem napravit, státní zástupce celý návrh zruší.

g) rušit nezákonná nebo neodůvodněná rozhodnutí a opatření policejního orgánu, která může nahrazovat vlastními; u usnesení o odložení věci může tak učinit do 30 dnů od doručení; jestliže rozhodnutí policejního orgánu nahradil vlastním rozhodnutím jinak než na podkladě stížnosti oprávněné osoby proti usnesení policejního orgánu, je proti jeho rozhodnutí přípustná stížnost ve stejném rozsahu jako proti rozhodnutí policejního orgánu (§ 174 odst. 2 písm. e) TrŘ)

Podnětem pro zrušení rozhodnutí mohou být především žádosti osob, proti kterým se řízení vede, a poškozených podle § 157a TrŘ. Státní zástupce usnesení policejního orgánu (i usnesení státního zástupce konajícího vyšetřování podle § 161 odst. 3 a 4 TrŘ, srov. kap. 4.3.1.) ruší usnesením. Opatření, proti kterým není stížnost zmíněných osob přípustná, ruší z vlastní iniciativy opatřením.

Pokud výroková část zahájení trestního stíhání vzbuzuje vážné pochybnosti o své zákonnosti nebo odůvodněnosti, státní zástupce přezkoumá spisový materiál. Zjistí-li, že usnesení je nezákonné nebo neodůvodněné, neprodleně ho zruší bez ohledu na dobu, která uplynula od vydání tohoto rozhodnutí. Spisový materiál po zrušení vrátí policejnímu orgánu s pokynem k vyšetřování trestného činu, pokud neuplatní ještě jiná opatření v rámci dozoru.⁵⁹

Zrušil-li státní zástupce usnesení policejního orgánu ke stížnosti oprávněné osoby a nahradil je vlastním, jde o rozhodnutí učiněné ve druhém stupni a proti tomuto rozhodnutí není stížnost přípustná (§ 141 odst. 2 TrŘ). Pokud však

⁵⁸ Srov. Růžička. M. Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR, Praha : C. H. Beck, 2005, str. 514.

⁵⁹ Srov. čl. 20 odst. 4 POP poř. č. 12/2003 a Vykl. poř. č. 3/2004 Sb. v. s.

státní zástupce nahradil usnesení policejního orgánu vlastním rozhodnutím ze své iniciativy, je proti jeho usnesení přípustná stížnost ve stejném rozsahu jako proti rozhodnutí policejního orgánu.

Oprávnění podle § 174 odst. 2 písm. d) TrŘ je použitelné ve vyšetřování i v prověřování.

Usnesení o odložení věci podle § 159a odst. 1 až 4 TrŘ je rozhodnutím, které nevytváří překážku věci pravomocně rozhodnuté (§ 11 odst. 1 písm. f) až h) TrŘ). I kdyby takové usnesení vydané policejním orgánem státní zástupce nezrušil ve lhůtě 30 dnů od jeho doručení státnímu zástupci podle § 174 odst. 2 písm. e) TrŘ a nezrušil je ani z podnětu stížnosti včas podané oprávněnou osobou, může vydat i po uplynutí této doby pokyn k pokračování prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin (§ 157 odst. 2 věta první TrŘ).⁶⁰ Původní usnesení o odložení věci se v tomto případě neruší.

h) přikázat, aby úkony ve věci prováděla jiná osoba služebně činná v policejním orgánu (§ 174 odst. 2 písm. f) TrŘ)

Státní zástupce je oprávněn přikázat usnesením, proti kterému není stížnost přípustná, aby úkony ve věci prováděla jiná osoba služebně činná v policejním orgánu.⁶¹ Usnesení doručí spolu se spisem příslušnému vedoucímu policejního orgánu s pokynem, aby pověřil vyšetřováním jinou osobu služebně činnou v policejním orgánu. Opis usnesení zašle na vědomí osobě, jíž byla věc odňata.

Státní zástupce postupuje zejména tehdy, byl-li zjištěn důvod vyloučení osoby služebně činné v policejního orgánu a nebude neprodleně vydáno odpovídající rozhodnutí podle § 31 odst. 1 TrŘ, nebo byl-li zjištěn nesprávný nebo nezákonný postup při vyšetřování nebo neprovedení pokynu státního zástupce.

6.2.3. příslušnost státních zástupců k dozoru v přípravném řízení

Příslušnost státního zástupce k dozoru v přípravném řízení není vymezena přímo trestním řádem.⁶² Ustanovení § 7 odst. 2 ZSZ pouze obecně stanoví, že

⁶⁰ Enunciát Vyksl poř. č. 10/2002 Sb. v. s.

⁶¹ Podle § 174 odst. 2 písm. f) TrŘ není státní zástupce oprávněn zasahovat do věcné nebo funkční příslušnosti policejního orgánu (na rozdíl od oprávnění podle § 157 odst. 2 písm. b) TrŘ, kde k tomuto zásahu oprávněn je).

⁶² S výjimkou ustanovení § 175 odst. 2 TrŘ.

státní zastupitelství je příslušné k zastupování státu u soudu, u něhož toto státní zastupitelství působí, pokud zvláštní právní předpis nestanoví jinak. Podrobnější úprava příslušnosti státních zástupců k doзору je obsažena v § 12 až § 16 JŘSZ.

Věcná a místní příslušnost státních zástupců v přípravném řízení je společná pro dozor nad zachováváním zákonnosti v prověřování i ve vyšetřování. Podle § 12 JŘSZ odst. 1 je k výkonu doзору příslušný státní zástupce přidělený ke státnímu zastupitelství, které působí při soudu, jenž by byl příslušný konat ve věci po podání obžaloby řízení v prvním stupni, pokud tento předpis nestanoví jinak. Rozhodující je tedy věcná a místní příslušnost soudu upravená v § 16 až § 18 TrŘ.

Je-li dána příslušnost k výkonu doзору několika státních zástupců, vykonává dozor ten, který je příslušný k výkonu doзору nad vyšetřováním vedeným proti pachateli trestného činu nebo ohledně nejzávažnějšího trestného činu; jinak ten, který začal vykonávat dozor nejdříve (§ 16 odst. 1 JŘSZ).

Při posuzování věcné příslušnosti státního zástupce k výkonu doзору je potřeba vzít v úvahu i § 12d odst. 2 a 3 ZSZ a § 14 JŘSZ -vyšší státní zastupitelství je příslušné k výkonu doзору nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení ve věci, kterou odňalo bezprostředně nižšímu státnímu zastupitelství, a působí v ní samo.

Další výjimky jsou v § 15 JŘSZ zakotvené pro příslušnost vrchních státních zastupitelství.

6.3. dozor ve zvláštních případech přípravného řízení

6.3.1. zvláštnosti doзору ve zkráceném přípravném řízení

Zkrácené přípravné řízení je zvláštní způsob postupu před zahájením trestního stíhání. Smyslem zkráceného přípravného řízení je urychlení předsoudního stadia a rychlý přechod věci do stadia řízení před soudem. Toto řízení je určeno pro řešení méně závažných a „flagrantních“ deliktů, kdy pachatel trestného činu je přistižen při činu nebo bezprostředně poté a jsou dány předpoklady pro objasnění věci ve lhůtě několika dnů.⁶³ Jeho podstatou je rychlé a

⁶³ Baxa, J.: Reforma trestního řízení – geneze jejího vzniku a její cíle. Bulletin advokacie, 2001, č. 11 – 12, str. 17.

neformální vyhledání (nikoli provedení) důkazů. Vede se vůči určité osobě (podezřelému), který má po sdělení podezření obdobná práva jako obviněný.

a) pozitivní podmínky konání zkráceného přípravného řízení

jsou zakotveny v § 179a odst. 1 TrŘ. Zkrácené přípravné řízení se koná

- o trestných činech, o nichž přísluší konat řízení v prvním stupni okresnímu soudu (§ 16 TrŘ) a - na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta, jestliže:

- a) podezřelý byl přistižen při činu nebo bezprostředně poté, nebo
- b) v průběhu prověřování trestního oznámení nebo jiného podnětu k trestnímu stíhání byly zjištěny skutečnosti, jinak odůvodňující zahájení trestního stíhání a lze očekávat, že podezřelého bude možné ve lhůtě dvou týdnů postavit před soud.

b) Pokud zkrácené přípravné řízení nelze konat nebo v něm pokračovat, státní zástupce vydá pokyn⁶⁴, aby policejní orgán, který dosud konal zkrácené přípravné řízení,⁶⁵ věc neprodleně předal orgánu příslušnému ke konání vyšetřování.⁶⁶ Věc je nutno předat k vyšetřování, jestliže:

- a) je dán důvod vazby a nejsou splněny podmínky pro předání zadrženého podezřelého spolu s návrhem na potrestání soudu, nebo
- b) jsou dány důvody pro konání společného řízení o dvou nebo více trestných činech a alespoň o jednom z nich je třeba konat vyšetřování,
- c) má-li být skutek, pro který se má vést zkrácené přípravné řízení, správně posouzen podle jiného ustanovení zákona, než podle jakého jej zamýšlí posuzovat policejní orgán, a vzhledem k odchylnému právnímu posouzení nelze zkrácené přípravné řízení konat (§ 179c odst. 3 TrŘ),
- d) vyvstane-li důvodná pochybnost ohledně přičetnosti osoby, proti níž by zkrácené přípravné řízení mělo být konáno a podání znaleckého posudku z odvětví psychiatrie vylučuje dodržení lhůty pro skončení zkráceného přípravného řízení,
- e) jestliže konání zkráceného přípravného řízení brání skutečnost, že bude třeba provést důkaz nebo vykonat úkon takové povahy, že skončení

⁶⁴ Jedná se o pokyn podle § 157 odst. 2 věty první TrŘ.

⁶⁵ Zkrácené přípravné řízení konají policejní orgány uvedené v § 12 odst. 2 TrŘ (§ 179a odst. 2 TrŘ).

⁶⁶ K vymezení těchto orgánů srov. § 161 odst. 2 TrŘ.

zkráceného přípravného řízení ve dvoutýdenní lhůtě zjevně nepřichází v úvahu.

Závazný pokyn policejního prezidenta, kterým se upravuje postup Policie ČR při plnění úkolů v trestním řízení stanoví ve čl. 94 odst. 1 povinnost policejního orgánu konat zkrácené přípravné řízení vždy, když jsou naplněny zákonné podmínky. V následujícím odstavci však tyto podmínky specifikuje jako ty, které jsou zakotveny v § 179a odst. 1 TrŘ. Policejní orgán tedy zahajuje zkrácené přípravné řízení za splnění „pozitivních podmínek“ jak byly uvedeny výše.

Naproti tomu, státní zástupce dbá o to, aby okruh věcí, v nichž má být konáno zkrácené přípravné řízení, odpovídal účelu tohoto řízení. Pokud zjistí, že zkrácené přípravné řízení nelze konat nebo v něm pokračovat, vydá pokyn, aby policejní orgán věc neprodleně předal orgánu příslušnému ke konání vyšetřování.

Tato kombinace povinností policejního orgánu a státního zástupce ideálně naplňuje původní záměr, aby zkrácené přípravné řízení bylo za dodržování zákonných podmínek využíváno v maximální možné míře a představuje další projev postavení státního zástupce jako „pána sporu“.

Můžeme souhlasit s tvrzením, že „jestliže budou dány podmínky pro konání tohoto druhu řízení, trestní řád zanechává poměrně široký prostor pro uvážení a pro přihlídnutí ke konkrétním okolnostem případu.“⁶⁷ Institut zkráceného přípravného řízení a jeho poměrně častá aplikace v praxi splňuje záměr tvůrců „velké novely“ trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. v maximální možné míře zrychlit a zefektivnit přípravné řízení zejména v bagatelních trestních věcech a přenést těžiště dokazování do stadia řízení před soudem.

c) vztah zkráceného přípravného řízení k prověřování a vyšetřování

Zkrácené přípravné řízení zpravidla začíná institutem, který vytvořila policejní praxe -sepsáním záznamu o zahájení zkráceného přípravného řízení. Může též začít provedením neodkladného a neopakovatelného úkonu a následným sepsáním záznamu. Zkrácenému přípravnému řízení může předcházet velmi krátké prověřování. Pokud je zahájeno prověřování a následně také zkrácené přípravné

⁶⁷ Musil, J. -Kratochvíl, V. -Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání. Praha : C. H. Beck, 2003, str. 622.

řízení, zkrácené přípravné řízení nahrazuje a ukončuje prověřování (chápané jednak jako úsek přípravného řízení). Pro tento závěr svědčí následující:

1) V případě, že je prověřování zahájeno dříve než zkrácené přípravné řízení, je nutné lhůtu stanovenou podle § 179b odst. 4 TrŘ zkrátit o počet dnů, po které probíhalo prověřování. Pokud by se lhůta, ve které musí být zkrácené přípravné řízení ukončeno, nechápala jako společná pro zkrácené přípravné řízení a prověřování, bylo by možno konat libovolně dlouhé prověřování. Pokud by na něj mělo navázat zkrácené přípravné řízení, celý smysl jeho úpravy by byl popřen.⁶⁸

2) Prověřování po skončení zkráceného přípravného řízení nepokračuje. Nebude-li zkrácené přípravné řízení vyřízeno jiným způsobem (odložením věci policejním orgánem z důvodu uvedeného v § 159a odst. 1 až 4 TrŘ, nebo úkonem státního zástupce podle § 179c odst. 2 písm. a) až i) TrŘ), bude navazovat vyšetřování. Pokud po vydání záznamu o zahájení přípravného řízení vyvstane možnost konat zkrácené přípravné řízení, policejní orgán nevydává nový záznam o zahájení úkonů zkráceného přípravného řízení, ale toliko učiní záznam, že nadále bude konáno zkrácené přípravné řízení.⁶⁹ Lze dovozovat, že tento záznam bude mít účinky ukončení fáze prověřování.

Nebylo-li zkrácené přípravné řízení skončeno ve dvoutýdenní lhůtě a s přihlédnutím k okolnostem případu nelze předpokládat jeho skončení ani ve lhůtě prodloužené nejvýše o deset dnů, státní zástupce nařídí policejnímu orgánu, který dosud zkrácené přípravné řízení vedl, aby neprodleně zahájil trestní stíhání (§ 160 odst. 1 TrŘ) a dále postupoval podle ustanovení o vyšetřování.

Státní zástupce nařídí policejnímu orgánu, aby neprodleně zahájil trestní stíhání také tehdy, jestliže podezřelý ve zkušební době nevedl řádný život a nevyhověl dalším uloženým omezením (§ 179h odst. 1 věta druhá TrŘ). Pokyn neprodleně zašle státní zástupce policejnímu orgánu, který dosud konal zkrácené přípravné řízení. Jeho stejnopis založí vždy do vyšetřovacího spisu i do dozorového spisu. Podezřelého o tomto písemně vyrozumí.

Vycházím z toho, že zkrácené přípravné řízení nahrazuje prověřování a v určitých případech také vyústuje ve vyšetřování. Jinými slovy vyjádřeno, že se zkrácené přípravné řízení nedá subsumovat pod pojem přípravné řízení, pouze

⁶⁸ Srov. Souček, J. -Kolouch, J. Několik poznámek k věcnému záměru rekodifikace přípravného řízení. Státní zastupitelství, 2005, č. 1-3, str. 16 a reakce M. Růžičky v Růžička, M. Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR, Praha : C. H. Beck, 2005, str. 453 v poznámce.

⁶⁹ Srov. Růžička, M. In Šámal, P. a kol. Přípravné řízení trestní, 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 2003, str. 765.

v něm může začít a v určitých případech se do něj také může vrátit. Pokud úprava zkráceného přípravného řízení odkazuje, ve vztahu k úkonům orgánů činných v přípravném řízení, pouze na ustanovení hlavy deváté (§ 158 až § 159b) trestního řádu, a k provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů potom na ustanovení hlavy čtvrté trestního řádu, je nutno si položit tyto otázky:

- 1) Co z toho vyplývá pro použití dozorových oprávnění podle § 174 odst. 2 TrŘ?
- 2) Je možné ve zkráceném přípravném řízení použít přímo nebo alespoň per analogiam „obecná“ dozorová oprávnění podle § 157 odst. 2 TrŘ?

Ad1) V § 174 odst. 1 TrŘ se hovoří pouze o dozoru „v přípravném řízení“. Ustanovení § 174 odst. 2 TrŘ není tedy možno použít přímo.⁷⁰ Vzhledem k tomu, že § 174 odst. 2 TrŘ dopadá zejména na vyšetřování, tedy na fázi přípravného řízení, ve kterou může pouze v určitých případech zkrácené přípravné řízení vyústit (a kterou lze z tohoto pohledu charakterizovat jako vyšší kvalitu přípravného řízení, s rozsáhlejšími právy i povinnostmi orgánu činného v trestním řízení i osoby, vůči které se řízení vede) nepřipouštím ani analogickou aplikaci § 174 odst. 2 TrŘ.

Ad2) „Obecná použitelnost“ oprávnění podle § 157 odst. 2 TrŘ v přípravném řízení, tedy i ve zkráceném přípravném řízení, je dovozována ze slov „kromě oprávnění uvedených v § 157 odst. 2“ v větě § 174 odst. 2 TrŘ.⁷¹ Z těchto slov lze bezpochyby dovozovat, že oprávnění podle § 157 odst. 2 TrŘ jsou použitelná jak v prověřování, tak ve vyšetřování, méně jistou odpověď nám však nabízejí ve vztahu ke zkrácenému přípravnému řízení. Pokud zkrácené přípravné řízení nesubsumujeme pod pojem „přípravné řízení“ ani pod „prověřování“ či „vyšetřování“, přímou použitelnost § 157 odst. 2 TrŘ zřejmě nelze uznat.

Pokud uvažuji o zkráceném přípravném řízení jako o možné, přechodné⁷² (časově i co do obsahu) kvalitě mezi prověřováním a vyšetřováním, mohu konstatovat analogickou použitelnost § 157 odst. 2 TrŘ, který dopadá zejména na prověřování. Vycházím z toho, že pokud již jednou státní zástupce získal

⁷⁰ Růžička, M. Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR, Praha : C. H. Beck, 2005, str. 587.

⁷¹ Růžička, M. Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR, Praha : C. H. Beck, 2005, str. 504, str. 583 a str. 584.

⁷² Srov. výše písm. a) Pozitivní podmínky konání zkráceného přípravného řízení, a jeho negativní vymezení pod písm. b) i celkové pojetí vztahu zkráceného přípravného řízení k prověřování a vyšetřování.

⁷³ Ačkoliv POP poř. č. 12/2003 zde počítá s využitím oprávnění podle ustanovení § 174 odst. 2 písm. a) TrŘ, vzhledem k vývodům prezentovaným v této kapitole pokládám za lepší využít § 157 odst. 2 větu první TrŘ.

dozorová oprávnění v § 157 odst. 2 TrŘ, která jsou určena zejména pro prověřování, nemůže je zahájením zkráceného přípravného řízení ztratit.

d) další odchylky v dozoru ve zkráceném přípravném řízení:

Státní zástupce zjišťuje stav zkráceného přípravného řízení informacemi vyžadovanými od policejního orgánu. Prověrky provádí jen zcela výjimečně a jen pokud je to nezbytné k zajištění skončení věci ve lhůtě.

Přibrání konzultanta se neuplatní, protože podmínky pro jeho přibrání a podmínky pro konání zkráceného přípravného řízení se vzájemně vylučují.

Vydává-li státní zástupce závazný pokyn k postupu ve zkráceném přípravném řízení podle § 157 odst. 2 věty první TrŘ,⁷³ určí zpravidla policejnímu orgánu lhůtu pro provedení příslušných úkonů tak, aby mu byla předložena zpráva o výsledku zkráceného přípravného řízení nejméně 3 dny před skončením lhůty, nebo nařídí zahájení trestního stíhání.

Na závěr této části se pokusím nastínit řešení některých situací, které jinak upravuje POP poř. č. 12/2003⁷⁴, ale počítá s analogickým použitím dozorových oprávnění podle § 174 odst. 2 TrŘ, které nepovažuji za správné.

Shledá-li státní zástupce rozhodnutí nebo opatření policejního orgánu o odložení nebo odevzdání věci podle § 159a odst. 1 až 4 TrŘ jako předčasné, vydá pokyn k jeho pokračování podle § 157 odst. 2 věty první TrŘ. Chyba policejního orgánu by mohla být pouze drobná a lehce odstranitelná. Jednalo by se například o špatné vyčíslení škody pohybující se těsně kolem hranice pro škodu nikoli nepatrnou (§ 89 odst. 11 TZ).

Pokud by státní zástupce rozhodoval o stížnosti proti tomuto druhu rozhodnutí, které následně shledá nezákonným nebo neodůvodněným, zruší ho podle § 149 odst. 1 TrŘ a podle situace rozhodne sám, nebo vydá pokyny k opětovnému projednání a rozhodnutí ve věci. Považuji spíše za otázku času, zda nové rozhodování proběhne ještě ve zkráceném přípravném řízení nebo už ve vyšetřování.

Zkrácené přípravné řízení by nemělo být nadále konáno, pokud při přezkoumání v rámci dozoru státní zástupce zjistí, že rozhodnutí o odložení nebo odevzdání věci je nezákonné nebo odůvodněné a jedná se o závažnější

74. čl. 88 odst. 1 POP poř. č. 12/2003 připouští pro zkrácené přípravné řízení analogické použití § 174 odst. 2 písm. e) TrŘ

pochybení policejního orgánu. Státní zástupce by měl rovnou zahájit trestní stíhání a teprve v jeho rámci postupovat dále. Pokud by policejní orgán pochybil závažnějším způsobem, zjevně by se nejednalo o tak skutkově a právně jednoduchou věc, aby mohlo být konáno zkrácené přípravné řízení.

Posouzení kvality pochybení policejního orgánu by státní zástupce provedl na svou odpovědnost. Úpravu tohoto posuzování, např. formou výčtu, nepovažuji za ideální řešení. V interní normě policie by bylo vhodné zakotvit následky subjektivně způsobeného závažného pochybení v jednoduché věci. Tuto věc by bylo následně nutné řešit až ve fázi vyšetřování.

Nemám za to, že by státní zástupce mohl analogicky podle § 174 odst. 2 písm. c) TrŘ, byť jen zcela výjimečně, provést jednotlivý úkon policejního orgánu ve zkráceném přípravném řízení, nebo dokonce konat celé zkrácené přípravné řízení místo něj.

Celé zkrácené přípravné řízení koná státní zástupce pouze o trestných činech příslušníků Policie České republiky, příslušníků BIS a příslušníků ÚZSI (srov. § 179a odst. 3 TrŘ), tedy na základě zákonného zmocnění.

6.3.2. Zvláštnosti dozoru u trestných činů, u kterých je v prvním stupni věcně příslušný krajský soud (§ 17 TrŘ)⁷⁵

Trestní řád umožňuje postupovat ve vyšetřování trestných činů, o nichž koná v prvním stupni řízení krajský soud, poněkud odlišně než v běžném vyšetřování. Podstatou postupu podle § 168 až § 170 TrŘ je možnost provedení výslechu svědků bez omezení uvedeného v § 164 odst. 1 TrŘ. Odchytky ve vyšetřování se promítají do úpravy dozoru, a to nejen dozoru ve vyšetřování, ale i v prověřování. Lze však konstatovat, že význam specifik dozoru ve vyšetřování naprosto převládá, kdežto ta v prověřování plní doplňující roli ve vztahu k prvně zmíněným.

Při výkonu dozoru ve vyšetřování podle § 168 až § 170 TrŘ se užije ustanovení o dozoru nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení s určitými odchylkami. Hlavní problémy, které vyplývají z úpravy § 168 až § 170 TrŘ a odchylky v dozoru, které na ně reagují, se koncentrují do následujících okruhů.

⁷⁵ Někteří autoři zde hovoří o rozšířeném přípravném řízení (srov. Musil, J. in Musil, J. -Kratochvíl, V. -Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání. Praha : C. H. Beck, 2003, str. 547), jiní o rozšířeném vyšetřování (Šámal, P. in Šámal, P. a kol. Přípravné řízení trestní, 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 2003, str. 15).

a) Základem tohoto druhu řízení je to, že se koná o typově závažných a skutkově složitých trestných činech, které jsou vymezeny výčtem v § 17 TrŘ. Jejich **právní kvalifikace** je nesnadná a může se v průběhu řízení změnit. Už od zahájení přípravného řízení jí státní zástupce musí věnovat zvýšenou pozornost. Při výkonu dozoru ve vyšetřování prověrkami nebo informacemi o stavu vyšetřování soustavně posuzuje, zda právní kvalifikace skutku, pro který je obviněný stíhán, odpovídá výčtu trestných činů uvedených v § 17 TrŘ. Zjistí-li důvody pro změnu právní kvalifikace, vydá neprodleně pokyn policejnímu orgánu, aby obviněného a jeho obhájce na změnu právní kvalifikace upozornil.

b) S tímto je spojen problém **počátku výkonu dozoru**. Od okamžiku, kdy bylo zahájeno trestní stíhání pro některý z trestných činů uvedených v § 17 TrŘ, nebo od okamžiku změny právní kvalifikace na takový trestný čin, dbá státní zástupce o to, aby policejní orgán provedl ve věci všechny důkazy, jež jsou nezbytné pro podání obžaloby nebo jiné rozhodnutí státního zástupce ve věci. Byl-li vydán záznam o zahájení úkonů trestního řízení a pokud obsah záznamu svědčí pro závěr, že se může jednat o právní kvalifikaci uvedenou v § 17 TrŘ, postupuje státní zástupce přiměřeně.

c) Právní kvalifikace skutku je také rozhodující pro **určení rozsahu prováděných důkazů**. Ohledně výsledku svědků neplatí omezení uvedené v § 164 odst. 1 TrŘ. Výsledky svědků lze provádět bez ohledu na to, zda jde o neodkladný nebo neopakovatelný úkon. Při změně právní kvalifikace zůstávají důkazy, které byly již provedeny, součástí důkazů provedených v průběhu vyšetřování. Pokud by bylo dodatečně zjištěno, že kvalifikace skutku jako trestného činu podle § 17 TrŘ nebyla vůbec přílehavá jednání obviněného, mělo by to za následek konstatování závažné procesní vady v řízení před soudem a následné vrácení věci státnímu zástupci k došetření.

Státní zástupce v těchto případech musí zvláště důsledně zvažovat podmínky, za nichž přichází v úvahu v hlavním líčení číst protokol o výpovědi svědka, přečíst protokol o dřívější výpovědi svědka, nebo za nichž lze protokol o takovém výsledku pouze předestřít k vysvětlení rozporů, a to **za účelem použitelnosti výsledků těchto úkonů jako důkazů v řízení před soudem**.

Dalším, byť již ne tak zásadním rozdílem, je jinak stanovená lhůta pro ukončení vyšetřování. Státní zástupce dbá o to, aby vyšetřování bylo skončeno ve lhůtě do šesti měsíců od zahájení trestního stíhání; nebude-li v této

lhůtě skončeno, může pokynem policejnímu orgánu jednak změnit výčet úkonů, které mají být ještě provedeny, jednak stanovit odlišně lhůtu, po kterou má vyšetřování ještě trvat. Nejméně jednou měsíčně pak provádí ve věci prověrky.

K výkonu dozoru je příslušný státní zástupce přidělený ke státnímu zastupitelství, které působí při soudu, jenž by byl příslušný konat ve věci po podání obžaloby řízení v prvním stupni. Pokud nastane změna právní kvalifikace skutku v prověřování, bude „přeskočení“ věcné příslušnosti z krajského státního zastupitelství na okresní či naopak prakticky jediný důsledek.

Na závěr tohoto oddílu si dovolím podotknout, že navázání celého způsobu vyšetřování (s následky, které jsou popisovány) na aspekt právní kvalifikace místo na aspekt skutkových zjištění o určité kvalitě se mi nejeví jako vhodné (legislativní) řešení. Praxe konstatuje, že se v tomto pojetí neosvědčilo.

6.3.3. zvláštnosti dozoru u trestných činů, kde vyšetřování obligatorně vede státní zástupce

Novely trestního řádu č. 265/2001 Sb. a č. 539/2004 Sb. zakotvily v § 161 odst. 3 a 4 TrŘ obligatorní příslušnost státního zástupce ke konání vyšetřování trestných činů spáchaných příslušníky Policie ČR, příslušníky BIS a příslušníky ÚZSI (dále jen „příslušníky“). Za splnění podmínek § 20 odst. 1 TrŘ o společném řízení koná státní zástupce vyšetřování i proti těm spoluobviněným, kteří nejsou příslušníky. Je však možno postupovat podle § 23 TrŘ o vyloučení věci ze společného řízení.

Úprava v § 161 odst. 3 a 4 TrŘ má předejít pochybnostem veřejnosti o objektivitě vyšetřování konaném policií v případech, kdy by vyšetřovaná osoba sama měla statut policisty, a také vyjadřuje zájem na ochraně utajovaných skutečností při vyšetřování příslušníků tajných služeb. Vyšetřování v těchto případech vykonávají specializovaní okresní státní zástupci bez ohledu na to, zda by byla dána příslušnost okresního soudu nebo krajského soudu.

Obligatorní vyšetřování není pojato jako součást dozorové funkce státního zástupce. Při tomto vyšetřování postupuje státní zástupce přiměřeně podle ustanovení upravujících postup policejního orgánu konajícího vyšetřování. Tato přiměřenost také znamená, že pokud policejní orgán potřebuje k provedení úkonu souhlas státního zástupce, tak státní zástupce tento souhlas jiného státního zástupce nepotřebuje. Státní zástupce konající vyšetřování může, pokud si toto

právo nevyhradil dozorující státní zástupce, přijímat rozhodnutí (podle § 171 až 173 TrŘ a § 307 a 309 TrŘ) v přípravném řízení. Může také při vyšetřování požádat policejní orgány (dle § 12 odst. 2 TrŘ) v rámci jejich působnosti o opatření jednotlivého důkazu nebo provedení jednotlivého úkonu vyšetřování, o součinnost při opatřování důkazu nebo provádění úkonu vyšetřování, o předvedení osoby nebo za podmínek § 62 odst. 1 TrŘ o doručení písemnosti. Tento orgán je povinen žádosti urychleně vyhovět.

Policejními orgány podle § 12 odst. 2 TrŘ se rozumí u vyšetřování trestných činů spáchaných příslušníky Policie ČR útvar Ministerstva vnitra pro inspekční činnost a i jiné útvary policie ČR. Ve věcech trestných činů příslušníků BIS a ÚZSI je možno požádat o součinnost pověřený orgán této služby. Ostatní orgány dle § 12 odst. 2 TrŘ mohou poskytnout součinnost pouze v rámci jejich kompetence.

6.3.3.1. dozor u trestných činů, o nichž obligatorně koná vyšetřování státní zástupce

Dozor nad zachováváním zákonnosti u trestných činů, o nichž obligatorně koná vyšetřování státní zástupce (dále „vyšetřující státní zástupce“) **se rozpadá na dozor ve stadiu vyšetřování a dozor ve stadiu prověřování**. Zvláštností dozoru ve stadiu vyšetřování u těchto trestných činů je, že jej nad vyšetřujícím státním zástupcem koná jiný státní zástupce (dále „dozorový státní zástupce“).

Jednota dozoru v přípravném řízení by zůstala zachována, pokud by celé vyšetřování konal dozorový státní zástupce za využití svého dozorového oprávnění v § 174 odst. 2 písm. c) TrŘ. Dozorový státní zástupce by vstoupil do postavení vyšetřujícího státního zástupce a vykonával by dozor nad dodržováním zákonnosti v prověřování, nad tímto vyšetřováním by byl vykonáván pouze dohled.

Pokud probíhá vyšetřování trestného činu, kterého se dopustily osoby před vznikem nebo po zániku jejich služebního poměru k Policii ČR, BIS nebo ÚZSI, je vhodné, aby si státní zástupce, který by konal dozor nad tímto vyšetřováním, vyhradil konání vyšetřování pro sebe.

a) dozor ve fázi prověřování trestných činů, o nichž obligatorně koná vyšetřování státní zástupce

Prověřování podezření z trestných činů podle § 161 odst. 3 TrŘ provádí zejména útvar ministerstva vnitra pro inspekční činnost. V některých případech v něm mohou působit i orgány Policie ČR,⁷⁶ a v případě prověřování příslušníků BIS a ÚZSI také pověřené orgány těchto služeb. Státní zástupce prověřování neprovádí, je však oprávněn vykonat jednotlivý úkon prověřování.

Při prověřování podezření z trestného činu spáchaného příslušníkem je příslušným k výkonu dozoru nad zachováváním zákonnosti státní zástupce, který by byl jinak příslušný konat vyšetřování nebo zkrácené přípravné řízení o tomto trestném činu, pokud na základě zjištěných skutečností lze tuto příslušnost státního zástupce určit.

Při výkonu dozoru nad prověřováním dbá státní zástupce o to, aby úkony byly prováděny bez průtahů, zákonným způsobem, při šetření základních lidských práv a svobod a při dodržení zásady přiměřenosti a zdrženlivosti.⁷⁷ Pokud státní zástupce nevyhoví žádosti policejního orgánu konajícího prověřování o podání návrhu soudu na vydání rozhodnutí, souhlasu, povolení nebo příkazu soudu tam, kde je takového rozhodnutí soudu třeba, učiní o tom záznam do dozorového spisu a policejnímu orgánu to sdělí. Ukládá-li státní zástupce policejnímu orgánu provedení úkonu pokynem podle § 157 odst. 2 věty první TrŘ, dbá na jeho věcnou příslušnost a přihlíží též k zásadám rychlosti a hospodárnosti řízení. Ukládá-li mu, aby vydal rozhodnutí, proti němuž je přípustná stížnost, uvede v pokynu vždy výslovně, že dává pokyn k vydání určitého rozhodnutí.⁷⁸ Dozorová oprávnění státního zástupce v prověřování jinak odpovídají těm, která jsou rozvedena v kapitole 3.

Vyjde-li najevo skutečnost, že jde o trestný čin, z jehož spáchání je podezřelý příslušník až v průběhu prověřování, státní zástupce, který v této době vykonává dozor, věc neprodleně předá státnímu zástupci, který by byl jinak příslušný konat vyšetřování nebo zkrácené přípravné řízení o tomto trestném činu. Policejní orgán zase předá věc útvaru ministerstva vnitra pro inspekční činnost.

⁷⁶ Na základě žádosti o součinnost (§ 161 odst. 3 TrŘ), na dožádání, při neodkladných a neopakovatelných úkonech i v jiných případech.

⁷⁷ Čl. 7 odst. 2 POP poř. č. 5/2001.

⁷⁸ Srov. čl. 7 odst. 3 až 5 POP poř. č. 5/2001, tato ustanovení jsou obecná a platí i pro policejní orgány vykonávající součinnost ve vyšetřování.

b) Dozor ve fázi vyšetřování trestných činů, o nichž obligatorně koná vyšetřování státní zástupce (dozor nad vyšetřováním konaným státním zástupcem)

K vyšetřování trestných činů spáchaných příslušníky Policie ČR jsou příslušná okresní státní zastupitelství určená podle § 10 odst. 1 JŘSZ. K vyšetřování trestných činů spáchaných příslušníky Úřadu pro zahraniční styky a informace a Bezpečnostní informační služby koná Obvodní státní zastupitelství pro Prahu 1.

Dozorový státní zástupce má obecně všechny dozorové pravomoci, kterými disponuje státní zástupce v kterémkoliv jiném vyšetřování vůči policejnímu orgánu.

Může tedy využívat oprávnění uvedené v § 174 odst. 2 písm. a) až f) TrŘ, která lze vyložit ve smyslu, že pokud uvádějí „státní zástupce“, tak se využijí pro dozorujícího státního zástupce; pokud zmiňují „policejní orgán“, má se na mysli vyšetřující státní zástupce.

Takto výkladově modifikovaná dozorová **oprávnění podle § 174 odst. 2 TrŘ** by zněla:

Kromě oprávnění uvedených v § 157 odst. 2 TrŘ je dozorující státní zástupce oprávněn

- a) dávat závazné pokyny k vyšetřování trestných činů,
- b) vyžadovat od vyšetřujícího státního zástupce spisy, dokumenty, materiály a zprávy o spáchaných trestných činech za účelem prověrky, zda vyšetřující státní zástupce včas zahajuje trestní stíhání a řádně v něm postupuje,
- c) zúčastnit se provádění úkonů vyšetřujícího státního zástupce, osobně provést jednotlivý úkon nebo i celé vyšetřování,
- d) vracet věc vyšetřujícímu státnímu zástupci se svými pokyny k doplnění,

Vrácení věci k doplnění je interně upraveno v čl. 50 POP poř. č. 5/2001. Vrátil-li dozorový státní zástupce vyšetřujícímu státnímu zástupci věc k doplnění vyšetřování, je vyšetřující státní zástupce tímto pokynem vázán. To jej však nezbavuje povinnosti činit i další potřebná rozhodnutí o postupu vyšetřování a o provádění vyšetřovacích úkonů samostatně, je-li to odůvodněno skutečnostmi zjištěnými v rámci doplnění vyšetřování. Poukazem na pokyn dozorového státního zástupce daný k doplnění vyšetřování se vyšetřující státní zástupce nemůže zbavit

plné odpovědnosti za zákonné a včasné provedení vyšetřovacích úkonů a za zákonnost jím vydaného rozhodnutí.

e) rušit nezákonná nebo neodůvodněná rozhodnutí a opatření vyšetřujícího státního zástupce, která může nahrazovat vlastními; u usnesení o odložení věci může tak učinit do 30 dnů od doručení; jestliže rozhodnutí vyšetřujícího státního zástupce nahradil vlastním rozhodnutím jinak, než na podkladě stížnosti oprávněné osoby proti usnesení vyšetřujícího státního zástupce, je proti jeho rozhodnutí přípustná stížnost ve stejném rozsahu jako proti rozhodnutí vyšetřujícího státního zástupce.

Oprávnění dozorového státního zástupce rušit nezákonná nebo neodůvodněná rozhodnutí a opatření vyšetřujícího státního zástupce nepovažují vzhledem ke specialitě tohoto dozorového vztahu za sporné. Slova „u usnesení o odložení věci“ ve vztahu k policejnímu orgánu (vlastní rozhodnutí policejního orgánu, srov. § 159a TrŘ) interpretuji jako usnesení o odložení věci a „vlastní rozhodnutí“⁷⁹ vyšetřujícího státního zástupce, tj. postoupení věci jinému orgánu, zastavení trestního stíhání, přerušování trestního stíhání, podmíněné zastavení trestního stíhání a schválení narovnání a zastavení trestního stíhání. Z tohoto vyplývá, že dozorový státní zástupce může do 30 dnů od doručení zrušit toto rozhodnutí vyšetřujícího státního zástupce. Jiná nezákonná nebo neodůvodněná rozhodnutí a opatření vyšetřujícího může zrušit bez ohledu na tuto lhůtu.

f) přikázat, aby úkony ve věci prováděl jiný vyšetřující státní zástupce.

Možnost připuštění uplatnění oprávnění podle § 174 odst. 2 písm. f) TrŘ je zde odvislá od toho, zda mi čtenář dovolí rozšířit modifikaci a zaměnit v interpretaci slova „jiná osoba služebně činná v policejním orgánu“ za slova „jiný vyšetřující státního zástupce“. Jisté řešení bude vzápětí naznačeno.

Mám za to, že dozorový státní zástupce může využívat také **oprávnění** uvedené v **§ 157 odst. 2⁸⁰** větě první TrŘ a v § 157 odst. 2 ve větě druhé ve spojení s písm. b) TrŘ. Po výkladové modifikaci by oprávnění zněla:

§ 157 odst. 2 **věta první** TrŘ. Dozorový státní zástupce může uložit vyšetřujícímu státnímu zástupci provedení takových úkonů, které je tento oprávněn provést a jichž je třeba k objasnění věci nebo ke zjištění pachatele.

⁷⁹ Srov. § 175 odst. 2 za středníkem TrŘ.

⁸⁰ Opačný názor má Růžička, M. In Šámal, P. a kol. Přípravné řízení trestní, 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 2003, s. 754.

§ 157 odst. 2 věta druhá ve spojení s písm. b) TrŘ. K prověření⁸¹ skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, je dozorový státní zástupce dále oprávněn odejmout kteroukoliv věc vyšetřujícímu státnímu zástupci a učinit opatření, aby věc byla přikázána jinému vyšetřujícímu státnímu zástupci.

Obsah oprávnění podle § 157 odst. 2 věty první TrŘ je prakticky shodný s oprávněním podle § 174 odst. 2 písm. a) TrŘ a nebude mít pro praxi valného významu, zato možnost odejmutí a přikázání věci podle § 157 odst. 2 písm. b) TrŘ považují za „čistější“ než podle § 174 odst. 2 písm. f) TrŘ.

Použití ostatních oprávnění podle § 157 odst. 2 TrŘ brání v případě § 157 odst. 2 písm. a) TrŘ slova „zprávy o postupu při prověřování oznámení“, která by jeho použití v tomto zvláštním vyšetřování činila velmi diskutabilní. Smysl ustanovení § 157 odst. 2 písm. c) směřuje k dočasnému odložení trestního stíhání.

K dozoru nad vyšetřováním trestných činů, o nichž obligatorně koná vyšetřování státní zástupce, je příslušný státní zástupce nejbližší vyššího státního zastupitelství. Vzhledem k výčtu státních zastupitelství příslušných k vyšetřování těchto trestných činů⁸² se jedná o státního zástupce krajského státního zastupitelství, resp. městského státního zastupitelství v Praze.

6.3.3.2. dozor nad zkráceným přípravným řízením o trestných činech příslušníků Policie ČR a příslušníků Bezpečnostní informační služby (BIS) a Úřadu pro zahraniční styky a informace (ÚZSI)

Podle úpravy § 179a odst. 3 TrŘ koná zkrácené přípravné řízení o trestných činech příslušníků státní zástupce.

Příslušnosti státních zástupců konajících zkrácené přípravné řízení o trestných činech příslušníků Policie ČR a o trestných činech příslušníků BIS a ÚZSI jsou vymezeny stejně jako příslušnosti k jejich vyšetřování v § 10 odst. 1 a 3 JŘSZ.

Ustanovení trestního řádu o výkonu dozoru státního zástupce se ve věcech, kde koná zkrácené přípravné řízení státní zástupce, neužijí. Usuzuje se tak z povahy věci a též ze znění ustanovení § 175 odst. 2 TrŘ, kde se hovoří o dozoru

⁸¹ Ačkoliv by se mohlo zdát, že toto ustanovení dopadá jen na prověřování, není tomu tak. Srov. Růžička, M. Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR, Praha : C. H. Beck, 2005, str. 504 a 550.

⁸² Srov. § 10 odst. 1 a 3 JŘSZ.

nad „vyšetřováním“. Státní zástupce postupuje v tomto případě zcela samostatně, jako forma kontroly nad jeho postupem přichází v úvahu dohled nad postupem státního zástupce podle zákona o státním zastupitelství.

6.4 zvláštnosti dozoru v řízení ve věcech mládeže

Odpovědnost mládeže za protiprávní činy upravuje zákon č. 218/2003 Sb. Hovoří se o něm jako o tzv. vedlejším zákonu trestním, ve vztahu k obecnému trestnímu právu jde o předpis speciální. Upravuje jak otázky hmotněprávní, tak procesněprávní, jeho účelem je projednáváním protiprávních činů, kterých se dopustili děti mladší patnácti let a mladiství účinně přispět k tomu, aby se nadále páčání protiprávního činu zdrželi a našli si společenské uplatnění odpovídající jejich schopnostem a rozumovému vývoji.⁸³

V řízení podle zákona č. 218/2003 Sb. působí státní zástupci, příslušníci policejních orgánů a úředníci Probační a mediační služby, kteří musí mít zvláštní přípravu pro zacházení s mládeží.

Zákon v § 2 písm. b) a c) rozlišuje **dvě kategorie mládeže: děti a mladistvé**. Dítětem mladším patnácti let rozumí toho, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovrší patnáctý rok věku. Za mladistvého označuje osobu, která v době spáchání provinění dovršila patnáctý rok a nepřekročila osmnáctý rok svého věku. Dítě mladší patnácti let (dále jen „dítě“) není trestně odpovědné.

Čin spáchaný mladistvým, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně, se nazývá provinění. Čin není proviněním, jestliže stupeň jeho nebezpečnosti pro společnost je malý. Podmínky trestnosti provinění jsou tedy „měkčí“ než u trestného činu, u něhož stačí i vyšší než nepatrná nebezpečnost pro společnost. Mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, také není za tento čin trestně odpovědný (dále „trestně neodpovědný mladistvý“). Dopustí-li se trestně neodpovědný mladistvý činu jinak trestného, nebo není-li z jiných zákonných důvodů trestně odpovědný, lze vůči němu použít obdobně postupů a opatření uplatňovaných podle zákona č. 218/2003 Sb. u dětí mladších patnácti let.⁸⁴

⁸³ Srov. § 1 odst. 2 ZSM.

⁸⁴ Srov. § 5 ZSM.

U obou těchto kategorií (dětí a mladistvých) se předpokládá možnost vedení trestního řízení podle § 158 a násl. TrŘ i netrestního řízení podle § 5 odst. 2, § 90 a násl. ZSM.⁸⁵ U dětí a trestně neodpovědných mladistvých je možno vést trestní řízení pouze ve fázi prověřování, před podáním návrhu na zahájení řízení o uložení opatření podle § 90 odst. 1 ZSM u dětí a § 5 odst. 2 ve spojení s § 90 odst. 1 ZSM u trestně neodpovědných mladistvých.

V odborné literatuře⁸⁶ se objevil názor, že provádění úkonů trestního řízení poté, co vyšlo najevo, že podezřelým⁸⁷ je dítě mladší než 15 let, je v rozporu se zákonem, resp. že proti dítěti nebo trestně neodpovědnému mladistvému nelze vést trestní řízení.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže stanovil ve svém § 1 odst. 3 podpůrnou použitelnost trestního řádu, ten zase v § 291 stanoví, že pokud zvláštní zákon v řízení o mladistvých nestanoví jinak, postupuje se podle něj. Trestní řád vymezuje trestní řízení a jeho stadium přípravného řízení v § 12 odst. 10 TrŘ. Přípravné řízení zahrnuje prověřování a vyšetřování.⁸⁸ Z ustanovení § 11 odst. 1 písm. d) TrŘ vyplývá, že osobu, která pro nedostatek věku není trestně odpovědná, nelze trestně stíhat a pokud už bylo trestní stíhání zahájeno, nelze v něm pokračovat. Z toho, že vůči osobě, která není trestně odpovědná, nelze vést trestní stíhání, nelze vyvozovat, že v její věci nelze konat (nebo dokončit) ani prověřování. Pokud by ve věci týkajících se osob mladších než 15 let nebylo možno vést trestní řízení, nezbývalo by, než novelizovat zákon č. 218/2003 Sb. tak, aby obsahoval instituty, případně orgány, které by nahradily dosavadní způsoby získávání důkazů a objasňování činu jinak trestného, a vymezily, jaké subjekty by tuto činnost prováděly.⁸⁹

Orgány činné v trestním řízení postupují z úřední povinnosti tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu,

⁸⁵ Crha, L. Tři poznámky k zákonu č. 218/2003 (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) Státní zastupitelství, 2004, č. 2-3, str. 7.

⁸⁶ Válková, H., Sotolář, A. Čin jinak trestný a možné reakce na něj v systému soudnictví ve věcech mládeže. Trestněprávní revue, 2004, č. 7, str. 203.

⁸⁷ Tento pojem je zde použit podle „laického úzu“, nikoliv jako označení subjektu, proti němuž se vede zkrácené přípravné řízení.

⁸⁸ K vymezení těchto fází přípravného řízení srov. kap. 6.2.1.a 6.2.2.

⁸⁹ Růžička, M. In Zezulová, J., Růžička, M. Aktuální problémy zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Státní zastupitelství, 2005, č. 9, str. 18.

který je nezbytný pro jejich rozhodnutí (srov. § 2 odst. 4 větu první TrŘ a § 2 odst. 5 větu první TrŘ). Policejní orgán je proto povinen v prověřování zjistit skutkový stav věci, který poskytne státnímu zástupci dostatečné podklady pro podání návrhu na zahájení občanského soudního řízení v těchto věcech. Jednání trestně neodpovědného dítěte, v němž je spatřován čin jinak trestný, musí být spolehlivě prokázáno.⁹⁰ Po skončení prověřování vydá policejní orgán usnesení o odložení věci podle § 159a odst. 2 TrŘ z důvodů § 11 odst. 1 písm. d) TrŘ.

6.4.1. dozor nad zachováním zákonnosti v prověřování u dětí mladších patnácti let

Státní zástupce při výkonu dozoru ve věcech dětí mladších 15 let postupuje vždy s přihlédnutím k věku, zdravotnímu stavu, rozumové a mravní vyspělosti dětí, aby jejich další vývoj byl co nejméně ohrožen a aby projednávané činy a jejich příčiny i okolnosti, které je umožnily, byly náležitě objasněny a za jejich spáchání byla vyvozena odpovědnost.⁹¹ Dbá o to, aby jejich další vývoj byl co nejméně ohrožen a aby nedošlo k narušení jejich psychické a sociální rovnováhy.

Státní zástupce uplatňuje v průběhu prověřování ve věcech trestně neodpovědných dětí svá oprávnění podle ustanovení § 157 odst. 2 TrŘ a § 174 odst. 2 písm. c), e), f) TrŘ. S přihlédnutím k závažnosti a povaze trestní věci si zajišťuje přehled o stavu a výsledcích přípravného řízení, aby měl možnost účinně působit na jeho průběh a neprodleně odstraňovat zjištěné nedostatky. Státní zástupce pravidelně prověřuje stav přípravného řízení. Účastní se důležitých úkonů, popřípadě si o nich vyžádá protokoly, a svými pokyny usměrňuje průběh přípravného řízení a jeho zaměření tak, aby byly vytvořeny potřebné předpoklady pro náležitý výkon působnosti státního zastupitelství v řízení podle § 89 a násl. ZSM. Obdobně státní zástupce postupuje ve věcech trestně neodpovědných mladistvých (srov. § 5 odst. 2 ZSM).

⁹⁰ Srov. k tomu i § 92 odst. 1 ZSM, který v občanském soudním řízení kromě výslechu dítěte počítá i s jiným způsobem spolehlivého zjištění jeho protiprávního jednání, tedy zřejmě i s výsledky prověřování.

⁹¹ Srov. § 3 odst. 4 ZSM.

6.4.2. zvláštní povinnosti státního zástupce při výkonu dozoru nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení vůči mladistvému

Vznikne-li odůvodněná pochybnost, že mladistvý v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, státní zástupce přijme opatření, aby byl duševní stav mladistvého vyšetřen. Stejně postupuje, pokud se objeví pochybnost o možném výskytu duševní poruchy v době spáchání činu, pro kterou by mladistvý nemohl rozpoznat nebezpečnost svého činu pro společnost nebo ovládat své jednání (srov. § 5 odst. 2 ZSM a § 12 TZ).

Je-li třeba vyšetřit duševní stav mladistvého, přiberou se k tomu zásadně dva znalci z oboru zdravotnictví, z odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii. Obecná úprava v § 116 odst. 1 TrŘ se tu neuplatní. V odůvodněných případech, je-li to nezbytné k náležitému posouzení duševního stavu mladistvého, nechá státní zástupce zajistit, aby byl popřípadě přibrán i znalec z odvětví psychologie nebo sexuologie s odpovídající specializací.

Pokud při vyšetření duševního stavu mladistvého vyjde najevo, že nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, lze vůči němu použít obdobně postupů a opatření uplatňovaných podle § 89 a násl. ZSM u dětí mladších patnácti let. Pokud již bylo zahájeno trestní stíhání, státní zástupce ho na základě uvedených skutečností bezodkladně zastaví podle § 172 odst. 1 písm. d) TrŘ.

Státní zástupce při výkonu dozoru přezkoumává, zda policejní orgán důsledně plní svou povinnost spočívající v tom, aby mladistvý měl obhájce od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle zákona č. 218/2003 Sb. nebo provedeny úkony podle trestního řádu. To platí i pro úkony neodkladné a neopakovatelné, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce o něm zajistit (§ 42 odst. 2 ZSM). Vychází přitom z toho, že účast obhájce má v těchto případech význam zejména tehdy, bude-li proti mladistvému zahájeno trestní stíhání.⁹²

Státní zástupce při výkonu dozoru ve věcech proti mladistvým přezkoumává, zda mladistvý byl odpovídajícím způsobem poučen o svých právech

⁹² Srov. čl. 38 POP poř. č. 10/2003.

a byla mu poskytnuta plná možnost jejich uplatnění, i to, zda byl mladistvý ve vhodných případech poučen i o podmínkách odklonů v trestním řízení.⁹³

Ve věcech provinění mladistvých se státní zástupce při výkonu dozoru zaměřuje na posouzení, zda policejní orgány zacházely s mladistvými ohleduplně. Svou činnost organizuje tak, aby bylo možné ve všech vhodných případech využít přiměřená výchovná opatření a zvláštní způsoby řízení. Dbá také o to, aby již v přípravném řízení byly zjištěny poměry mladistvého v rozsahu podle § 55 ZSM. Je-li nezbytné pro další postup řízení a pro uložení nejvhodnějšího opatření zjistit podrobnější informace, uloží orgánu sociálně-právní ochrany dětí, aby byla vypracována písemná zpráva o osobních, rodinných a sociálních poměrech mladistvého a aktuální životní situaci mladistvého.

Zvláštních ustanovení o trestním řízení ve věcech mladistvých podle zákona č. 218/2003 Sb. se neužije v řízení o proviněních, která obviněný spáchal jednak před dovršením osmnáctého roku, jednak po jeho dovršení, jestliže trestní zákon na čin spáchaný po dovršení osmnáctého roku stanoví trest stejný nebo přísnější, nebo bylo-li zahájeno trestní stíhání až po dovršení devatenáctého roku mladistvého (§ 73 odst. 1 ZSM).

Dozor státního zástupce v prověřování u mladistvých

Vzhledem k tomu, že zákon o soudnictví ve věcech mládeže neobsahuje o dozorových pravomocích státního zástupce žádné zvláštní ustanovení, může státní zástupce v prověřování skutečností, které nasvědčují spáchání činu jinak trestného nebo provinění, používat svá oprávnění podle ustanovení § 157 odst. 2 TrŘ a § 174 odst. 2 písm. c), e) a f) TrŘ. U trestně neodpovědných mladistvých nebude z povahy věci možno použít ustanovení § 157 odst. 2 písm. c) TrŘ o dočasném odložení zahájení trestního stíhání.

Dozor státního zástupce ve vyšetřování u mladistvých

Ve fázi vyšetřování používá státní zástupce v dozoru oprávnění podle ustanovení § 157 odst. 2 TrŘ (kromě oprávnění uvedeného pod písm. c) a § 174 odst. 2 TrŘ). Státní zástupce při výkonu dozoru prověřuje, zda policejní orgán o zahájení trestního stíhání mladistvého bez zbytečného odkladu informoval též jeho zákonného zástupce, příslušný orgán sociálněprávní ochrany dětí a

⁹³ Srov. čl. 19 odst. 4 POP poř. č. 10/2003.

Probační a mediační službu. Zjistí-li pochybení, uloží policejnímu orgánu, aby splnil tuto zákonnou povinnost alespoň dodatečně. Pokud koná vyšetřování státní zástupce v rámci svého oprávnění v § 174 odst. 2 písm. c) TrŘ, plní tuto informační povinnost sám.

6.4.3. Dozor ve zkráceném přípravném řízení proti mladistvému

Zkrácené přípravné řízení lze konat za splnění pozitivních a při absenci negativních podmínek pro jeho konání⁹⁴ i proti mladistvému. Je však třeba dodržet také zvláštní postupy zakotvené v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže, které rozšiřují a specifikují negativní podmínky pro konání zkráceného přípravného řízení (srov. kap. 4.1. b). Jestliže by uplatnění těchto zvláštních postupů bránilo ve věcech, v nichž by jinak byly splněny podmínky skončení věci ve lhůtě uvedené v § 179b odst. 4 TrŘ, zkrácené přípravné řízení proti mladistvému nelze konat.

Zvláštní postupy podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže jsou:

- a) objasnění, zda je mladistvý za spáchané provinění trestně odpovědný (§ 5 ZSM), vyšetřením jeho duševního stavu (§ 58 ZSM a § 12 TZ) dvěma specialisty,
- b) v odůvodněných případech zjišťování podmínek účinné lítosti (§ 7 ZSM),
- c) možnost, že přichází v úvahu uložení některého výchovného opatření (§ 15 až § 19 ZSM), s výjimkou napomenutí s výstrahou, popřípadě i s přenecháním potrestání mladistvého zákonnému zástupci, škole nebo výchovnému zařízení (§ 20 ZSM),
- d) případné konání společného řízení proti mladistvému a dospělému,
- e) nezbytnost vypracování zprávy o osobních, rodinných a sociálních poměrech a aktuální životní situaci mladistvého (§ 56 ZSM), potřeba zjišťovat poměry mladistvého v rozsahu uvedeném v § 55 odst. 1 a 2 ZSM samo o sobě konání zkráceného přípravného řízení proti mladistvému bránit zpravidla nemusí,
- f) možnost uplatnění některého z odklonů

Tyto zvláštní postupy naplňují a specifikují zejména negativní podmínku, že konání zkráceného přípravného řízení brání skutečnost, že bude třeba provést důkaz nebo vykonat úkon takové povahy, pro kterou skončení zkráceného

⁹⁴ Srov. kapitola 6.3.1.

přípravného řízení ve lhůtě uvedené v § 179b odst. 4 zjevně nepřichází v úvahu.

Státní zástupce při výkonu dozoru ve zkráceném přípravném řízení proti mladistvému postupuje jako při dozoru ve zkráceném přípravném řízení proti jiným pachatelům (srov. kap. 4.1. d), s těmito odchylkami.

Výkonu dozoru věnuje zvýšenou pozornost, dbá přitom o to, aby policejní orgány zacházely s mladistvými ohleduplně (§ 59 ZSM). Vzhledem k zásadě, že svou činnost organizuje tak, aby bylo možné ve všech vhodných případech využít přiměřená výchovná opatření, nastane-li takový vhodný případ, zkrácené přípravné řízení nekoná. Z tohoto důvodu ihned po zjištění, že policejní orgán zamýšlí konat zkrácené přípravné řízení, přezkoumá dosud shromážděné spisové materiály.

Zvláštní pozornost věnuje prověření dodržování zásad, jakým způsobem mají být prováděny úkony ve zkráceném přípravném řízení vedeném proti mladistvému, jakož i to, jak má být s mladistvým i v tomto řízení jednáno policejním orgánem. O podání návrhu na potrestání mladistvého státní zástupce bez zbytečného odkladu vyrozumí i zákonného zástupce mladistvého.

O povinnosti státního zástupce k zabezpečení obhajoby mladistvého platí to, co bylo řečeno v pojednání o dozoru nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení vůči mladistvému. Otázce zajištění obhájce mladistvému se podrobně věnuje již vzpomenuté Vykl. poř. č. 9/2002 Sb. v. s.

6.4.4. k ostatním zvláštním případům přípravného řízení ve věcech mládeže

V řízení o jednání trestně neodpovědného mladistvého (nebo dítěte), v němž je spatřován čin jinak trestný, nelze konat zkrácené přípravné řízení. Má totiž všechny aspekty a důsledky řízení po zahájení trestního stíhání⁹⁵ a toto řízení by bylo v rozporu s trestním řádem, se zákonem o soudnictví ve věcech mládeže, občanským soudním řádem i Ústavou.

Mladistvý nebude zřejmě nikdy vyšetřován státním zástupcem podle § 161 odst. 3 TrŘ. Podle zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, se bezpečnostním sborem (kromě jiných) rozumí Policie ČR, BIS i ÚZSI. Předpokladem k přijetí do služebního poměru v těchto sborech je

⁹⁵ Srov. Vykl. poř. č. 9/2002 Sb. v. s.

také stáří nad 18 let a plná způsobilost k právním úkonům.⁹⁶ Případná teoretická výjimka by se snad mohla týkat situace, kdy by bylo nutné konat výjimečně společné přípravné řízení proti mladistvému a příslušníkovi. V praxi se takové společné řízení nekoná, resp. se předpokládá, že nikdy nebude naplněna podmínka naprosté nezbytnosti k jeho vedení.

Mladiství se dopouštějí i trestných činů, u kterých je v prvním stupni věcně příslušný krajský soud (§ 17 TrŘ). Zvláštní ustanovení oddílu třetího, hlavy desáté trestního řádu, jsou plně aplikovatelná. Další zvláštnost řízení daná jen tím, že obviněný je mladistvý, však nemá na možnost výslechu svědků ve vyšetřování ve věcech, u kterých je v prvním stupni věcně příslušný krajský soud, vliv. O dozoru tedy platí plně to, co již bylo řečeno v kapitole 6.3.2.

6.4.5. příslušnost státních zástupců k dozoru nad přípravným řízením zkráceným přípravným řízením ve věcech mládeže

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže upravuje v § 37 ZSM z orgánů činných podle tohoto zákona (srov. § 2 písm. f) ZSM) pouze místní příslušnost soudu pro mládež a to rozdílně od obecné příslušnosti v § 18 TrŘ. Zákonodárce ostatní orgány nezaslouženě opomněl a založil tak problém určení jejich místní příslušnosti. Tyto orgány ponechal před dilematem, zda zůstat u příslušnosti určené podle obecné místní příslušnosti soudu v § 18 TrŘ, nebo se v těchto věcech přimknout k místní příslušnosti soudu pro mládež. Podle § 37 ZSM koná řízení soud pro mládež, v jehož obvodu mladistvý bydlí, a nemá-li stálé bydliště, soud, v jehož obvodu se zdržuje nebo pracuje. Nelze-li žádné takové místo zjistit, nebo jsou-li mimo území České republiky, koná řízení soud pro mládež, v jehož obvodu bylo provinění spácháno; jestliže nelze místo činu zjistit, koná řízení soud pro mládež, v jehož obvodu čin vyšel najevo.

Z diskutovaných přístupů k řešení příslušnosti státního zastupitelství převážil ten, který se opíral o ustanovení § 7 odst. 2 ZSZ a z něho plynoucí závěr, že tato příslušnost odpovídá příslušnosti soudů, včetně věcné.⁹⁷ Toto řešení potom převzal POP poř. č. 10/2003 do čl. 3 odst. 2.

Úprava v čl. 3 odst. 3 POP poř. č. 10/2003 reaguje na skutečnost, že

⁹⁶ Srov. § 13/1 písm. b) a f) zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů.

⁹⁷ Srov. Růžička, M. In Zezulová, J. -Růžička, M. Aktuální problémy zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Státní zastupitelství, 2005, č. 9, str. 15.

přípravné řízení je vedeno proti mladistvému, který se v době spáchání provinění nebo v době, kdy se proti němu řízení vede, nalézá ve výchovném zařízení. Jde-li o pobyt v takovém výchovném zařízení, který není pouze dočasný a svou povahou se bezprostředně blíží stálému bydlišti, dozor nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení trestním vykonává státní zástupce přidělený ke státnímu zastupitelství, v jehož obvodu se nachází výchovné zařízení. To platí i za předpokladu, že mladistvý je přihlášen k trvalému pobytu na jiném místě. Tento způsob určení místní příslušnosti státního zástupce k doзору se vztahuje i na případy, kdy mladistvý z výchovného zařízení uvedeného ve větě první uprchl.

Dojde-li v průběhu přípravného řízení ke změně skutečnosti, podle které byla určena místní příslušnost, příslušnost státního zástupce k doзору se nemění. Nejblíže vyšší státní zastupitelství je oprávněno rozhodnout o odnětí a přikázání věci.

6.5. meritorní rozhodnutí státního zástupce v přípravném řízení

Pro postavení státního zástupce v přípravném řízení jako pána sporu je charakteristický nejen výkon dozoru, ale i výlučné oprávnění přijímat závažná rozhodnutí po skončení vyšetřování.

Všechna tato meritorní rozhodnutí vytvářejí překážku věci pravomocně rozhodnuté a věc již nemůže být předmětem projednání v jiném procesu. Po nabytí právní moci jsou nezměnitelná a závazná a jejich změna je možná pouze postupem mimořádných opravných prostředků.⁹⁸

V přípravném řízení rozhoduje státní zástupce meritorně o postoupení věci jinému orgánu, zastavení trestního stíhání, podmíněném zastavení trestního stíhání a schválení narovnání.

a) postoupení věci jinému orgánu

O postoupení věci jinému orgánu hovoří § 171 TrŘ. Postoupit věc jinému orgánu lze pouze tehdy, jestliže výsledky přípravného řízení ukazují, že nejde o trestný čin, že však jde o skutek, který by mohl být jiným příslušným orgánem

⁹⁸ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání, C.H.Beck, Praha 2003, str. 610

posouzen jako přešůpek, jiný správní delikt nebo kárné provinění. Toto ustanovení upřesňuje judikatura. Z ní lze dovédit, že postoupit lze do té míry objasněnou věc, aby bylo zřejmé, že skutek není trestným činem, nýbrž přešůpkem, jiným správním deliktem nebo kárným proviněním.⁹⁹ Přitom nemusí (a ani nemohou) určovat přesnou právní kvalifikaci skutku.

Proti usnesení o postoupení věci může obviněný, a je-li znám, též poškozěný, podat stížnost, jež má odkladný účinek (§ 171 odst. 2 TrŘ).

b) zastavení trestního stíhání

Pro zastavení trestního stíhání uvádí trestní řád důvody, u nichž státní zástupce zastaví trestní stíhání obligatorně, a podmínky, při jejichž naplnění trestní stíhání zastavit může. První skupinu tvoří případy, kdy státní zástupce zastaví trestní stíhání vždy:

- je-li nepochybné, že se nestal skutek, pro který se trestní stíhání vede,
- není-li tento skutek trestným činem a není důvod k postoupení věci,
- není-li prokázáno, že skutek spáchal obviněný,
- je - li trestní stíhání nepřipustné (§ 11 odst. 1 TrŘ),
- nebyl - li obviněný v době činu pro nepřičetnost trestně odpovědný, nebo
- zanikla-li trestnost činu.

Naproti tomu stanoví případy, kdy státní zástupce může, ale nemusí trestní stíhání zastavit:

- je-li trest, k němuž může trestní stíhání vést, zcela bez významu vedle trestu, který pro jiný čin byl obviněnému již uložen nebo který ho podle očekávání postihne
- bylo-li o skutku obviněného již rozhodnuto jiným orgánem, kárně, kázeňsky
- jestliže vzhledem k významu chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobu provedení činu a jeho následku, nebo okolnostem, za nichž byl čin spáchán, a vzhledem k chování obviněného po spáchání činu je zřejmé, že účelu trestního řízení bylo dosaženo.

Proti takovému usnesení může obviněný, a je-li znám, též poškozěný, podat stížnost, jež má odkladný účinek.

Státní zástupce může postupovat podle § 172 odst.2 TrŘ, jen pokud není

⁹⁹ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání, C.H.Beck, Praha 2003, str. 611

naplněn některý z důvodů pro obligatorní zastavení trestního stíhání. Trestní stíhání lze zastavit jen pro skutek, pro který se trestní stíhání vede. Není možné zastavit jen pro část skutku, což je významné především u jednočinného souběhu více trestných činů. Usnesení o zastavení trestního stíhání lze napadnout jen mimořádnými opravnými prostředky. Výjimka je stanovena v odstavci čtvrtém, citovaného ustanovení, kdy se v trestním stíhání, které bylo zastaveno z některého důvodu uvedeného v odstavci 2 § 172 TrŘ pokračuje, prohlásí-li obviněný do tří dnů od doby, kdy mu bylo usnesení o zastavení trestního stíhání oznámeno, že na projednání věci trvá.

Na tomto místě je ještě třeba připomenout již zmiňované oprávnění Nejvyššího státního zástupce, který může do dvou měsíců od právní moci rušit nezákonná usnesení nižších státních zástupců o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci.

c) odklony

Instituty podmíněného zastavení trestního stíhání a schválení narovnání představují v českém trestním právu procesním tzv. odklony (společně ještě s trestním příkazem). Účelem odklonů je především rychlejší a efektivnější vyřízení k tomu vhodných věcí, které nevyžadují z hlediska účelu trestního řízení projednání věci před soudem v hlavním líčení. líčení.¹⁰⁰ Oba výše zmíněné typy mají navíc vést k usmíření mezi pachatelem a obětí trestného činu včetně odčinění škodlivých následků trestného činu. V Přípravném řízení rozhoduje o podmíněném zastavení trestního stíhání a o schválení narovnání výlučně státní zástupce.

1. podmíněně zastavení trestního stíhání

Striktní podmínky, jejichž splnění umožňuje podmíněně zastavit trestní stíhání, jsou uvedeny v § 307 a 308 TrŘ. Trestní stíhání může se souhlasem obviněného státní zástupce v přípravném řízení podmíněně zastavit, je-li řízení vedeno o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, jestliže se obviněný k činu doznal, nahradil škodu, pokud byla činem způsobena nebo s poškozeným o její náhradě uzavřel dohodu, anebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě, a vzhledem k osobě

¹⁰⁰ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání, C.H.Beck, Praha 2003, str. 756

obviněného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující. Státní zástupce stanoví zkušební dobu na šest měsíců až dva roky. Obviněnému, který uzavřel s poškozeným dohodu o způsobu náhrady škody, se v rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání uloží, aby škodu v průběhu zkušební doby nahradil a zároveň mu lze též uložit, aby ve zkušební době dodržoval přiměřená omezení a povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život. Proti rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání může obviněný a poškozený podat stížnost, jež má odkladný účinek. Právní mocí rozhodnutí o tom, že obviněný se osvědčil, nebo uplynutím jednoho roku od konce zkušební doby, aniž bylo učiněno rozhodnutí o tom, že se obviněný osvědčil, nastávají účinky zastavení trestního stíhání a vzniká tak překážka věci pravomocně rozhodnuté. Rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání má povahu usnesení.

2. narovnání

Druhým z odklonů je narovnání. Jedná se o dohodu mezi obviněným a poškozeným, kterou je třeba schválit. V přípravném řízení přísluší schválit narovnání výhradně státnímu zástupci. Shodně s úpravou podmíněného zastavení trestního stíhání vyžaduje trestní řád také pro narovnání splnění taxativně daných podmínek, jimiž jsou:

- řízení se vede o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let,
- je dán souhlas obviněného a poškozeného (k tomu musí být také státním zástupcem vyslechnuti ve smyslu § 310 TrŘ),
- obviněný prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho prohlášení bylo učiněno svobodně, vážně a určitě,
- uhradí poškozenému škodu způsobenou trestným činem nebo učiní potřebné úkony k její úhradě, případně jinak odčiní újmu vzniklou trestným činem, a
- složí na účet soudu nebo v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům, a tato částka není zřejmě nepřiměřená závažnosti trestného činu (z této částky musí obviněný určit nejméně 50 % státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti),
- státní zástupce považuje takový způsob vyřízení věci za dostačující vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného činu, k míře, jakou byl trestným činem dotčen

veřejný zájem, k osobě obviněného a jeho osobním a majetkovým poměrům.

Podle J. Jelínka je ještě nutné doplnit, že: „Rozhodnutí o schválení narovnání v sobě také zahrnuje výrok o zastavení trestního stíhání pro skutek, jehož se narovnání týká.“¹⁰¹

Proti rozhodnutí podle odstavce 1 může obviněný, poškozený a v řízení před soudem i státní zástupce podat stížnost, jež má odkladný účinek.

6.6. obžaloba

Obžaloba není meritorním rozhodím Představuje tzv. rozhodnutí svého druhu, kterým přípravné řízení končí, neukončuje však trestní řízení. Naopak je nezbytným předpokladem pro zahájení následujícího řízení před soudem, který je po jejím podání povinen ex officio ve věci dále jednat a rozhodnout.¹⁰²

Podání obžaloby u soudu je jedním z projevů obžalovací zásady (§ 2 odst. 8 TrŘ).¹⁰³ Trestní stíhání před soudy je tak možné jen na základě obžaloby (nebo návrhu na potrestání), kterou podává výhradně státní zástupce. Ze zásady legality plyne, že státní zástupce je nejen oprávněn obžalobu podat, nýbrž i povinen tak učinit, jsou-li pro to zákonné důvody. Obžalobu podává u věcně a místně příslušného soudu. Také zastupovat obžalobu v řízení před soudem může pouze státní zástupce, čímž naplní svou specifickou funkci veřejného žalobce.

Státní zástupce podá obžalobu, jestliže výsledky vyšetřování dostatečně odůvodňují postavení obviněného před soud, a připojí k ní spisy a jejich přílohy. O podání obžaloby vyrozumí obviněného, obhájce a poškozeného, pokud jsou jeho pobyt nebo sídlo známé. Obžaloba může být podána jen pro skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání. Mínil-li státní zástupce tento skutek posuzovat jako jiný trestný čin, než jak ho posuzoval policejní orgán, upozorní na to před podáním obžaloby obviněného a jeho obhájce a zjistí, zda navrhují se zřetelem na zamýšlenou změnu vyšetřování doplnit. Pokud by státní zástupce po prostudování spisu nabyt podezření, že se obviněný dopustil ještě dalšího skutku, musí věc vrátit policejnímu orgánu k novému sdělení obvinění a k doplnění a skončení vyšetřování, popř. může tyto úkony provést sám.¹⁰⁴

§ 177 TrŘ určuje obsahovou stránku obžaloby. V obžalobě musí být uvedeno zejména označení státního zástupce, přesná identifikace obviněného, přesné označení

¹⁰¹ Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní, 3. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2003, str.550

¹⁰² Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání, C.H.Beck, Praha 2003, str. 610

¹⁰³ Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní, 3. vydání, Eurolex Bohemia, Praha 2003, str. 379

⁹⁷ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání, C.H.Beck, Praha 2003, str. 616

skutku, pro který je obviněný stíhán tak, aby nemohl být zaměněn za skutek jiný (soud může rozhodovat jen o skutku, který je uveden v žalobním návrhu - § 220 odst. 1 TrŘ), právní kvalifikace skutku (k tomu srov. znění § 220 odst. 3 TrŘ, dle kterého právním posouzením skutku v obžalobě není soud vázán), odůvodnění po stránce skutkové i právní a návrh na provedení důkazů v hlavním líčení. Součástí obžaloby může být i návrh na uložení ochranného léčení nebo ochranné výchovy anebo zabránění věci (§ 178 odst.1 TrŘ).

Výjimku z obecné příslušnosti státního zástupce k podání obžaloby (§ 7 odst. 2 ZSZ) upravuje kromě zákona o státním zastupitelství i § 179 odst. 1 TrŘ, který stanoví pro podání obžaloby a k jejímu zastupování před soudem příslušnost státního zástupce vyššího státního zastupitelství, než které u soudu působí, pokud vykonával dozor nad zachováním zákonnosti v přípravném řízení a věc nepředal nižšímu státnímu zastupitelství.

Státní zástupce může vzít obžalobu zpět až do doby, než se soud prvního stupně odebere k závěrečné poradě (§ 182 TrŘ, např. v případech, kdy se objeví nové skutkové okolnosti). Před zahájením hlavního líčení může vzít obžalobu zpět kdykoli, po zahájení hlavního líčení tak může učinit jen tehdy, pokud obžalovaný netrvá na jeho pokračování. Zpětvzetím obžaloby se věc vrací do přípravného řízení a pak může státní zástupce sám nebo s pomocí policejního orgánu pokračovat ve vyšetřování, popřípadě trestní stíhání zastavit, přerušit a také podat novou obžalobu, ať již v původní podobě nebo upravenou. Toto dispoziční právo je však omezeno tím, že státní zástupce nemůže již podanou obžalobu rozšířit o nový skutek. Pokud ale ukazují výsledky hlavního líčení, že se obžalovaný dopustil ještě dalšího skutku, který je trestným činem, a státní zástupce o vrácení věci vzhledem k potřebě společného projednání požádá, soud vrátí věc státnímu zástupci k došetření.

7. Dohled nad postupem státního zastupitelství v trestních věcech

Dohled je průběžná činnost státního zástupce, která vychází z pozorování a analýzy činnosti jiného státního zástupce a vyústí ve vydání dvou typů rozhodnutí. První typ směřuje do budoucna a zakládá pravidla pro postup státního zástupce v určité věci. Druhý typ reaguje na činnost, která nebyla v souladu se zákonem a slouží k její nápravě.

Dohled má tedy čtyři složky a zároveň i funkce. Jeho základem jsou složky **pozorovací** a **analytická**, které se uplatní vždy. Tyto složky mohou představovat jakýsi „latentní“ dohled, který sám o sobě nemá vnější následky. K těmto dvěma přistupují další složky, které jsou projevem jejich konstruktivního (kreativního) využití a představují vnější funkce dozoru: funkce **metodická** a **kontrolní**.

Vnitřní funkce dohledu mohou probíhat buď současně, nebo následně po činnosti, která je předmětem dohledu. Funkce vnější se rozcházejí. **Metodická činnost** směřuje vždy do budoucna, jejím cílem je sjednocení, zjednodušení, urychlení a celkové zlepšení činnosti subjektů, nad kterými byl dohled vykonán. Uplatněním funkce kontrolní je **nápravná činnost** státního zástupce příslušného k dohledu. Výsledkem dohledu má být přijetí efektivního opatření k nápravě zjištěných nedostatků. Kontroly postupu státního zastupitelství mohou být předběžné, průběžné i následné. Metodická a nápravná činnost se vzájemně nevyklučují, v některých případech může z provedení činnosti nápravné vzejít impuls k té metodické.

Výkon dohledu má subsidiární povahu. Nemůže jim být nahrazen instanční postup tam, kde je pro přezkoumání rozhodnutí nižšího státního zastupitelství předepsán. V případě zásahu do konkrétní věci se tak může dít jedině v mezích a způsobem, který zákon připouští. Dohled nedává dohledovému státnímu zástupci prostor, aby zasahoval do meritu věci. Směřuje pouze k tomu, aby dozorový státní zástupce vykonával svou pravomoc i působnost způsobem, který stanoví zákon.¹⁰⁵

Dohled je vnitřně nestejnorodý v subjektu, který ho vykonává, v prostředcích, které používá i v cíli, ke kterému směřuje. Působí buď na postup jednotlivého státního zástupce nebo na činnost státního zastupitelství jako celku.

¹⁰⁵ Srov. Vykl. poř. č. 1/2002 Sb. v. s. 46

Nejblíže vyšší státní zastupitelství vykonávají dohled nad postupem nižších státních zastupitelství ve svém obvodu při výkonu dozoru nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení trestním a trestním stíhání a při účasti v řízení před soudem. Tento typ dohledu se označuje jako vnější. **Vedoucí státní zástupce** je oprávněn k výkonu dohledu vnitřního, tedy nad postupem státních zástupců působících u státního zastupitelství, v jehož čele stojí.

Institut dohledu je upraven v zákoně o státním zastupitelství (§ 12c až 12f), ve vyhlášce č. 24/1993 Sb. (JŘSZ) v § 1 a 2 a interně ve čl. 7 a 8 POP poř. č. 12/2003.

Smyslem dohledu je napravovat nedostatky v postupu a rozhodování státního zastupitelství ve věci.¹⁰⁶ Postup státního zástupce musí být v souladu se zákonem¹⁰⁷, účinný, rychlý a nestranný. Účelem dohledu je zajistit kontrolu toho, zda státní zástupci realizují svou zákonnou pravomoc a tím hájí veřejný zájem. V rámci výkonu dohledu není možno zrušit žádná meritorní rozhodnutí podle trestního řádu.

7.1. vnitřní dohled

Vedoucí státní zástupce je oprávněn vykonávat dohled nad postupem státních zástupců působících u státního zastupitelství, v jejichž čele stojí, a dávat jim pokyny k postupu při vyřizování věcí v příslušnosti tohoto státního zastupitelství. Postup státních zástupců mohou ovšem sjednocovat i pokyny vztahujícími se na více věcí určitého druhu. Výkonem těchto oprávnění, či některých z nich, mohou vedoucí státní zástupci pověřit jiného státního zástupce (§ 12e odst. 1 ZSZ). Obsah a rozsah takového pověření bude zpravidla vyplývat z organizačního řádu státního zastupitelství. Státní zástupce není vázán pokynem vedoucího státního zástupce k postupu před soudem, pokud při projednávání věci dojde ke změně důkazní situace.

¹⁰⁶ Růžička, M. in Šámal, P. a kol. Přípravné řízení trestní, 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 2003, s. 568.

¹⁰⁷ Výkon dohledu se podle § 1 odst. 1 JŘSZ zaměřuje zejména na dodržování a aplikaci právních předpisů v působnosti státního zastupitelství a v činnosti státních zástupců, dodržování pokynů vyššího státního zastupitelství a vedoucích státních zástupců a na plnění pokynů obecné povahy nejvyššího státního zástupce.

7.2. vnější dohled

Ustanovení § 1 odst. 2 JŘSZ upravuje **prostředky výkonu vnějšího dohledu**:

V rámci vnějšího dohledu je vyšší státní zastupitelství, v rozsahu stanoveném zákonem o státním zastupitelství, zejména oprávněno:

- a) vyžadovat zvláštní zprávy o postupu státních zástupců při výkonu působnosti státního zastupitelství,
- b) vyžadovat informace v jednotlivých věcech vyřizovaných nižším státním zastupitelstvím,
- c) přezkoumat kteroukoli věc vyřízenou nižším státním zastupitelstvím a za tímto účelem vyžádat od nižšího státního zastupitelství předložení všech písemností, jež byly podkladem pro vyřízení takové věci, jakož i příslušná vyjádření a stanoviska, nestanoví-li zvláštní předpis pro přezkoumání takové věci závazným způsobem jiný postup,
- d) provádět u nižšího státního zastupitelství prověrky jednotlivých věcí, prověrky na určitých úsecích činnosti nižšího státního zastupitelství nebo celkové prověrky činnosti nižšího státního zastupitelství,
- e) dávat nižšímu státnímu zastupitelství pokyny (podle § 12d odst. 1 ZSZ) ve věcech, k jejichž vyřízení je nižší státní zastupitelství příslušné, a v zákonem stanovených případech věc tomuto nižšímu státnímu zastupitelství odejmout a vyřídit ji samo.

Nejvýznamnějším, byť výjimečným, prostředkem dohledu jsou pokyny podle § 12d odst. 1 ZSZ. Novela zákona o státním zastupitelství zavedla pokyny vztahující se na věci určitého druhu. Těmito pokyny je vyšší státní zastupitelství oprávněno sjednocovat postup nejbližší nižších státních zastupitelství týkající se věcí určitého druhu. Přes dva stupně nelze dohled vykonávat. Pokyn vztahující se na věci určitého druhu (§ 12e odst. 1 ZSZ) je interní normativní instrukce, která má metodickou povahu.

Na rozdíl od trestního řádu neupravuje zákon o státním zastupitelství institut „předběžného souhlasu“. Podle názoru oficiálně prezentovaného ve výkladovém stanovisku poř. č. 9/2005 Sb. v. s. tedy předběžný souhlas nejbližší vyššího státního zastupitelství k postupu bezprostředně nižšího státního zastupitelství (dále jen „předchozí souhlas“) nelze zařadit mezi prostředky

vnějšího dohledu s určitými právními následky. Takovýmto prostředkem má být pouze pokyn podle § 12d odst. 1 ZSZ.

Předchozí souhlas je faktické opatření, kterým vyšší státní zastupitelství ovlivní postup toho nižšího, ač není jako prostředek výkonu dohledu upraveno. Pokud by splňovalo formální podmínky kladené na předchozí souhlas státního zástupce policejnímu orgánu, mělo by mít obdobné účinky, tedy vyloučení státního zastupitelství, které tento předběžný souhlas vydalo, z dohledu v této věci.

Odmítnutí splnění pokynu je institut zavedený v § 12d odst. 2 ZSZ. Nižšímu státnímu zastupitelství umožňuje, aby se bránilo před pokynem, který je v konkrétní věci v rozporu se zákonem. Odmítne-li nejbližší nižší státní zastupitelství takový pokyn splnit, písemně sdělí důvody odmítnutí nejbližší vyššímu státnímu zastupitelství. Po doručení odmítnutí věc přezkoumá vyšší státní zastupitelství z hlediska, zda byl pokyn v rozporu se zákonem. Pokud zaujme postoj, že pokyn je v pořádku, a neuplatní jiný postup, může nižšímu státnímu zastupitelství věc odejmout.

Odnětí věci provede usnesením, proti kterému není stížnost přípustná. K odejmutí věci přistoupí i tehdy, pokud je nejbližší nižší státní zastupitelství nečinné nebo se v jeho postupu vyskytují neodůvodněné průtahy. Po odnětí a následné atrakci věci ji může vyšší státní zastupitelství vyřizovat samo, bude tedy oprávněno provádět úkony v meritu věci.

Jen výjimečně je možné, aby došlo k odnětí a atrakci dvakrát v téže věci po sobě. Vyšší státní zastupitelství však může požádat nižší státní zastupitelství, nad nímž vykonává dohled, aby vykonalo dohled nad činností jemu nižšího státního zastupitelství, a je oprávněno vydat pokyn k výkonu dohledu v konkrétní věci. Pokud tento pokyn není v rozporu se zákonem, nižší státní zastupitelství jej nemůže odmítnout.¹⁰⁸

7.3 zvláštní oprávnění nejvyššího státního zástupce

Nejvyšší státní zástupce disponuje dvěma zvláštními kontrolními oprávněními, které **stojí mimo dohled** a používají jiných metod a prostředků, než

¹⁰⁸ Srov. Růžička, M. in Šámal, P. a kol. Přípravné řízení trestní, 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 2003, s. 565 – 567.

keré jsou pro dohled stanoveny. Jedná se o oprávnění nařídít kontrolu skončených věcí podle § 12 odst. 3 zákona ZSZ a oprávnění do tří měsíců od právní moci rušit nezákonná usnesení nižších státních zástupců o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci podle § 174a TrŘ. Oprávnění podle § 174a TrŘ je k tomu v § 12 odst. 3 ZSZ speciální a tím, že poskytuje nejvyššímu státnímu zástupci i zrušovací pravomoc se od něj zásadně odlišuje. Ustanovení § 174a TrŘ, upravuje mimořádné kasační oprávnění nejvyššího státního zástupce umožňující rušit nezákonná usnesení nižších státních zástupců o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci a do trestního řádu bylo vloženo novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb..

7.3.1. oprávnění nejvyššího státního zástupce nařídít kontrolu skončených věcí

Zákon o státním zastupitelství rozlišuje vnitřní dohled, vnější dohled a specifickou kontrolní činnost podle § 12 odst. 3 ZSZ. Toto oprávnění je koncipováno jako mimořádné a fakultativní. Představuje výjimečnou formu kontroly, kterou není možno považovat za formu dohledu, a uplatňuje se pouze na základě rozhodnutí nejvyššího státního zástupce.

Smyslem úpravy je vytvořit účinný kontrolní mechanismus, který zamezí uplatňování místních vlivů v postupu nejnižších stupňů soustavy státního zastupitelství a povede k tomu, že dohled vykonávaný pouze ve vztahu nejbližší vyššího a bezprostředně nižšího státního zastupitelství bude doplněn další úrovní kontroly, která umožní napravit případná pochybení v postupu státních zastupitelství dvou nejnižších stupňů.¹⁰⁹ Oprávnění nařídít kontrolu skončených věcí umožňuje zejména řešit dříve téměř bezvýchodné situace, kdy státní zastupitelství, které vykonávalo dohled, i to, nad nímž byl dohled vykonáván, rozhodly shodně nesprávně.

Provedení kontroly skončených věcí může nejvyšší státní zástupce nařídít Nejvyššímu nebo jinému státnímu zastupitelství. Za skončenou věc se považuje ta, která byla v řízení vyřízena s konečnou platností, tedy ji nelze napadnout řádným opravným prostředkem, anebo v ní byl zcela ukončen výkon působnosti státního zastupitelství. Jedná se hlavně o rozhodnutí státního zástupce o odložení věci

¹⁰⁹ Srov. Vykl. Poř. č. 2/2003 Sb. v. s.

podle § 159a TrŘ.

Kontrola podle § 12 odst. 3 ZSZ plní funkci nápravnou ve vztahu ke skončeným věcem, u nichž byla zjištěna nezákonnost postupu státního zástupce mající za důsledek nezákonnost samotného rozhodnutí a v nichž by již podle ustanovení o dohledu nebylo možno nápravu zajistit. Nejvyšší státní zástupce nebo státní zastupitelství jím pověřené k výkonu kontroly mohou opatřením uložit nižšímu státnímu zastupitelství určitý postup, nebo vyslovit závazný právní názor na postup ve věci, kterým je nižší státní zastupitelství vázáno. Jelikož se nejedná o opatření podle § 12d odst. 1 nebo § 12e odst. 1 ZSZ, nemůže nižší státní zastupitelství pokyn odmítnout. Opatření podle § 12 odst. 3 ZSZ může mít i podobu doporučení k určitému postupu.

7.3.2. mimořádné kasační oprávnění nejvyššího státního zástupce

Na základě § 174a TrŘ může nejvyšší státní zástupce do tří měsíců od právní moci rušit nezákonná usnesení nižších státních zástupců o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci. Rozhodnutím o zastavení trestního stíhání ve smyslu § 174a TrŘ nejsou rozhodnutí státních zástupců vydaná v souvislosti s rozhodnutími o tzv. Odklonu v trestním řízení, která v sobě vždy zahrnují též rozhodnutí o zastavení trestního stíhání.

Mimořádné kasační oprávnění podle § 174a TrŘ představuje nástroj kontroly postupu státních zástupců a zákonnosti výše zmíněných meritorních rozhodnutí, která z tohoto postupu vzešla. Zároveň představuje prostředek sjednocování aplikační praxe nižších stupňů státního zastupitelství. Reaguje také na zásadní skutečnost, že při výkonu dohledu nelze rušit žádná meritorní rozhodnutí podle trestního řádu a proti rozhodnutím podle § 171 a 172 TrŘ není přípustné ani dovolání.

Rozhodnutí o postoupení věci a o zastavení trestního stíhání doručí státní zástupce státního zastupitelství, u něhož nabylo právní moci, bezodkladně Nejvyššímu státnímu zastupitelství. Podle „přechodného“ ustanovení čl. 9 odst. 1 POP poř. č. 8/2001, které bylo zatím každoročně prodlouženo,¹¹⁰ vykoná nejbližší vyšší státní zastupitelství příslušné k výkonu dohledu v těchto věcech dohled vždy. Zjistí-li státní zastupitelství při výkonu dohledu, že nižší státní

¹¹⁰ Naposledy POP poř. č. 5/2005 do 31.12.2006.

zastupitelství vydalo pravomocné usnesení o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci, které odporuje zákonu, neprodleně o tom vyrozumí Nejvyšší státní zastupitelství. Ve stanovisku k věci uvede, v čem spatřuje rozpor se zákonem.

Pokud nejvyšší státní zástupce zjistí, že rozhodnutí o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci je nezákonné, je povinen ho zrušit. V řízení pokračuje státní zástupce, který ve věci rozhodoval v prvním stupni. Přitom je vázán právním názorem, jenž vyslovil ve svém rozhodnutí nejvyšší státní zástupce, a je povinen provést jím nařízené úkony a doplnění.

8. Stručný srovnávací pohled na postavení veřejného žalobce v přípravném řízení ve vybraných evropských státech

Není bez zajímavosti odhlédnout od české úpravy k úpravě ve vybraných státech Evropy. Z důvodu společné státní historie a rozdílného porevolučního řešení jsem vybrala Slovenskou republiku, dále našeho západního souseda Německo a nakonec se budu věnovat úpravě v Anglii, zemi patřící do odlišného anglosaského systému práva.

a) Slovenská republika

Na rozdíl od České republiky, která se rozhodla socialistickou úpravu zcela zrušit a nahradit ji novou, vydalo se Slovensko cestou ne tak zásadních a uváženějších změn při zachování stávající prokuratury. Systém novodobé prokuratury je vystavěn na principech hierarchie a monokracie, ústavou zakotvený jako orgán ochrany práva.¹¹¹ I přes rozdílný způsob vývoje je však slovenská úprava v mnoha ohledech podobná české. J. Fenyk k pozici prokurátora uvádí následující: „Veřejný žalobce vede trestní stíhání proti osobám podezřelým ze spáchání trestného činu a vykonává dozor nad zákonností přípravného řízení.¹¹² Aby byl schopen tuto vedoucí úlohu vykonávat, je nadán téměř shodnými oprávněními jako jeho český kolega, může tedy např. vydávat policejnímu orgánu závazné pokyny, účastnit se jednotlivých úkonů apod.

b) Spolková republika Německo

Německá úprava vychází ze zákoníků 19. století, které se nechaly inspirovat jako ve většině západoevropských států francouzským modelem trestního procesu. Organizační struktura orgánů (hierarchický a monokratický systém) veřejné žaloby kopíruje federalistické uspořádání tohoto státu a to je důvodem i odlišných vnitřních vztahů v rámci celé struktury. Německý veřejný žalobce (Staatsanwalt) je posunut do pozice orgánu právní ochrany.

¹¹¹ Fenyk, J. Veřejná žaloba, díl I. – Historie, současnost a možný vývoj veřejné žaloby, Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, Praha 2001, str.73

¹¹² tamtéž, str. 74

I zde lze vysledovat podobné rysy s úpravou českou, avšak nesmíme zapomínat, že se německý veřejný žalobce může pohybovat pouze v oblasti trestního práva. Státní zástupce je pánem přípravného řízení a přísluší mu tedy rozhodovat o zahájení a skončení přípravného řízení.¹¹³ Veřejný žalobce má vůči policejnímu orgánu, který provádí vyšetřování a jemu předcházející předběžné šetření, nařizovací pravomoc. Pokud se rozhodne sám provést celé vyšetřování, neasistují mu policejní orgány, nýbrž jemu podřízení zaměstnanci přidělení k jednotlivým úřadům veřejné žaloby. Pokud má být prováděn úkon, kterým je zasahováno do základních lidských práv, je k jeho nařízení v přípravném řízení oprávněn pouze tzv. soudce přípravného řízení. Stejně tak, má-li mít důkaz opatřený v přípravném řízení procesní hodnotu, musí tento provést již zmíněný soudce jako tzv. soudcovský vyšetřovací úkon.

c) Anglie

Zmíněná země Spojeného království se vzhledem ke zcela odlišnému systému práva vyznačuje i rozdílnou úpravou postavení veřejného žalobce v trestním řízení, kterou vedle pozitivního práva spoluvytváří i soudní precedenty. Úřad veřejné žaloby zde nezastává jen Královská služba veřejné žaloby, nýbrž paralelně i celá řada dalších specializovaných orgánů, mezi kterými lze jmenovat např. Úřad pro vyšetřování závažných podvodných jednání nebo orgány místní samosprávy.

K nejnápadnějším odchylkám se bezesporu řadí oslabení monopolu státu k trestnímu stíhání institutem soukromé žaloby, která nemá v kontinentální Evropě obdoby. Další zvláštnosti se týkají nezávislého vztahu policejních orgánů a orgánů veřejné žaloby, kdy je jejich působnost právně přísně oddělena, veřejný žalobce nekontroluje postup při výkonu funkcí policejního orgánu a spolupráce je tak ponechána pouze na praxi. K tomu J. Fenyk dodává: „Na druhé straně řada policejních složek má vlastní vyšetřovací a některá žalobní oprávnění, včetně práva podat a zastupovat trestní žalobu.“¹¹⁴ Policie také společně se soudcem rozhoduje o použití donucovacích prostředků. Odpovědnost za vyšetřování

¹¹³ Fenyk, J. Veřejná žaloba, díl I. – Historie, současnost a možný vývoj veřejné žaloby, Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, Praha 2001, str.56

¹¹⁴ tamtéž, str. 92

z tohoto důvodu plně dopadá na policejní složky. Veřejný žalobce v našem pojetí se tak dostává ke slovu až v okamžiku, kdy bylo vyšetřování skončeno a policie mu předala konkrétní návrh. Trestní řízení ovládá zásada oportunity, kterou představuje diskreční pravomoc svěřená nejen veřejnému žalobci, ale také policii. K podání obžaloby je třeba shromáždit dostatek důkazů odůvodňujících postavení obviněného před soud a dále musí být dán veřejný zájem.¹¹⁵

¹¹⁵ tamtéž, str. 94

Z á v ě r

V závěru této rigorózní práce bych chtěla učinit stručný exkurz co do možného zhodnocení platné úpravy a upozornit na problematické oblasti, které v praxi činí nemalé obtíže.

Do úpravy dozoru v přípravném řízení (a ne jen tam) zasáhla nejvýrazněji novela trestního řádu č. 265/2001 Sb., blížící se svou povahou spíše rekodifikaci. Tuto novelizaci si vyžádaly nejen toliko diskutované a kritizované průtahy v trestním řízení, ale i tlak ze strany mezinárodního práva na posílení pozice státního zástupce (k tomu např. „Pravidla o úloze veřejného žalobce“). V neposlední řadě pak bylo třeba odstranit rozpor mezi teoretickým pojetím státního zástupce jako tzv. dominus litis přípravného řízení a skutečným stavem právní úpravy, která v tomto ohledu výrazně pokulhávala. Pozice státního zástupce byla vzhledem k jeho nesporné odbornosti výrazně posílena, a to zejména v přípravném řízení vůči policejním orgánům.

Oprávnění státního zástupce při výkonu dozoru podle mého názoru již respektují jeho dominantní postavení v přípravném řízení a naplňují důvody pro koncepci jeho odpovědnosti za řádný průběh přípravného řízení.

Kamenem úrazu této úpravy tedy není do platné úpravy přenesený dobře myšlený záměr zákonodárce, nýbrž samotný výkon těchto oprávnění v praxi. Dá se říci, že zákonodárce do jisté míry právně vyřešil otázku postavení státního zástupce v přípravném řízení, které mu umožňuje dostatečné hájení veřejného zájmu v řízení před soudem. V pozadí však bohužel zůstaly problémy týkající se dostatečného personálního obsazení státních zástupců. Spolu s nově stanovenými lhůtami, které usilují o co nejrychlejší vyřízení trestní věci přišel ruku v ruce i vysoký nárůst agendy a s tím i administrativy (což se týká i netrestní oblasti patřící do působnosti státního zastupitelství) který v podstatě do jisté míry státního zástupce zahlučuje. V následku toho pak např. ustanovení o možné účasti státních zástupců při provádění úkonů policejním orgánem nebo dokonce takové provedení samotným státním zástupcem reálně zůstává prakticky bez odezvy, neboť to státní zástupci nejsou ani časově ani personálně schopni obsáhnout. Požadavek rychlosti řízení tak může v nastalé situaci paradoxně vést až k poklesu kvality práce státních zástupců. Zákonodárce by se tedy měl zaměřit buď na posílení personálního obsazení státních zastupitelství, což se jeví jako neoptimálnější

řešení pro reálné udržení silné pozice veřejného žalobce v trestním řízení, nebo odpovídajícím způsobem vyvážit poměr mezi objemem agendy a nároky kladenými na státní zástupce, což by z mého pohledu bylo spíše krokem zpátky. Problémy se objevily i v nově zavedeném institutu zkráceného přípravného řízení. Praxi zde činí obtíže zejména reakce na úpravu lhůt stanovených pro jeho konání. Není snad ani takový problém délka lhůty stanovená pro skončení zkráceného přípravného řízení, ale spíše se nezdá optimální nastavení jejího počátku, tedy ode dne, kdy policejní orgán obdržel trestní oznámení nebo jiný podnět k trestnímu řízení. Může se totiž stát, a ne zřídka se i stává, že od obdržení takového podnětu k možnému vlastnímu zahájení zkráceného přípravného řízení sdělením podezření již uplyne lhůta pro vyřízení věci tímto postupem a i přesto, že ostatní podmínky pro jeho konání naplněny jsou, je ke škodě věci konání zkráceného přípravného řízení vyloučeno. Z tohoto důvodu by bylo optimálnější i pro rozšíření používání tohoto institutu, jehož úloha je bezesporu opodstatněná, posunout počátek lhůty až např. k sepsání záznamu o sdělení podezření ze spáchání trestného činu (obdobně jak je tomu v případě usnesení o zahájení trestního stíhání). Tato úprava je již zpracována do návrhu nového trestního řádu.

Ještě je třeba učinit několik poznámek o ne příliš starém zákonu o soudnictví ve věcech mládeže, konkrétně místní příslušnosti dle tohoto zákona. Ačkoli se to patrně na první pohled nezdá, ustanovení, které je zjevně nastaveno ve prospěch mladistvích a stanoví primárně místní příslušnost podle místa jejich pobytu, vytváří v postupu státních zástupců nemalé nesnáze a opět částečně znemožňuje plně uplatnění oprávnění v rámci výkonu dozoru. Soud i státní zástupci jsou místně příslušní podle místa pobytu mladistvého nebo dítěte, zatímco místní příslušnost policejního orgánu, který zpravidla prověřování a vyšetřování provádí upravuje rozkaz policejního prezidenta č. 161/2003 a primárně je tedy určována místem spáchání provinění. Pokud nastane případ, kdy se tyto příslušnosti navzájem výrazně (co do vzdálenosti) odlišují, je znesnadněna nejen vlastní komunikace mezi policejním orgánem a státním zástupcem, ale v podstatě i výkon dozoru, což může znevýhodňovat i samotného mladistvého a to zákonodárce novou úpravou zcela evidentně nezamýšlel.

Seznam použité literatury

Články v odborných časopisech

- Baxa, J. Reforma trestního řízení – geneze jejího vzniku a její cíle. *Bulletin advokacie*, 2001, č. 11 – 12.
- Crha, L. Oprávnění nejvyššího státního zástupce podle § 174a tr. ř. po čtyřech letech. *Státní zastupitelství*, 2005, č. 7-8.
- Crha, L. Tři poznámky k zákonu č. 218/2003 (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). *Státní zastupitelství*, 2004, č. 2-3.
- Fenyk, J. Postavení státního zástupce v trestním řízení po novele trestního řádu. *Trestněprávní revue*, 2001, č. 2.
- Fenyk, J. Úvaha o ústavním postavení českého státního zastupitelství. *Státní zastupitelství*, 2003, č. 1.
- Kratochvíl, V. Návrh věcného záměru zákona o trestním řízení soudním (trestní řád) 2004. *Státní zastupitelství*, 2005, č. 1-3.
- Musil, J. Schémata k novele trestního řádu. *Trestní právo*, 2002, č.1.
- Souček, J. -Kolouch, J. Několik poznámek k věcnému záměru rekodifikace přípravného řízení. *Státní zastupitelství*, 2005, č. 1-3.
- Válková, H. -Sotolář, A. Čin jinak trestný a možné reakce na něj v systému soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*, 2004, č. 7.
- Šabata, K. Pohled na uplatnění odklonů v trestním řízení. *Státní zastupitelství*, 2005, č. 4.
- Zezulová, J. -Růžička, M. Aktuální problémy zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. *Státní zastupitelství*, 2005, č. 9.

Knižní díla

- Císařová, D., Fenyk, J. a kol. *Trestní právo procesní*, 3. aktualizované a rozšířené vydání, Praha : Linde Praha, a. s., 2004.
- Fenyk, J. *Veřejná žaloba. Díl první. Historie, současnost a možný vývoj veřejné žaloby*. Praha : Příručky ministerstva spravedlnosti, sv. 62, 2001.
- Fenyk, J. *Veřejná žaloba. Díl druhý. Příručka pro státního zástupce*. Praha : Příručky ministerstva spravedlnosti, sv. 63, 2002.
- Fenyk, J. *Vademecum státního zástupce*. Praha : ASPI Publishing, 2003.

Jelínek, J. a kol. Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou; Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a předpisy související, 21. vydání, Praha : Linde Praha, a. s., 2004.

Jelínek, J. -Melicharová, D. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou, Praha : Linde Praha, a. s., 2004.

Musil, J. -Kratochvíl, V. -Šámal, P. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání. Praha : C. H. Beck, 2003.

Kocourek, J. -Záruba, J. Zákon o soudech a soudcích; Zákon o státním zastupitelství. Komentář. 2., doplněné a přepracované vydání, Praha : C. H. Beck, 2004.

Růžička, M. Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR, Praha : C. H. Beck, 2005.

Šámal, P. a kol. Trestní řád: Komentář. I. díl, 5. vydání, Praha : C. H. Beck, 2005.

Šámal, P. a kol. Přípravné řízení trestní, 2. vydání, Praha : C. H. Beck, 2003.

Obecné právní předpisy

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 23/1994 Sb., o jednacím řádu státního zastupitelství, zřízení poboček některých státních zastupitelství a podrobnostech o úkonech prováděných právními čekateli, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů.

Pokyny obecné povahy nejvyššího státního zástupce (POP)

POP poř. č. 12/2003, jímž se upravuje postup státních zástupců při trestním stíhání osob, při výkonu dozoru nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení trestním a postup v trestním řízení soudním, ve znění pozdějších pokynů.

POP poř. č. 8/2001, kterým se upravuje postup státních zástupců v trestním řízení při využívání oprávnění nejvyššího státního zástupce podle § 174a TrŘ a při plnění povinnosti státních zástupců podle § 173a TrŘ, ve znění pozdějších pokynů.

POP poř. č. 10/2003, jímž se upravuje postup státních zástupců v trestním řízení ve věcech podle zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), a jímž se mění další pokyny obecné povahy.

POP poř. č. 5/2001, kterým se upravuje postup státních zastupitelství při trestním stíhání a ve zkráceném přípravném řízení ve věcech příslušníků Policie České republiky, příslušníků Bezpečnostní informační služby a příslušníků Úřadu pro zahraniční styky a informace, ve znění pozdějších pokynů.

Stanoviska nejvyššího státního zástupce ke sjednocení výkladu zákonů a jiných právních předpisů (VyklS)

VyklS poř. č. 1/2002 Sb. v. s., k problematice výkonu dohledu nad činností státního zastupitelství ve stadiu po podání obžaloby.

VyklS poř. č. 9/2002 Sb. v. s., k otázce zajištění obhájce ve zkráceném přípravném řízení mladistvému, osobě, která byla zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo její způsobilost k právním úkonům byla omezena nebo osobě ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody.

VyklS poř. č. 13/2002 Sb. v. s., k účinkům usnesení o zahájení trestního stíhání podle § 160 odst. 1 trestního řádu, ve znění novely účinné od 1. ledna 2002.

VyklS poř. č. 28/2002 Sb. v. s., k postupu státního zástupce při aplikaci ustanovení § 159, 167 a 170 trestního řádu.

VyklS poř. č. 2/2003 Sb. v. s., k rozsahu oprávnění nejvyššího státního zástupce podle § 12 odst. 3 zákona o státním zastupitelství, ve znění zákona č. 14/2002 Sb.

VyklS poř. č. 3/2003 Sb. v. s., k problematice výkladu § 12a odst. 2 a odst. 4 zákona o státním zastupitelství ve spojení s § 30 odst. 1 trestního řádu v případě, kdy vedoucí státní zástupce vystupoval v téže věci v minulosti jako obhájce obviněného.

VyklS poř. č. 3/2004 Sb. v. s., k výkladu ustanovení § 174a odst. 2 písm. e) trestního řádu pokud jde o stanovení lhůty dozorového státního zástupce

pro zrušení usnesení policejního orgánu o zahájení trestního stíhání podle ustanovení § 160 odst. 1 trestního řádu.

Vykls poř. č. 9/2005 Sb. v. s., k postupu státního zástupce při vydávání pokynu nebo výslovného souhlasu policejnímu orgánu k tomu, aby bylo učiněno určité rozhodnutí, jakož i k postupu státních zastupitelství, byl-li dán pokyn v konkrétní věci nejblíže vyšším státním zastupitelstvím bezprostředně nižšímu státnímu zastupitelství, jestliže obsahem pokynu je vydání pokynu policejnímu orgánu spočívajícího v tom, že má být učiněno určité rozhodnutí.

Jiné

Opravená verze návrhu věcného záměru trestního řádu, č. j. M-1251/2004, 127 stran, rozeslaná Ministerstvem spravedlnosti připomínkovým místům dne 3.8.2004.

Vrchní státní zastupitelství v Olomouci: Připomínky k návrhu věcného záměru zákona o trestním řízení soudním (trestní řád), ze dne 14. 6. 2004, dne 14.2.2006, staženo z

<http://portal.justice.cz/soud/soud.aspx?j=214&o=204&k=2042&d=20884>

Vrchní státní zastupitelství v Olomouci: Návrh věcného záměru zákona o trestním řízení soudním (trestní řád) – připomínky, ze dne 26. 8. 2004, dne 14.2.2006, staženo z

<http://portal.justice.cz/soud/soud.aspx?j=214&o=204&k=2042&d=22584>

Závazný pokyn policejního prezidenta ze dne 30. listopadu 2001, kterým se upravuje postup Policie České republiky při plnění úkolů v trestním řízení.